

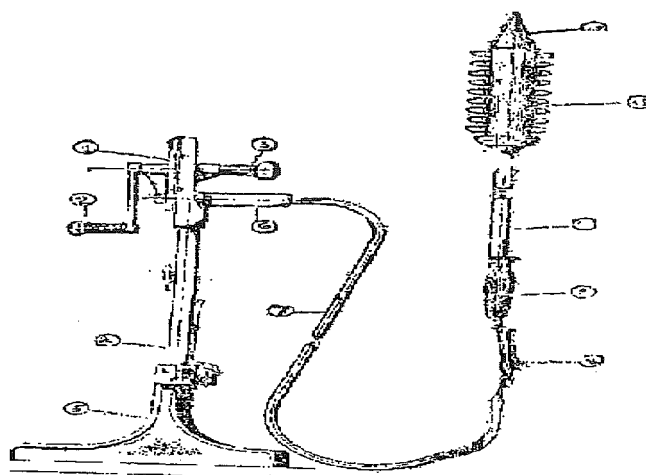
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΣΩΝ. ΜΠΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

“ΑΡΧΕΙΟ ΚΟΥΡΤΖΗ, ΕΡΓΑΝΗ ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΟΣ
ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΣΤΙΚΗ ΜΗΧΑΝΗ-ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΕΚΘΕΣΗΣ”

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ, ΑΜ.4102Μ021

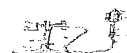
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Δρ ΓΚΑΖΗ ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ



ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
Αριθ. Πρωτοκ. 98
Ελήφθη την 16/02/04

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
1.ΑΡΧΕΙΟ ΚΟΥΡΤΖΗ, ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	8
1.2 Η Ελληνική Οθωμανική Αστική τάξη, 19 ^{ος} -20 ^{ος} αιώνας.....	8
1.3 Η Ελληνική Οθωμανική Αστική Τάξη στη Λέσβο, 19 ^{ος} -20 ^{ος} αιώνας.....	15
2.ΑΡΧΕΙΟ ΚΟΥΡΤΖΗ, ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.....	20
2.1 Οργάνωση και Ταξινόμηση.....	20
2.2 Γενική Εισαγωγή στα Περιεχόμενα του Αρχείου, Η Οικογένεια Κουρτζή.....	23
2.3 Εργάνη Προνομιούχος Ελαιοκομιστική Μηχανή.....	36
3.ΑΡΧΕΙΟ ΚΟΥΡΤΖΗ, ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ.....	47
3.1 Πολιτιστική Ανάπτυξη, Λέσβος και Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.....	47
3.2 Η «Προνομιούχος Ελαιοκομιστική Μηχανή Εργάνη, Σχεδιάγραμμα Έκθεσης.....	53
3.2.1 Το Μοντέλο Σχεδιασμού και Ανάπτυξης της Έκθεσης.....	53
3.2.2 Συγκέντρωση Ιδεών.....	56
3.2.3 Σύγκριση ιδεών με τις Επιδιώξεις του Αρχείου.....	58
3.2.4 Σύγκριση Ιδεών με τις Ανάγκες Κοινού.....	59
3.2.5 Η Μουσειολογική Προσέγγιση και το Εκπαιδευτικό Μοντέλο της Έκθεσης.....	64
3.2.6 Σενάριο και Ενότητες της Έκθεσης, το Σχεδιάγραμμα της Φυσικής Έκθεσης.....	78
3.2.7 Κατάρτιση Σχεδίου Προώθησης της Έκθεσης, Βασικές Κατευθύνσεις.....	85
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	94
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	101



ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ τη μητέρα μου, τον αδερφό μου, τους φίλους μου στη Μυτιλήνη και τους ανθρώπους του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου. Ευχαριστώ τη Δρ Ανδρομάχη Γκαζή για τη βοήθεια και την υπομονή της.

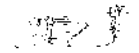


ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το καλοκαίρι του 1998, ο παλαισιπώλης Δημ. Δεμερτζής, ανακάλυψε στη χωματερή του Δήμου Μυτιλήνης έναν απροσδόκητο θησαυρό: Τα υπολείμματα των εγκαταστάσεων και των γραφείων της εταιρίας Κουρτζής Α.Ε από τη Στοά Κουρτζή στην προκυμαία της Μυτιλήνης. Είχε πρόσφατα κατεδαφιστεί και χτίζονταν στη θέση της ένα σύγχρονο εμπορικό κέντρο. Ο παλαισιπώλης μετέφερε τα ευρήματά του πίσω στην πόλη και ειδοποίησε κάποιους ιστορικούς που γνώριζε στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου και στην Αθήνα στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών. Οι επιστήμονες δεν άργησαν να εκτιμήσουν την τεράστια σημασία που είχε αυτός ο αρχαιακός πλούτος για την ιστορία του νησιού και την ιστορία του Β.Α Αιγαίου. Η εταιρία αυτή ανήκε στην περίφημη οικογένεια Κουρτζή, μια οικογένεια πρωτοπόρων επιχειρηματιών που έδρασε στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα σε όλη τη Μεσόγειο και το Αιγαίο, χαράζοντας με τη πορεία της τις ένδοξες μέρες του νησιού. Η ιστορία της όμως για κάποιο λόγο παρέμενε άγνωστη και σιωπηλή, διάσπαρτη στα ερειπωμένα «αρχοντικά» της οικογένειας στη Μυτιλήνη και στο υπόλοιπο νησί.

Αντιμετωπίζοντας την κατάσταση αυτή, το 2002 και για την ανάγκη συγκέντρωσης, προστασίας και διαχείρισης του αρχαιακού υλικού, ιδρύθηκε το Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου «Εργάνη». Ήταν μία πρωτοβουλία ερευνητών, ιστορικών, επιφανών πολιτών και επιχειρηματιών που κατανόησαν τη μεγάλη σημασία του. Ως προτεραιότητά της η «Εργάνη» έθεσε την τεκμηρίωση και αξιοποίηση του υλικού προς όφελος των κατοίκων του νησιού και της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου. Το πρώτο βήμα της προσπάθειας αυτής, ήταν η δημιουργία του αρχείου Κουρτζή με πολλές παράλληλες συμπληρωματικές δράσεις.

Η εργασία που παρουσιάζεται εδώ, εντάσσεται στα πλαίσια αυτά. Το θέμα της εργασίας είναι το αρχείο Κουρτζή και η οικογένεια Κουρτζή, μέσα από αυτό. Η εποχή της, τα κύρια πρόσωπα της οικογένειας και οι δραστηριότητές τους, η επιχειρηματικότητα και η καινοτομική τους δράση με τις πολλές κορυφώσεις. Η πιο εντυπωσιακή από αυτές ήταν η «Εργάνη», η «Προνομιούχος Ελαιοκομιστική Μηχανή» που κατασκευάστηκε από το Μήτσα Κουρτζή το 1924 με την υπόσχεση να αλλάξει για πάντα και παντού τον τρόπο καλλιέργειας της ελιάς, του καρπού που απλόχερα χαρίζει στους κατοίκους της η λεσβιακή γη. Το αρχείο Κουρτζή που μας διηγείται την ιστορία της, δεν είναι μόνο μια φωνή απ' το ιστορικό παρελθόν. Είναι επίσης ένας καλός οδηγός για το μέλλον: Η αξιοποίησή του αρχείου μπορεί να συμβάλλει στην ανάδειξη της λεσβιακής πολιτιστικής κληρονομιάς και στην ευρύτερη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας. Μέσον έκφρασης αυτής της προσπάθειας μπορεί να αποτελέσει μια μουσειακή έκθεση με θέμα την



«Εργάνη», την «Προνομιούχο Ελαιοκομιστική Μηχανή». Στην εργασία αυτή προτείνονται οι βασικές κατευθύνσεις για την οργάνωση αυτής της έκθεσης.

Ο Σκοπός και οι Στόχοι της Εργασίας

Ο σκοπός της εργασίας καθορίζεται από τους εν δυνάμει αναγνώστες και χρήστες της. Η εργασία φιλοδοξεί να συντελέσει στην γνωστοποίηση του αρχείου Κουρτζή και της σημασίας του. Φιλοδοξεί επίσης να αποτελέσει έναν χρήσιμο οδηγό στη διάθεση των ανθρώπων του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου για την αξιοποίησή του, προτείνοντας τις βασικές κατευθύνσεις για την οργάνωση μιας μουσειακής έκθεσης.

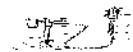
Στα κεφάλαια που ακολουθούν, η παρούσα εργασία επιδιώκει:

1. Να σκιαγραφήσει το αναγκαίο ιστορικό πλαίσιο για την κατανόηση των ιστορικών όρων δημιουργίας του αρχείου Κουρτζή.
2. Να παρουσιάσει το αρχείο, και βάσει αυτού, να αφηγηθεί την ιστορία της οικογένειας Κουρτζή και τις δραστηριότητές της, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον στην ιστορία της «Προνομιούχο Ελαιοκομιστικής Μηχανής Εργάνη», την εφεύρεση του Μήτσα Κουρτζή.
3. Να διερευνήσει τις δυνατότητες αξιοποίησης του αρχείου και την συμβολή του στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Λέσβου. Στο πλαίσιο αυτό η εργασία προτείνει τις βασικές κατευθύνσεις στην οργάνωση μουσειακής έκθεσης για την «Προνομιούχο Ελαιοκομιστική Μηχανή Εργάνη», αξιοποιώντας τις δυνατότητες του αρχείου και λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες εξελίξεις στη μουσειολογική θεωρία και πρακτική.

Μεθοδολογία

Η έρευνα που απαιτήθηκε για την ολοκλήρωση της εργασίας, περιλαμβάνει τέσσερα είδη:

- Βιβλιογραφική έρευνα για όλα τα θέματα που θίγονται στην εργασία. Σε ορισμένα από αυτά η υπάρχουσα βιβλιογραφία ήταν περιορισμένη, αναπόφευκτο αποτέλεσμα του ειδικού χαρακτήρα του θέματος, όπως, για παράδειγμα, για την «ελληνική αστική οθωμανική τάξη» και την κοινωνική και οικονομική ιστορία της Λέσβου τον 19^ο –20^ο αιώνα.
- Αρχειακή έρευνα στις εγκαταστάσεις του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου, για την εύρεση εκείνων των αρχείων που αφορούσαν την «Εργάνη». Πολλά



από αυτά χρησιμοποιούνται στην έρευνα και παρουσιάζονται στη βιβλιογραφία για πρώτη φορά.

- Επιτόπια έρευνα στη Μυτιλήνη, για τη ταυτοποίηση στοιχείων και την επιβεβαίωση πληροφοριών που αφορούσαν την οικογένεια Κουρτζή. Διενεργήθηκαν επίσης δύο (ανοιχτές) συνεντεύξεις με τον διευθύνοντα σύμβουλο του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου κ. Κρίστη Κονναρή και τον κ. Μιχάλη Κουρτζή, απόγονο 7^{ης} γενιάς της οικογένειας.
- Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν επιπλέον, τα λογισμικά α) GreatFamily - the Graphical Family Tree Designer 2.1 για την απεικόνιση του οικογενειακού δέντρου της οικογένειας, β) Atlas.ti-Hermeneutic Unit για την ερμηνευτική επεξεργασία του φωτογραφικού υλικού και γ) Paint Shop Pro 8.0 για το σχεδιασμό του χώρου της φυσικής έκθεσης,

Στο παράρτημα παρατίθεται το καταστατικό του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου, φωτογραφικό υλικό για την «Εργάνη» και τον τρόπο λειτουργίας της. Επίσης αντίγραφο της πρότασης που υποβλήθηκε από το Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου για την ψηφιοποίηση των συλλογών του, στα πλαίσια του επιχειρησιακού προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», ΜΕΤΡΟ 1.3 «Τεκμηρίωση, Αξιοποίηση και Ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού», Κατηγορίες πράξεων : 1η, 2η και 3η – Υποκατηγορίες πράξεων : 1.4, 2.3, 2.5

Η δομή της εργασίας

Η εργασία διαρθρώνεται σε 3 κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο δρα η οικογένεια Κουρτζή: Το ευρύτερο της Ανατολικής Μεσογείου και το ειδικότερο της Λέσβου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα αρχές του 20^{ού}. Ο ελληνισμός στην οθωμανική αυτοκρατορία και η ελληνική επιχειρηματική τάξη αναπτύσσεται και δραστηριοποιείται σε κάθε τομέα της οθωμανικής οικονομίας (τράπεζες, βιομηχανία, μεταλλεία και εμπόριο) και κυριαρχεί μαζί με άλλες μη μουσουλμανικές κοινότητες στη οικονομική ζωή. Επιτυγχάνει ένα υψηλό επίπεδο επιχειρηματικότητας, καινοτομικής δράσης και κερδοφόρων αποτελεσμάτων, άγνωστων για τους κατοίκους του ελληνικού βασιλείου της εποχής.

Σε μικρότερη κλίμακα την ίδια εποχή, η ελληνική χριστιανική κοινότητα της Λέσβου παίρνει στα χέρια της την οικονομική και κοινωνική ζωή του νησιού. Διαμορφώνεται ένα στρώμα γαιοκτημόνων αστών που αρχίζουν να δραστηριοποιούνται σε κάθε τομέα της οικονομίας στο νησί και έξω από αυτό,

οδηγώντας το τόπο τους στο κατώφλι του βιομηχανικού καπιταλισμού και του αστικού μετασχηματισμού. Με τις εθνικές όμως συγκρούσεις, κυρίως της δεκαετίας του 1920, και τη δημιουργία «σκληρών» εθνικών συνόρων, οι επιχειρηματικές αυτές κοινότητες οδηγούνται στην παρακμή. Αφήνουν πίσω τους, ωστόσο, μνημεία και αρχεία μιας ένδοξης και ενδιαφέρουσας εποχής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η δομή του αρχείου Κουρτζή. Η οργάνωσή του κατά ενότητες-υποενότητες και το πρότυπο ταξινόμησής τους. Στη συνέχεια ακολουθεί η γενική εισαγωγή στα περιεχόμενά του και βάσει αυτών αφηγούμαστε την ιστορία της οικογένειας Κουρτζή. Γνωρίζουμε τα κύρια πρόσωπα της οικογένειας και τις δραστηριότητές τους. Είναι οι ξεχωριστοί εκπρόσωποι των αστών της Λέσβου και δείγμα των ελλήνων αστών της οθωμανικής εποχής. Γνωρίζουμε την ικανότητά τους στις επιχειρήσεις, την τολμηρή και καινοτόμο σκέψη και νοοτροπία τους.

Επικεντρωνόμαστε στην πολυσχιδή προσωπικότητα του Μήτσα Κουρτζή και την εντυπωσιακή εφεύρεσή του: την «Προνομιούχο Ελαιοκομιστική Μηχανή Εργάνη». Μέσα από τα αρχεία του μαθαίνουμε για την σύλληψη της ιδέας, την κατασκευή, τη χρήση και την αξιοποίηση της θαυμαστής μηχανής. Είναι η ιστορία της εφεύρεσης που θα έλυνε «δια παντός το αιώνιο πρόβλημα της συγκομιδής της ελιάς» και που η μυστηριώδης εξέλιξή της καθρεφτίζει την αναδίπλωση της επιχειρηματικότητας των κατοίκων του Β.Α Αιγαίου, τα δύσκολα χρόνια του 1920.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζουμε το ζήτημα της πολιτιστικής ανάπτυξης και τη σχέση της με την ευρύτερη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Ο πολιτισμός θεωρείται ως βασική παράμετρος ανάπτυξης των κοινωνιών με τη σωστή αξιοποίηση των πολιτιστικών τους πόρων. Προτείνεται ως λύση για την ανασυγκρότηση περιοχών που πλήττονται από την περιφερειακή τους χωροθέτηση, όπως η Λέσβος. Στο πλαίσιο αυτό ο πολιτιστικός πόρος τον οποίο συνιστά το αρχείο Κουρτζή και διαχειρίζεται το Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου είναι σημαντικός και η αξιοποίησή του μπορεί να συμβάλλει με πολλούς τρόπους στον εμπλουτισμό και την αναβάθμιση των προσφερόμενων «τουριστικών προϊόντων» του νησιού.

Ο τρόπος αξιοποίησης του αρχείου Κουρτζή που προτείνεται, αφορά στην οργάνωση μουσειακής έκθεσης επικεντρωμένης στην «Προνομιούχο Ελαιοκομιστική Μηχανή Εργάνη». Προτείνονται οι βασικές κατευθύνσεις που πρέπει να ακολουθηθούν για την οργάνωσή της, ακολουθώντας ένα προσαρμοσμένο μοντέλο σχεδιασμού και ανάπτυξης εκθέσεων. Επειδή ακριβώς η πρότασή μας αντιμετωπίζει μία φανταστική αλλά πραγματοποιήσιμη περίπτωση, περιορίζεται στη δημιουργία ενός «νοητικού χάρτη» χωρίς να επιμένει σε άμεσα και πρακτικά ζητήματα. Έτσι η παρούσα πρόταση περιλαμβάνει: Την συγκέντρωση ιδεών για την αναγκαιότητα



οργάνωσης της έκθεσης και την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος. Την σύγκριση των ιδεών αυτών με τις επιδιώξεις του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου ως σύγχρονου πολιτιστικού οργανισμού. Ακολουθεί η σύγκριση των ιδεών με τις ανάγκες του δυνητικού κοινού της έκθεσης και διενεργείται μία προκαταρκτική έρευνα κοινού. Επιλέγεται συγκεκριμένη μουσειολογική και εκπαιδευτική προσέγγιση, σύμφωνη με τις σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις στον τομέα της μουσειολογίας. Συζητούνται τα ερμηνευτικά μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και προσδιορίζονται οι τρόποι εφαρμογής τους. Προτείνεται ένα σενάριο έκθεσης, ορίζονται οι θεματικές του ενότητες και επιχειρείται ένα πρώτο σχεδιάγραμμα της φυσικής έκθεσης. Στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου προσφέρεται ένα πλαίσιο για το σχεδιασμό της προώθησης της έκθεσης, αξιοποιώντας τις εφαρμογές του μάρκετινγκ στη μουσειολογική πρακτική.

1. ΑΡΧΕΙΟ ΚΟΥΡΤΖΗ, ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται το αναγκαίο πλαίσιο για να κατανοήσουμε τους ιστορικούς όρους δημιουργίας του Αρχείου Κουρτζή και την αξία των περιεχομένων του.

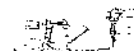
1.2 Η Ελληνική Οθωμανική Αστική Τάξη, 19^{ος}-20^{ος} αιώνας.

Από τα δύο κέντρα του ελληνισμού τον 19^ο αιώνα, την Αθήνα και τη Κωνσταντινούπολη, το δεύτερο ήταν αναμφισβήτητο το σπουδαιότερο κέντρο από οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική και θρησκευτική άποψη. Ήταν επίσης η πολιτική έδρα της ηγεσίας του σημαντικότερου ποσοτικά τμήματος του ελληνικού πληθυσμού, τουλάχιστον ως τους Βαλκανικούς πολέμους¹. Το σαφές αυτό προβάδισμα διατήρησε η Πόλη σχεδόν ως το τέλος του αιώνα. Αντίθετα η Αθήνα, η πρωτεύουσα ενός φτωχού και κολοβού κράτους που ασφυκτιούσε μέσα στα σύνορα του 1832, του 1864 και του 1881, δεν ήταν παρά μια μικρή και ασχημάτιστη πόλη, απελπιστικά καθυστερημένη και επαρχιακή σε σύγκριση με τα μεγάλα αστικά κέντρα, που αποτελούσαν ανθηρές εστίες του ελληνισμού στην Ανατολική Μεσόγειο: Την Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη, την Αλεξάνδρεια, το Κάιρο και ακόμη τη Θεσσαλονίκη, την Οδησό και την Τεργέστη.

Στην περίπτωση των Ελλήνων-Οθωμανών υπηκόων είναι γνωστή στην ιστοριογραφία η θέση ότι ο ελληνικός πληθυσμός και συγκεκριμένα η ελληνική επιχειρηματική κοινότητα, κυριάρχησε μαζί με άλλες μη-μουσουλμανικές κοινότητες στην οικονομική ζωή της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτό που είναι σχετικά άγνωστο, είναι ότι οι Έλληνες επιχειρηματίες δεν αγνόησαν καμία πιθανή δυνατότητα διεξόδου σε όλους τους χώρους της οθωμανικής οικονομίας, επιδεικνύοντας κατά τη διάρκεια της δράσης τους ένα υψηλό επίπεδο επιχειρηματικότητας. Αυτό το γεγονός είχε αγνοηθεί από την παραδοσιακή συμβατική αντίληψη που αντιμετώπιζε τους Έλληνες επιχειρηματίες ως μεταπρατική αστική τάξη, η οποία έπαιζε τον μεσολαβητή του Ευρωπαίων κεφαλαιούχων στην περιοχή². Αυτή η οπτική, θεωρούσε την ελληνική αστική τάξη στην οθωμανική αυτοκρατορία ως ένα στατικά προσδιορισμένο κοινωνικό στρώμα, εξαρτημένο από τον ευρωπαϊκό καπιταλισμό και πιστό υπηρέτη των συμφερόντων του, αγνοώντας το γεγονός, ότι αυτή η τάξη επιχειρούσε κάνοντας βιομηχανικές και άλλου είδους παραγωγικές επενδύσεις για να αποκομίσει κέρδη παρά να ανοίξει το δρόμο για

¹ Κιτρομυλίδης, Π. 1998. «Το Ελληνικό Κράτος ως Εθνικό Κέντρο», στο Τσαούσης, Δ. (επιμ.) 1998. *Ελληνισμός-Ελληνικότητα*. Αθήνα, Εστία, 143-164.

² Η θεωρία της «εξάρτησης» έχει επηρεάσει αρκετούς Έλληνες ιστορικούς, αναφέρουμε ενδεικτικά: Τσουκαλάς, Κ. 1977. *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή*. Αθήνα, Θεμέλιο & Βεργόπουλος, Κ. 1977. *Κράτος και Οικονομική Πολιτική τον 19^ο αιώνα*. Αθήνα, Εξάντας.



τους Ευρωπαίους. Ζητήματα όπως τα επίπεδα κερδοφορίας και κόστους επένδυσης, το φορολογικό σύστημα, ο ανταγωνισμός και οι ευκαιρίες της αγοράς σε σχέση με κοινωνικούς και άλλους παράγοντες, έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στη λήψη των επιχειρηματικών αποφάσεων όχι μόνο των Ελλήνων αλλά και των υπόλοιπων αστών. Κατά συνέπεια αν θέλουμε να μελετήσουμε την ελληνική επιχειρηματικότητα στην οθωμανική αυτοκρατορία πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη όλους αυτούς τους παράγοντες και τον τρόπο με τον οποίο η «ελληνική αστική οθωμανική τάξη» αντέδρασε σε αυτούς.

Ο όρος «ελληνική οθωμανική αστική τάξη»³ χρειάζεται προσεκτικό ορισμό. Στο 2^ο μισό του 19^{ου} αιώνα, η ελληνική επιχειρηματική κοινότητα στην οθωμανική αυτοκρατορία, αποτελούνταν από διάφορες ομάδες, η κάθε μία με το δικό της προσανατολισμό απασχόλησης και επιχειρηματικής νοοτροπίας. Αυτές οι ομάδες δεν ήταν απομονωμένες μεταξύ τους αλλά συχνά είχαν δεσμούς επιχειρηματικούς, δεσμούς συγγένειας, θρησκείας και κουλτούρας γενικότερα. Η ανάπτυξη της οθωμανικής οικονομίας κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου δυνάμωσε αυτούς τους δεσμούς και οδήγησε στη δημιουργία μιας οικονομικής κοινότητας που ανέπτυξε τη δική της κοινωνική ιεραρχία βασισμένη στον πλούτο, το *status* και την επιχειρηματική επιτυχία. Οι οικονομικές δραστηριότητες αυτής της κοινότητας επεκτάθηκαν σε όλη την αυτοκρατορία, από τις δυτικές ακτές της Μικράς Ασίας, στην Πόλη και τα περίχωρά της, στη Μακεδονία και τα νησιά του Αιγαίου, στις βόρειες ακτές της Μαύρης Θάλασσας, στην ανατολική και δυτική Θράκη και στις περιοχές της σημερινής Ρουμανίας. Οι επιχειρηματικές δραστηριότητες της ελληνικής οθωμανικής μπουρζουαζίας, διαφορίζονταν ανά περιοχή ή από εποχή σε εποχή. Οι Έλληνες – Οθωμανοί επιχειρηματίες αναμίχθηκαν σε κάθε σφαίρα της οικονομικής ζωής, από την γεωργική καλλιέργεια έως το εμπόριο και την ναυτιλία μικρής-μεσαίας και μεγάλης κλίμακας, τις τράπεζες, τη μεταλλεία και τη βιομηχανία. Είναι γεγονός ωστόσο ότι αυτές οι δραστηριότητες δεν αναλήφθηκαν ταυτόχρονα από όλες τις ομάδες.

Μιλώντας γενικότερα, το εμπόριο ήταν το σημαντικότερο, αν όχι το αποκλειστικό, πεδίο επένδυσης του ελληνικού κεφαλαίου στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα. Παρόλο που το εμπόριο ήταν πάντα μια προτεραιότητα, οι Έλληνες-Οθωμανοί επιχειρηματίες κατεύθυναν τα κεφάλαιά τους και σε άλλους τομείς. Στα χρόνια ανάμεσα στο 1850 και το 1881, το ελληνικό κεφάλαιο έδειξε σημάδια επενδυτικού διαφορισμού, στον τραπεζικό τομέα, στην εξόρυξη μεταλλευμάτων και

³ Exerzoglu, H. 1999. «The Development of the Greek Ottoman Bourgeoisie» in Gondikas, D. – Issawi, C. (eds.) 1999. *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism: Politics, Economy and Society in the Nineteenth Century*. Princeton-New Jersey, The Darwin Press, 89-114.

την βιομηχανία. Μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο (1854-57) και τις πρώτες προσπάθειες του οθωμανικού κράτους να δανειστεί από τις ευρωπαϊκές χρηματαγορές, το ελληνικό κεφάλαιο και ιδιαίτερα αυτό της Πόλης, στράφηκε στις τράπεζες. Την ίδια περίοδο γίνονταν επενδύσεις σε ορυχεία και στη βιομηχανία στην Σμύρνη, την Πόλη και αλλού. Οι δραστηριότητες του ελληνικού κεφαλαίου μπαίνουν σε νέα, διαφορετική φάση την περίοδο που ακολούθησε την ίδρυση της Οθωμανικής Επιτροπής Εξωτερικού Χρέους το 1881, μία οριακή χρονολογία που οδήγησε στην αύξηση της ευρωπαϊκής οικονομικής διείσδυσης.

Μπορούμε να διακρίνουμε ουσιαστικά τρεις περιόδους στην εξέλιξη του ελληνικού κεφαλαίου στην οθωμανική αυτοκρατορία:

1. Την περίοδο της σχεδόν αποκλειστικής ενασχόλησης με το εμπόριο και τη ναυτιλία (1800-1840)⁴.
2. Την περίοδο κατά την οποία το εμπόριο συνέχισε να είναι η πρώτη προτεραιότητα, ενώ παράλληλα άλλες δραστηριότητες, κυρίως τραπεζικές, είναι εξίσου σημαντικές (1840-1881).
3. Μια τρίτη περίοδο κατά την οποία το ελληνικό κεφάλαιο αναπτύσσει ένα προφίλ με βασικό του στοιχείο τον επενδυτικό διαφορισμό, με τους επιχειρηματίες να αναμιγνύονται σε κάθε τομέα της οθωμανικής οικονομίας (1881-1922).

1840-1881

Εκμεταλλευόμενοι τις αυξημένες οικονομικές ευκαιρίες στην εποχή του ελεύθερου εμπορίου, οι Έλληνες έμποροι της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν σε θέση να συσσωρεύσουν επαρκή κεφάλαια σε μια σχετικά μικρή χρονική περίοδο. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι από τα 1840 οι Έλληνες έμποροι είχαν ξανακερδίσει το χαμένο έδαφος από τον ελληνικό πόλεμο της Ανεξαρτησίας και τα αντίποινα που υπέφεραν στα χέρια του οθωμανικού κράτους. Εκείνη τη στιγμή κατέστη δυνατό για μερικούς Έλληνες έμπορους να μεταφέρουν πόρους από το εμπόριο σε άλλους τομείς της οικονομίας. Ήταν ο αυξανόμενος πλούτος και η πολιτική και κοινωνική ασφάλεια που προέρχονταν από τις επαφές με τη Δύση και η εκσυγχρονιστική διαδικασία που τους ενθάρρυνε να το κάνουν. Οι ελληνικές τραπεζικές δραστηριότητες στην Πόλη αποτελούν το καλύτερο παράδειγμα. Η μεταβίβαση κεφαλαίου από το εμπόριο στις τράπεζες ήταν το κυριότερο χαρακτηριστικό μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο. Προηγούμενες προσπάθειές τους να διεισδύσουν στο τραπεζικό σύστημα ποτέ δεν πέτυχαν πριν το 1850. Αυτή η εξέλιξη πρώτα έλαβε

⁴ Δεν θα επιμένουμε στην πρώτη αυτή περίοδο για την οποία υπάρχει εκτεταμένη βιβλιογραφία. Ενδεικτικά αναφέρουμε: Stolanovich, T. 1960. «The Orthodox Balkan Merchant», *Journal of Economic History*, 2 June 1960 και Svoronos, N. 1956. *Le Commerce de Salonique au XVIIIe Siècle*. Paris, PUF.

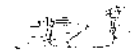
χώρα σχεδόν αποκλειστικά στην Κωνσταντινούπολη, αλλά τα επόμενα χρόνια οι τραπεζιτικές επιχειρήσεις έγιναν η κυριότερη ασχολία των Ελλήνων επιχειρηματιών σε άλλες περιοχές της Αυτοκρατορίας.

Η κύρια όψη των ελληνικών τραπεζικών επιχειρήσεων στη Κωνσταντινούπολη δεν ήταν η χρηματοδότηση του εμπορίου, όπως ίσως θα περίμενε κανείς, αλλά η χρηματοδότηση του Οθωμανικού Θησαυροφυλακίου. Μέσω των τραπεζικών δραστηριοτήτων του, το ελληνικό κεφάλαιο έγινε σημαντικός παράγοντας στα οθωμανικά οικονομικά και τελικά έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξόφληση του οθωμανικού δημόσιου χρέους. Διαμέσου μεγάλων οίκων στη Πόλη, όπως η Société Generale de l'Empire Ottoman, η Banque de Constantinople, η Société Ottoman de Changes et des Valeurs, και ένα δίκτυο μικρών, μεσαίων και μεγάλων ιδιωτικών τραπεζών, οι Έλληνες τραπεζίτες ήταν σε θέση να βελτιώσουν το οικονομικό τους status απεριόριστα. Ο υπεύθυνος μηχανισμός γι' αυτό ήταν η διαφορά ανάμεσα στα επιτόκια του κεφαλαίου δανεισμένου από τους τραπεζίτες σε χρηματαγορές της Ευρώπης και του υψηλού επιτοκίου που χρέωναν το οθωμανικό Θησαυροφυλάκιο. Αυτός ο μηχανισμός παρείχε αρκετά κέρδη, την συνεχή κυκλοφορία του κεφαλαίου και διασφάλιζε την καλή πορεία των επιχειρήσεων. Παρά τις περιοδικές κρίσεις που οι τραπεζίτες έμαθαν σταδιακά να αντιμετωπίζουν, οι ελληνικές τράπεζες της Πόλης συνολικά, είχαν μεγάλη επιτυχία.

1881-1922

Η περίοδος που ακολούθησε την ίδρυση της Οθωμανικής Επιτροπής Εξωτερικού Χρέους (PDA), είναι οριακή για την οθωμανική οικονομική ιστορία. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου τα κυριότερα στοιχεία της οθωμανικής οικονομίας πήραν την οριστική τους μορφή. Νέες εμπορικές ευκαιρίες αναδύθηκαν και η παραδοσιακή βιομηχανία με τις παραδοσιακές πρακτικές της γρήγορα άλλαξε σε νέους τύπους βιομηχανικής οργάνωσης. Η μεταλλεία, μικρή βέβαια, αυξήθηκε υπολογίσιμα. Η αυτοκρατορία βίωσε μια εντυπωσιακή ανάπτυξη στις μεταφορές μέσω νέων σιδηροδρόμων και ακτοπλοϊκών γραμμών, δρόμων και λιμενικών υποδομών. Το ελληνικό κεφάλαιο συμμετείχε σε αυτές τις εξελίξεις, οι Έλληνες επιχειρηματίες τις αντιμετώπισαν ως πρόκληση και ευκαιρία για την βελτίωση της οικονομικής τους δύναμης και θέσης.

Με την ίδρυση του PDA λοιπόν, οι Έλληνες τραπεζίτες στην Κωνσταντινούπολη ήρθαν αντιμέτωποι με το ερώτημα πώς να σταθεροποιήσουν και να διατηρήσουν την θέση τους στα οικονομικά της Αυτοκρατορίας. Η βελτίωση των οθωμανικών οικονομικών, απέκοψε τους τραπεζίτες από τη κυριότερη πηγή εσόδων τους, το Οθωμανικό Δημόσιο Χρέος. Αν και θα μπορούσε να θεωρηθεί σημαντικό



πρόβλημα, ήταν ταυτόχρονα αυτό που τους ώθησε στο να αναπτύξουν μια επενδυτική πολλαπλότητα που με τη σειρά της επιμέριζε το ρίσκο και τις πηγές κέρδους. Αυτό γίνεται σαφές αν εξετάσουμε την πορεία των επιχειρήσεων των μεγαλύτερων τραπεζών στις οποίες το ελληνικό κεφάλαιο είχε συμφέροντα, συγκεκριμένα, την Banque de Constantinople, την Société Ottomane de Changes et des Valeurs και τη Société Generale de l'Empire Ottoman. Αναφέρουμε επίσης την Τράπεζα Μυτιλήνης, που ιδρύθηκε το 1891 από μία ομάδα τραπεζιτών του Γαλατά και ντόπιους μυτιληνιούς επιχειρηματίες⁵. (Αυτή η τράπεζα, τουλάχιστον όσο γνωρίζουμε, δεν προσπάθησε να συνάψει συμβόλαια με το Θησαυροφυλάκιο, αντίθετα συγκέντρωσε όλες τις δυνάμεις της στην ανάπτυξη δύο εταιριών υπό τον έλεγχο της κυρίως, την ακτοπλοϊκή εταιρεία Aegean Sea και ένα ορυχείο στην Ηράκλεια).

Η επενδυτική πολιτική των άλλων τριών τραπεζών αφορούσε κυρίως το άνοιγμα νέων περιοχών επένδυσης στην οθωμανική αυτοκρατορία και στο εξωτερικό. Ήταν μια πολιτική που προσπαθούσε να ισορροπήσει την ουσιαστικά αντιφατική σχέση τους με το Θησαυροφυλάκιο. Από τη μία πλευρά, οι τράπεζες συμμετείχαν σε κάθε επενδυτική ομάδα που ανέλαβε μεγάλες επενδύσεις στη χώρα: δημόσια έργα, τράπεζες, σιδηρόδρομους, εμπόριο, ορυχεία, βιομηχανία κτλ. Από την άλλη επέκτειναν τις δουλειές τους σε πολλές άλλες χώρες, κυρίως στην Ελλάδα και την Αίγυπτο, αλλά επίσης και στην Λατινική Αμερική, τα Βαλκάνια, τη Ρωσία, την Κίνα, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Επιπλέον οι μεγάλες τράπεζες ακολούθησαν ένα εντατικό επενδυτικό πορτοφόλιο και, όπως μπορούμε να δούμε από τους προϋπολογισμούς τους και τις ετήσιες αναφορές για μερικές από αυτές τις τράπεζες, τέτοιες επενδύσεις πέτυχαν σημαντικά αποτελέσματα⁶.

Εκτός των τραπεζιτικών δραστηριοτήτων στην Πόλη, υπάρχουν κι άλλα παραδείγματα που δείχνουν την διαφοριστική και διορατική επενδυτική πολιτική του ελληνικού κεφαλαίου. Ένα παράδειγμα προσφέρει η βιομηχανία στη Σμύρνη στα χρόνια 1880-1912. Εδώ φυσικά η αναφορά γίνεται στη μοντέρνα βιομηχανία κυρίως. Ο αριθμός των βιομηχανιών στη Σμύρνη βίωσε μια γρήγορη ανάπτυξη-αύξηση από το 1850 και μετά και έφτασε στο ζενίθ τα χρόνια που προηγήθηκαν του 1ου παγκόσμιου πολέμου. Την περίοδο 1850-1910 το λιγότερο 2000 βιομηχανικές

⁵ Η Τράπεζα Μυτιλήνης ιδρύθηκε από μια ομάδα Ελλήνων τραπεζιτών και εμπόρων της Πόλης και της Μυτιλήνης με ένα κεφάλαιο 264,000 TL. Ανάμεσα στους ιδρυτές ήταν ο Α. Ζαφείρης, ο Β. Σγοντζής και οι σημαίνοντες έμποροι και βιομήχανοι (influential merchants and industrialists) της Μυτιλήνης Th. and D. Kourdjis

⁶ Exerzoglu, H. 1999. «The Development of the Greek Ottoman Bourgeoisie» in Gondikas, D. – Issawi, C. (eds.) 1999. *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism : Politics, Economy and Society in the Nineteenth Century*. Princeton-New Jersey, The Darwin Press, 89-114.

εγκαταστάσεις διαφόρων μεγεθών δημιουργήθηκαν από ελληνικά κεφάλαια στη περιοχή αυτή. Με τα σύγχρονα ευρωπαϊκά πρότυπα η βιομηχανία στη Σμύρνη ίσως φαίνεται μικρή σε μέγεθος και με περιορισμένο επενδυμένο κεφαλαίο, ωστόσο η συνολική της εικόνα τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα παραμένει εντυπωσιακή

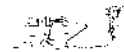
Γενικότερα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι το ελληνικό κεφάλαιο δεν αγνόησε κανένα δυνατό επενδυτικό χώρο δείχνοντας μεγάλη προσαρμοστικότητα. Αυτή η οπτική αντιτίθεται στην αντίστοιχη παραδοσιακή οπτική για μια ελληνική μεταπρατική αστική τάξη, που δεν ανέπτυξε παραγωγικές δυνάμεις αλλά λειτούργησε ως «προέκταση» και προς όφελος του ευρωπαϊκού κεφαλαίου. Αυτή η θεωρία της εξάρτησης αντιμετωπίζει την ελληνική-οθωμανική αστική τάξη ως ένα στατικό κοινωνικό στρώμα με προκαθορισμένο χαρακτήρα, με σχέσεις υποτέλειας προς το ευρωπαϊκό κεφάλαιο αφού επιχειρούσε προς όφελός του, και χωρίς καμία πρόθεση να μετατραπεί σε εθνική τάξη⁷. Αυτή η προσέγγιση εκτός του ότι στηρίζεται σε κανονιστικές υποθέσεις παρά σε πραγματικά στοιχεία και χρησιμοποιεί περισσότερο σύγχρονα παρά συγχρονικά κριτήρια, αποτυγχάνει να δει ότι οι επενδύσεις και ειδικά οι βιομηχανικές, δεν είναι αποτέλεσμα μεταπρατικών αποφάσεων, αλλά αποτέλεσμα πολλαπλών παραγόντων που οδηγούν σε συγκεκριμένες αποφάσεις. Αφήνοντας τον παράγοντα της πολιτικής αστάθειας, παράγοντες όπως το ύψος της κερδοφορίας, οι εκτιμήσεις κόστους, η υπάρχουσα φορολογία, η πιστωτική δυνατότητα, ο ανταγωνισμός, οι ευκαιρίες της αγοράς και οι οικονομικές-κοινωνικές συνθήκες λαμβάνονταν υπόψη όχι μόνο από τους Έλληνες αλλά από όλους τους επενδυτές. Οποιαδήποτε μελέτη των επενδυτικών πρακτικών στην οθωμανική αυτοκρατορία πρέπει να λάβει υπόψη και αυτούς τους παράγοντες και τους τρόπους με τους οποίους οι ντόπιοι και οι Ευρωπαίοι καπιταλιστές αντέδρασαν σε αυτούς. Επιπλέον, αυτοί οι παράγοντες δεν έμειναν σταθεροί αλλά άλλαξαν γρήγορα και χωρίς προειδοποιήσεις. Αντιστοίχως, η επενδυτική συμπεριφορά του ελληνικού κεφαλαίου ακολούθησε μια τέτοια αλλαγή. Δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι αυτή η αλλαγή συνέβη σε κάθε μέλος της ελληνικής οθωμανικής αστικής τάξης και στην ίδια έκταση. Ωστόσο μια νέα επιχειρηματική νοοτροπία χαρακτήρισε τους Έλληνες επιχειρηματίες από σύμβαση ή από ανάγκη, με αποτέλεσμα να αναμιχθούν σε επενδυτικούς τομείς που θα τους ήταν αδύνατο να φανταστούν πριν από μερικά χρόνια⁸.

⁷ Τσουκαλάς, Κ. 1977. *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή*. Αθήνα, Θεμέλιο.

⁸ Exerzoglu, H. 1999. «The Development of the Greek Ottoman Bourgeoisie» in Gondikas, D. – Issawi, C. (eds.) 1999. *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism : Politics, Economy and Society in the Nineteenth Century*. Princeton-New Jersey, The Darwin Press, 89-114.

Πρέπει επίσης να θυμόμαστε ότι αναφερόμαστε σε ανθρώπους που γνώριζαν πόσο εύθραυστες ήταν οι αγορές τους και έτειναν από τη φύση τους να είναι συντηρητικοί στη δράση τους. Προσπάθησαν να διαχειρισθούν τους κεφαλαιουχικούς τους πόρους και τις πιστώσεις τους, αποφεύγοντας ανώφελα ρίσκα και ψάχνοντας για σίγουρες επενδύσεις. Αναζητούσαν σίγουρα κέρδη για να συνεχίζουν να επιχειρούν. Με άλλα λόγια αντέδρασαν με τον τρόπο που κάθε επιχειρηματίας θα αντιδρούσε στις δεδομένες συνθήκες. Κάποιος θα μπορούσε να πει ότι δεν είχαν όλοι οι τομείς την ίδια προσοχή, ωστόσο τέτοιοι τομείς όπως οι τράπεζες και το εμπόριο ήταν η κορυφή του παγόβουνου, αν δούμε το ελληνικό κεφάλαιο ως σύνολο. Γενικά αυτό που είναι σημαντικό να πούμε είναι ότι οι Έλληνες καπιταλιστές θεώρησαν αυτές τις συνθήκες και αντέδρασαν αναλόγως. Ο επενδυτικός διαφορισμός ανέδειξε τη διαθεσιμότητα του κεφαλαίου τους, να επενδύσουν στη βιομηχανία και τη μεταλλεία, παρόλο που τέτοιες επενδύσεις αντιπροσώπευαν μικρό μέρος των συνολικών επενδύσεων.

Ανακεφαλαιώνοντας, μερικά σχόλια για την τελική πτώση της ελληνικής οθωμανικής αστικής τάξης. Είναι γενικά γνωστό ότι η πλειονότητα των Ελλήνων επιχειρηματιών της οθωμανικής αυτοκρατορίας συνάντησε μεγάλες δυσκολίες στη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα και σταδιακά εξαλείφθηκε μετά το σύντομο ελληνοτουρκικό πόλεμο στις αρχές του 1920. Ήταν αυτή η παρακμή αποτέλεσμα της οικονομικής και χρηματιστηριακής κρίσης; Αποτέλεσμα του ευρωπαϊκού ανταγωνισμού και μιας συντηρητικής επενδυτικής νοοτροπίας; Ή ήταν το αποτέλεσμα συγκεκριμένων πολιτικών παρεμβολών στην πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα; Φαίνεται να ισχύει περισσότερο το τελευταίο. Με τη επανάσταση των Νεότουρκων το 1908 το ελληνικό κεφάλαιο στην οθωμανική αυτοκρατορία αντιμετώπισε ένα εξαιρετικά δύσκολο οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον. Το ανθελληνικό μπουϊκοτάζ που διήρκεσε δύο χρόνια, 1909-1910, οι Βαλκανικοί πόλεμοι, οι καταπιεστικές πολιτικές των Νεότουρκων που προσπαθούσαν να δημιουργήσουν μια δική τους μπουρζουαζία, η οικονομική πολιτική που ακολουθήθηκε στον Μεγάλο πόλεμο, η μαζική έξοδος των Ελλήνων το 1914, και τέλος το πικρό αποτέλεσμα του ελληνοτουρκικού πολέμου οδήγησε στην πτώση και καταστροφή της ελληνικής οθωμανικής αστικής τάξης. Κατά κάποιο τρόπο, η ελληνική επιχειρηματική τάξη πλήρωσε το τίμημα της έλλειψης ισχυρών δεσμών με το Οθωμανικό Κράτος ως σύνολο, εκτός από κάποιες προσωπικές σχέσεις ανάμεσα σε Έλληνες επιχειρηματίες και Οθωμανούς ανώτατους υπαλλήλους. Υπήρξαν επίσης περιπτώσεις, όπως αυτή των Ζαφείρη και Ζωγράφου που διατηρούσαν εγκάρδιες φιλικές σχέσεις με τον ίδιο το Σουλτάνο. Ουσιαστικά η μοίρα της



ελληνικής οθωμανικής επιχειρηματικής τάξης ήταν δεμένη με τη μοίρα του ελληνοχριστιανικού πληθυσμού και τον ουσιαστικό ξεριζωμό του το 1922-23.

1.3 Η Ελληνική Οθωμανική αστική τάξη στη Λέσβο, 19^{ος}-20^{ος} αιώνας.

Εξετάζοντας την περίπτωση της Λέσβου, την κοινωνική και οικονομική της ιστορία την περίοδο που μας ενδιαφέρει⁹, ανακαλύπτουμε πλούσιες και ισχυρές αποδείξεις των συζεύξεων της παγκόσμιας ιστορίας με την τοπική κοινωνία. Ένα στρώμα αστών, κομμάτι της ελληνικής αστικής οθωμανικής τάξης, αναδεικνύεται επίσης στη Λέσβο, στο πλαίσιο που ήδη έχουμε πραγματευτεί. Η συγκρότηση αυτού του στρώματος, η εξέλιξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και της κοινωνικής ταυτότητάς τους, ακολουθεί δύο περιόδους:

Η πρώτη περίοδος (1840-1880), ιδιαίτερα σημαντική, ξεκινά με τις Μεταρρυθμίσεις γνωστές από τους ιστορικούς ως Τανζιμάτ. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές σηματοδοτούν μια σειρά ανακατατάξεων και επιτρέπουν στις θρησκευτικές μειονότητες, όπως η χριστιανική κοινότητα της Λέσβου να αποκτήσουν δικαιώματα και οικονομική ισχύ. Το εμπόριο του λαδιού γίνεται η κύρια ασχολία της.

Η δεύτερη περίοδος (1881-1912), κατά την οποία συντελούνται βαθύτερες δομικές αλλαγές, όπως ο εκσυγχρονισμός των τεχνικών μέσων παραγωγής, η εδραίωση της ατμοκίνητης βιομηχανίας στο νησί και η ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού τομέα. Το στρώμα των πλούσιων Ελλήνων χριστιανών κυριαρχεί πια στην οικονομική ζωή του νησιού και συγκροτεί ένα αστικό στρώμα με ειδικά χαρακτηριστικά και ιδιαίτερο τρόπο ζωής.

1840-1880

Έναν αιώνα πριν από την οριστική επανασύνδεση με την Ελλάδα η ελληνική κοινότητα της Μυτιλήνης καταφέρνει να πάρει σταδιακά στα χέρια της το οικονομικό και κοινωνικό προβάδισμα. Οι Έλληνες χριστιανοί κάτοικοι του νησιού, Οθωμανοί υπήκοοι που αποτελούν τη δημογραφική πλειονότητα του νησιού, επωφελούνται από τις μεταρρυθμίσεις Τανζιμάτ και τις εμπορικές συμφωνίες που υπογράφει η Τουρκία με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Ουσιαστικά παίρνουν τη σκυτάλη της οικονομίας στα χέρια τους και επιταχύνουν το ρυθμό ανάπτυξης. Περνούν από ένα στάδιο γεωργικό-προβιομηχανικό σε ένα στάδιο εμπορικό, γεωργικό, βιομηχανικό

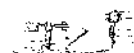
⁹ Σιφναίου, Ε. 1996. *Λέσβος, Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία (1840-1912)*. Μυτιλήνη, Τροχαλία-Δήμος Μυτιλήνης. Επίσης Issawi, Ch. 1980. *The Economic History of Turkey 1800-1914*. Chicago, University of Chicago Press.

και οδηγούν το νησί τους προς τον αστικό μετασχηματισμό. Συγκεκριμένα καταργείται το μονοπώλιο στο εμπόριο του λαδιού και σε άλλα βασικά προϊόντα που αποτελούσε το προστατευτικό μέτρο των Οθωμανών για την εξασφάλιση χαμηλών τιμών και αφθονίας στα βασικά είδη διατροφής, ειδικά για τη διογκούμενη πληθυσμιακά πρωτεύουσα. Αυτή η άρση το 1837 των δικαιοδοσιών που ασκεί ο Τούρκος διοικητής στο βασικό εξαγωγίμο προϊόν του νησιού, την ελιά και τα παράγωγα της, «ανοίγει» την αγορά, της οποίας οι δραστηριότητες επεκτείνονται τώρα και σε άλλους τομείς πέραν της βιοτεχνίας. Η οικονομία αποχωρίζεται από τη διοίκηση και πολλές αρμοδιότητες που ανήκαν στους θρησκευτικούς αρχηγούς περνούν τώρα στην κοσμική εξουσία. Παράλληλα ξεκινά η λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης που εκλέγεται τακτικά κάθε χρόνο από όσους πληρώνουν 200 γρόσια κτηματικό φόρο.

Αναδεικνύεται τα χρόνια αυτά ένα στρώμα Ελλήνων πλούσιων αστών που καταφέρνουν να συσσωρεύσουν πλούτο με την ιδιοποίηση του αγροτικού πλεονάσματος της ελαιοκαλλιέργειας. Συσσωρεύουν από τα κέρδη των εμπορευματικών καλλιεργειών και την εκμετάλλευση των μεγάλων κτημάτων ενώ οι πιο πλούσιοι από αυτούς, αναλαμβάνουν για λογαριασμό του οθωμανικού κράτους την φοροείσπραξη της δεκάτης, με κύριο εκπρόσωπο και εισηγητή της τάσης αυτής τον Πάνο Κουρτζή (1850-1931) και αργότερα την Τράπεζα Μυτιλήνης, επιχείρηση του ίδιου. Το στρώμα αυτό συσσωρεύει τον πλούτο της αγροτικής εκμετάλλευσης και στη συνέχεια τον επενδύει στη μεταποίηση, το εμπόριο και τις τράπεζες ή την τοκογλυφία, εκμεταλλευόμενο τους συνεκτικούς δεσμούς τους με τη μεσογειακή διασπορά. Οι διαδικασίες αυτές, σε συνδυασμό με την εισαγωγή του ατμού στην επεξεργασία του λαδιού τα επόμενα χρόνια, ευνοούν το πέρασμα στο κατώφλι του βιομηχανικού καπιταλισμού και του αστικού μετασχηματισμού.

1880-1912

Η περίοδος μετά το 1880 χαρακτηρίζεται από έναν πρωτοφανή επενδυτικό διαφορισμό που επιχειρεί το αστικό στρώμα της Λέσβου, αντίστοιχο αυτού που επιχειρούν άλλες ελληνικές κοινότητες στις περιοχές της Αυτοκρατορίας και έξω από αυτήν. Αν και ο μηχανισμός δεν είναι ο ίδιος που εξώθησε άλλες ομάδες Ελλήνων αστών της Αυτοκρατορίας να επενδύσουν σε κάθε τομέα της οικονομίας, το εύρος των τομέων επένδυσης είναι αντίστοιχα πλούσιο: Επενδύσεις στην ατμοκίνητη βιομηχανία μεταποίησης του λαδιού, ανάπτυξη χρηματοπιστωτικών και τραπεζικών επιχειρήσεων, επέκταση των εμπορικών δραστηριοτήτων μέσω των παροικιών σε όλη την λεκάνη της ανατολικής Μεσογείου. Εξετάζουμε αυτές τις αλλαγές αναλυτικά, στις ενότητες που ακολουθούν:



Μεταποίηση

Η μεταποίηση του βασικού προϊόντος εξαγωγής της Λέσβου, της ελιάς και των παραγώγων της, αποκτά χαρακτηριστικά βιομηχανικής παραγωγής τη δεκαετία του 1880. Την εποχή αυτή αρχίζουν οι μετατροπές στους παραδοσιακούς ελαιόμυλους με την αγορά χειροκίνητων, σιδερένιων πιεστηρίων, ενώ συγχρόνως ιδρύονται οι πρώτες μεγάλες μονάδες που χρησιμοποιούν την κίνηση του ατμού. Τα ευεργετικά αποτελέσματα είναι ορατά αφού καταφέρνουν να δεκαπλασιάσουν την παραγωγή τα επόμενα χρόνια¹⁰. Η Μυτιλήνη αναδεικνύεται το 1890 ως η τέταρτη κατά σειρά βιομηχανική πόλη σε σχέση με τις πόλεις του ελληνικού κράτους. Ο ατμός μετέτρεψε τους ρυθμούς της παραγωγής και εισήγαγε ένα νέο τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των επιχειρήσεων. Ο εκπληκτικά λεπτομερής τρόπος με τον οποίο σχεδιάζεται η εγκατάσταση και λειτουργία της νέας τεχνολογίας, η επιμέλεια με την οποία καταγράφουν τις ανάγκες σε πρώτες ύλες, νερό και χημικούς καταλύτες, καθώς και ο υπολογισμός των κερδών, έτσι όπως εμφανίζεται στα χειρόγραφα, δετά βιβλία και τα καλλιγραφημένα τετράδια των ιδιοκτητών των ελαιотριβείων, φανερώνουν πως αυτοί οι πρωτοπόροι και ανακαινιστές της οικονομίας εκτός από κεφάλαια συγκέντρωναν και γνώσεις αρχιτεκτονικής, μηχανικής, χημείας, λογιστικής και οικονομίας, ό,τι καλύτερο μπορούσε να τους προσφέρει το αστικό status¹¹.

Ανάπτυξη χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων και δημιουργία τραπεζών

Η εικόνα ευδαιμονίας που παρουσιάζει το νησί μετά το 1880, με την αύξηση της γεωργικής του παραγωγής, την εξάπλωση της αγοράς και τα νέα βιομηχανικά κτήρια που χρησιμοποιούν τον ατμό, φανεώνει την εξέλιξη της Λέσβου προς τον αστικό μετασχηματισμό, εξέλιξη που ενισχύεται με την ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού τομέα. Η ανάπτυξη ενός τραπεζικού συστήματος, απαραίτητου εργαλείου για την ανάπτυξη του καπιταλιστικού φαινομένου, ξεκινά ουσιαστικά με την ίδρυση της τράπεζας Μυτιλήνης το 1891, που λειτούργησε μέχρι το 1911 με υποκαταστήματα στη Σμύρνη, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, Άγιο Όρος και Κωνσταντινούπολη. Το 1909 λειτουργούν επίσης στην πόλη η Οθωμανική Αυτοκρατορική Τράπεζα (ιδρύθηκε το 1901), η Αγροτική Τράπεζα, και η Τράπεζα Ανατολής¹².

¹⁰ Σιφναίου, Ε. 1996. *Λέσβος, Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία (1840-1912)*. Μυτιλήνη, Τροχαλία-Δήμος Μυτιλήνης, 199-227.

¹¹ Ιδιωτικό Αρχείο Βασιλείου στο Σιφναίου, Ε. 1996. *Λέσβος, Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία (1840-1912)*. Μυτιλήνη, Τροχαλία-Δήμος Μυτιλήνης, 201-205.

¹² Σιφναίου, Ε. 1996. *Λέσβος, Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία (1840-1912)*. Μυτιλήνη, Τροχαλία-Δήμος Μυτιλήνης, 251-252.

Επέκταση της δραστηριότητας των Μυτιληνίων στις παροικίες

Την περίοδο αυτή οι επιχειρηματικές δραστηριότητες των Λεσβίων αρχίζουν να γίνονται πιο προσοδοφόρες από αυτές που διεξάγονται στο ίδιο το νησί. Για τους ορίζοντες των αστών της πόλης η Μυτιλήνη δεν αργεί να γίνει ένας χώρος περιορισμένος και καθυστερημένος. Η επιχειρηματική επέκταση ξεκινά από τη Μικρά Ασία και τη Πόλη και φτάνει στη Ρουμανία, Βουλγαρία, Ρωσία και δυτικά στις ευρωπαϊκές αγορές. Επικεντρώνεται στη ναυσιπλοΐα, το εμπόριο και την τοκογλυφία (με χαρακτηριστικότερη περίπτωση αυτής της Αιγύπτου). Οι εισροές κεφαλαίων στη Λέσβο είναι τέτοιες που μας επιτρέπουν να βλέπουμε πια την ανάπτυξη της Μυτιλήνης ως αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων των παροίκων της στο εξωτερικό.

Το «αρχοντο-αστικό» στρώμα

Ο αστικός κόσμος εκδηλώνεται στο βαθμό που οι πρωταγωνιστές του, μεγαλέμποροι, βιομήχανοι και τραπεζίτες, συγκροτούνται σε ηγεμονική τάξη και μαζί με τους γαιοκτήμονες συνιστούν το λεγόμενο αρχοντο-αστικό στρώμα¹³. Το φαινόμενο αυτό λαμβάνει χώρα κυρίως την περίοδο 1880-1912 και ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η αστική κοινωνία του νησιού, χαρακτηρίζεται από ένα άνοιγμα προς τον σύγχρονο κόσμο, τον κόσμο των ευρωπαϊκών μητροπόλεων, και από την αναπαραγωγή ενός τρόπου ζωής με ιδιαίτερο γνώρισμά του τον κοσμοπολιτισμό.

Οι γραπτές πηγές¹⁴ υπογραμμίζουν την πρόοδο, την οικονομική άνεση και την αρχοντιά των Μυτιληνίων, την επιχειρηματικότητα και την καινοτόμο δράση τους, το λεπτό τους γούστο και την αγάπη τους για την τέχνη. Η τεχνολογική επανάσταση που χαρακτηρίζει την παγκόσμια οικονομία της περιόδου 1875-1914 δεν άφησε ανέγγιχτη τη Μυτιλήνη. Πρώτα τα ατμόπλοια και μετά ο τηλεγράφος, οι λάμπες αερίου, η φωτογραφία και τέλος τα αυτοκίνητα. Σε κάθε τους ταξίδι στο εξωτερικό δεν άφηναν ανεκμετάλλευτη την ευκαιρία να προάγουν την επένδυση, τον ταξιδιό τους με τρένο. Η κατοικία, η ενδυμασία και η διατροφή, ο ελεύθερος χρόνος, η εκπαίδευση και οι ιδέες συνιστούν τον τρόπο έκφρασης μιας τάξης που διαμορφώνεται και ισχυροποιείται με νεωτεριστικούς προσανατολισμούς.

Λίγα σχόλια για την παρακμή της ελληνικής οθωμανικής αστικής τάξης της Λέσβου. Ορόσημο για την ιστορία του νησιού αποτέλεσε ο Νοέμβρης του 1912, με την αποβίβαση του ελληνικού στρατού στη Μυτιλήνη, την απελευθέρωση και την ενσωμάτωση του νησιού στο ελληνικό έθnikό κράτος. Παρόλο που τα ανώτερα

¹³ Σιφναίου, Ε. 1996. *Λέσβος, Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία (1840-1912)*. Μυτιλήνη, Τροχαλία-Δήμος Μυτιλήνης

¹⁴ Σιφναίου, Ε. 1996. *Λέσβος, Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία (1840-1912)*. Μυτιλήνη, Τροχαλία-Δήμος Μυτιλήνης, 253-254.

στρώματα της λεσβιακής κοινωνίας διατηρούσαν θαυμάσιες σχέσεις με την τουρκική διοίκηση, δεν ήταν ικανοποιημένα με την υποδεέστερη θέση που κατείχαν σε θέματα διοίκησης. Συχνά οι πολιτικές και οικονομικές επιλογές των τουρκικών αρχών ήταν αντίθετες προς τα συμφέροντά τους. Ορμώμενοι από τη δυσανεξία αυτή, οι αστοί της Λέσβου υποστήριξαν την προσπάθεια της ένωσης με την Ελλάδα και στήριξαν οικονομικά και ηθικά τον εθνικό στόλο. Αυτή όμως η επιλογή, ήρθε να κλονίσει ταυτόχρονα τις βάσεις της ευμάρειας και της προόδου, τοποθετώντας το νησί σε ένα νέο γεωγραφικό-οικονομικό-πολιτικό πλαίσιο. Το επαναπροσανατόλισε προς μία νέα πρωτεύουσα -την Αθήνα- εξαιρετικά μακρινή και ασύμφορη. Οι πηγές και ιδίως όσες προέρχονται από την προσωπική αλληλογραφία μελών της λεσβιακής αστικής τάξης, δείχνουν ότι οι αστοί δεν διανοήθηκαν ποτέ πως θα έκλεινε για αυτούς η φυσική προέκταση των δραστηριοτήτων τους, η μικρασιατική και οι άλλες αγορές της Ανατολής¹⁵. Ακολούθησε μια σειρά γεγονότων, ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, η οκτωβριανή επανάσταση και η μικρασιατική περιπέτεια του έθνους, που σφράγισαν την απώλεια των ζωτικών αυτών αγορών και οδήγησαν εν τέλει στην περιφερειακή-γεωγραφική χωροθέτηση της Λέσβου, την ένταξη της στα στενά όρια του μικρού, ελληνικού εθνικού κράτους. Στο επόμενο κεφάλαιο θα διηγηθούμε την ιστορία της οικογένειας Κουρτζή, μιας ιδιαίτερης, αλλά και αντιπροσωπευτικής, οικογένειας αστών της Λέσβου. Η οικογενειακή της ιστορία θα μας δώσει την ευκαιρία να παρατηρήσουμε ανάγλυφα αυτές τις γεωπολιτικές αλλαγές, που καταδίκασαν την επιχειρηματικότητα και τον κοσμοπολιτισμό των μελών της και την οδήγησαν στην οικονομική παρακμή.

¹⁵ Σιφναίου, Ε. 1996. *Λέσβος, Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία (1840-1912)*. Μυτιλήνη, Τροχαλία-Δήμος Μυτιλήνης.

2. ΑΡΧΕΙΟ ΚΟΥΡΤΖΗ, ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η δομή του Αρχείου Κουρτζή και περιγράφονται τα περιεχόμενά του. Βάσει αυτών, παρουσιάζεται η ιστορία της οικογένειας Κουρτζή και οι δραστηριότητές της. Στο τελευταίο υποκεφάλαιο επικεντρωνόμαστε στην ιστορία της «προνομιούχου ελαιοκομιστικής μηχανής Εργάνη», την εφεύρεση του Μήτσα Κουρτζή.

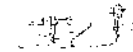
2.1 Η Οργάνωση και Ταξινόμηση του Αρχείου Κουρτζή

Η αρχειοθέτηση και συγκρότηση κάθε συλλογής, περιλαμβάνει δύο είδη δραστηριοτήτων: την οργάνωση και ταξινόμηση¹⁶. Η οργάνωση αναφέρεται στη διαδικασία διαχωρισμού της συλλογής σε ενότητες και υποενότητες. Καθώς ο αρχειοθέτης οργανώνει τη συλλογή, ο τύπος του υλικού, η πληροφορία που υπάρχει σ' αυτό, τα γεγονότα, τα πρόσωπα και οι δράσεις τους καταγράφονται. Αυτή είναι η διαδικασία συγκρότησης της εννοιολογικής (conceptual) της τάξης. Βασική κατευθυντήρια αρχή σε αυτή τη διαδικασία είναι η διατήρηση, κατά το δυνατόν, της αρχικής οργάνωσης του υλικού και η μερική αναδιοργάνωση όπου αυτή είναι αναγκαία. Ο τρόπος με τον οποίο τα στοιχεία είναι ομαδοποιημένα και οργανωμένα μπορούν να αναδείξουν νέες πληροφορίες που υποστηρίζουν την κατανόηση και ερμηνεία της συλλογής. Η ταξινόμηση αναφέρεται στο πρότυπο της συμπλήρωσης του υλικού μέσα στις ενότητες που περιγράφηκαν. Όταν οι οργανωσιακές σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες ενότητες-υποενότητες έχουν θεμελιωθεί, ο αρχειοθέτης αποφασίζει πώς να ταξινομήσει τα επιμέρους αντικείμενα/αρχεία μέσα σε αυτές τις ενότητες. Η ταξινόμηση ακολουθεί αλφαβητική, τυπολογική, χρονολογική, θεματική ή άλλη σειρά.

Στην περίπτωση που εξετάζουμε, σύμφωνα με την μέχρι τώρα έρευνα και αρχειοθέτηση του Αρχείου¹⁷, το πρότυπο συμπλήρωσης των ενότητων του ακολουθεί την χρονολογική σειρά και οι ενότητες και υποενότητες του χωρίζονται ως εξής:

¹⁶The Getty Information Institute, Introduction to Archival Organization and Description (<http://www.getty.edu/research/institute/standards/introarchives>). Επίσης Warren, S. (ed.) 1999. *Introduction to Archival Organization and Description Access to Cultural Heritage*. Oxford USA, Oxford University Press. Καθώς επίσης Maygene, D. and Walch, T. (eds.) 1984. *A Modern Archives Reader: Basic Readings on Archival Theory and Practice*. Washington, DC: National Archives Trust Fund Board.

¹⁷ Σιφναίου, Ε. – Κονναρής, Κ. 2002. *Ευρετήριο Αρχείου Κουρτζή, Δελτίο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών*. Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών.



1. Προσωπικά Έγγραφα

Γάνος Κουρτζής

- Αυτά έγγραφα
- Διάφορα
- Φωτογραφίες
- Κατάστιχα
- Μικρό σημειωματάριο

Μυρσινιώ Κουρτζή (Βασιλείου)

- Αυτά έγγραφα
- Διάφορα
- Φωτογραφίες
- Κατάστιχα
- Μικρό σημειωματάριο

Μήτσας Κουρτζής

- Αυτά έγγραφα
- Διάφορα
- Φωτογραφίες
- Κατάστιχα
- Μικρό σημειωματάριο
- Ταινίες

2. Οικονομικές και Εμπορικές δραστηριότητες

Τράπεζα Μυτιλήνης

- Κατάστιχα
- Αυτά έγγραφα
- Συρραμμένες Δακτυλογραφημένες Μελέτες
- Τηλεγραφήματα
- Διάφορα

Ατμοπλοία Αιγαίου

- Κατάστιχα
- Αυτά έγγραφα
- Συρραμμένες Δακτυλογραφημένες Μελέτες
- Σχέδια
- Διάφορα
- Μικρό σημειωματάριο

ΠΜ Κουρτζής ΑΕ

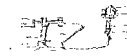
- Κατάστιχα
- Αυτά έγγραφα
- Συρραμμένες Δακτυλογραφημένες Μελέτες
- Σχέδια
- Διάφορα
- Χρεωστικές
- Φωτογραφίες
- Τηλεγραφήματα

Ελαιοκαλλιέργεια/Κτήμα Κέντρο

- Κατάστιχα
- Αυτά έγγραφα
- Συρραμμένες Δακτυλογραφημένες Μελέτες
- Τετράδια
- Διάφορα
- Τηλεγραφήματα
- Φωτογραφίες
- Σημειωματάρια

Ελαιουργία/Μεταποίηση ελαιολάδου και πυρηνελαίου

- Κατάστιχα
- Αυτά έγγραφα
- Συρραμμένες Δακτυλογραφημένες Μελέτες
- Τετράδια



- Διάφορα
- Τηλεγραφήματα
- Φωτογραφίες
- Σημειωματάρια

Θέρμαι Κουρτζή

- Κατάστιχα
- Αυτά έγγραφα
- Σχέδια
- Διάφορα
- Φωτογραφίες

3. Οικογενειακές κατοικίες

Για το μέρος αυτό του αρχείου, έχει ξεκινήσει από το Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου, από τον Ιούλιο του 2003, η διαδικασία καταγραφής και οργάνωσης του υλικού¹⁸.

2.2 Γενική Εισαγωγή στα Περιεχόμενα του Αρχείου Κουρτζή. Η Οικογένεια Κουρτζή.

Το αρχείο της οικογένειας Κουρτζή ανήκει στο Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου και βρίσκεται στο χώρο του παλαιοπωλείου Δεμερτζή στη Μυτιλήνη. Περιέχει αρχειακό υλικό που αρχίζει περίπου στα 1800 και καλύπτει την περίοδο μέχρι και το 1985 περίπου. Η πυκνότητα του υλικού διαφέρει κατά περιόδους καθώς επίσης και ανάλογα με τη θεματική ενότητα. Για παράδειγμα, υπάρχει ένα έγγραφο του 1801, αλλά τα αμέσως επόμενα έγγραφα είναι της περιόδου 1840-1850, ενώ η πυκνότητα του υλικού του αρχείου αυξάνεται γύρω στα 1880 και συνεχίζει με την ίδια πυκνότητα μέχρι το 1945-50. Υπάρχουν επίσης διαφορές ως προς τον όγκο του υλικού συγκεκριμένων θεματικών ενότητων. Για παράδειγμα, όσον αφορά την ελαιοκαλλιέργεια στο νησί, έχει βρεθεί σημαντικός όγκος από διάφορα έγγραφα ενώ για άλλες θεματικές ενότητες το αρχείο δεν είναι τόσο πλήρες.

¹⁸ Τα στοιχεία που παραθέτουμε για τις οικίες της οικογένειας Κουρτζή στη παρούσα εργασία (σελ.34), προέρχονται από την ανάλυση των πρόσφατα ψηφιοποιημένων ερασιτεχνικών κινηματογραφικών ταινιών *pathè baby* που τράβηξε ο Μήτσας Κουρτζής το 1925-1927.

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η παρούσα ταξινόμηση έγινε με βάση το υλικό το οποίο βρισκόταν αρχικά στην κατοχή του κου Δεμερτζή και το οποίο καλύπτει κυρίως την περίοδο 1880-1950. Πρόκειται για το κομμάτι του αρχείου το οποίο προέρχεται από την Στοά Κουρτζή, όπου και η έδρα της Π.Μ Κουρτζής ΑΕ, και το οποίο βρέθηκε στη χωματερή του Δήμου Μυτιλήνης. Υπολείπεται η οργάνωση του υλικού που έχει πρόσφατα περιέλθει στην κατοχή του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου, προερχόμενο από την τελευταία οικία της οικογένειας Κουρτζή στην οδό Ισαύρων στην Μυτιλήνη και το οποίο αποτελείται κυρίως από υλικό της περιόδου 1945-50 μέχρι το 1985 περίπου. Επίσης, ένα μέρος του αρχείου έχει περιέλθει στην κατοχή ιδιωτών, συλλεκτών και παλαιοπωλών, αφού δεν προβλέφθηκε η συλλογή και μεταφορά ολόκληρου του αρχείου σε ασφαλές μέρος όταν κατεδαφίστηκαν τα γραφεία της Π.Μ Κουρτζής ΑΕ.

Τα κύρια πρόσωπα, όπως εμφανίζονται μέσα από το υλικό του αρχείου, είναι ο Πάνος Κουρτζής (1850-1931) και ο Μήτσας Κουρτζής (1884-1944) . Παράλληλα, υπάρχει υλικό το οποίο αφορά τα δευτερεύοντα πρόσωπα της οικογένειας καθώς και άτομα του οικογενειακού και κοινωνικού τους περιγύρου. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν πολλές πληροφορίες για την Μυρσινιώ Κουρτζή συζύγο του Πάνου και για τον δευτερότοκο γιο της οικογένειας Γιώργο Κουρτζή. Υπάρχουν επίσης πληροφορίες για διάφορα άλλα μέλη συγγενικών οικογενειών, όπως για παράδειγμα των οικογενειών Βασιλείου, Βοσπάνη, Καραμάνου, Κούππα, Σημαντήρη και Σουρλάγκα.

Όσο αφορά τις επιχειρήσεις και τις άλλες δραστηριότητες της οικογένειας Κουρτζή, αυτές καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα αφού περιλαμβάνουν Τραπεζικές, Αγροτικές, Μεταποιητικές, Ναυτιλιακές, Μεταλλευτικές, Ιαματικές και Ξενοδοχειακές επιχειρήσεις. Η οικογένεια διατηρούσε επίσης στενούς δεσμούς με διάφορους φιλανθρωπικούς, πολιτιστικούς και πολιτικούς συλλόγους και ομάδες στο νησί αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα και το εξωτερικό. Αναφέρουμε ενδεικτικά τον σύλλογο «Πρόνοια» και την εφημερίδα «Λέσβος» στην οποία ο Μήτσας Κουρτζής έπαιξε σημαντικό ρόλο.

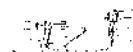
Όσο αφορά το υλικό των επιχειρήσεων, το αρχείο περιλαμβάνει κατάστιχα, όπως διάφορα λογιστικά βιβλία, μελέτες, στατιστικές αναφορές, λευκώματα, βιβλία αποθεμάτων και υπολοίπων αποθήκης και απογραφών, ημερολόγια, σημειωματάρια, χαρτώ υλικό γραφείου, δηλώσεις φόρων, διπλότυπα είσπραξης και πληρωμών, συμβολαιογραφικές πράξεις, υποθήκες, συμβόλαια και συμφωνητικά, δικαστικές αποφάσεις, γραμμάτια, ασφαλιστήρια συμβόλαια, διαφημιστικά έντυπα κτλ. Από τις θεματικές ενότητες, κύρια θέση καταλαμβάνει η ελαιοκαλλιέργεια, η μεταποίηση και εμπορία του ελαιολάδου όπου περιλαμβάνονται

στατιστικές, συγκριτικοί πίνακες αποδόσεως, σημειωματάρια, βιβλία ημερομισθίων και αποδόσεως εργατών κτλ. Ξεχωριστή αναφορά πρέπει να γίνει για την συστηματικότητα της καταγραφής των στατιστικών στοιχείων της ελαιοκαλλιέργειας η οποία και μας παρέχει μια από τις πιο ολοκληρωμένες εικόνες για την δραστηριότητα που ακόμη και σήμερα αποτελεί την κύρια οικονομική δραστηριότητα στο νησί.

Υπάρχει επίσης στο αρχείο, υλικό το οποίο αφορά το Γερμανικό Υποπροξενείο (το μεγαλύτερο μέρος είναι γραμμένο στη Γερμανική γλώσσα), αφού ο Πάνος και ο Μήτσας Κουρτζής διετέλεσαν υποπρόξενοι της Γερμανίας από το 1890 μέχρι το 1941. Το συγκεκριμένο αρχείο περιλαμβάνει αλληλογραφία για διάφορα θέματα, πολιτικής και οικονομικής φύσεως, μελέτες και αναφορές, καθώς επίσης και προπαγανδιστικό υλικό της Γερμανίας και του 3^{ου} Ράιχ.

Ως προς το προσωπικό υλικό του αρχείου, σε αυτό συγκαταλέγονται προσωπικές επιστολές, κινηματογραφικές ταινίες, πλήθος φωτογραφιών, προσωπικά έγγραφα και πιστοποιητικά, όπως οθωμανικοί τίτλοι ιδιοκτησίας και διορισμού, αρχιτεκτονικά, ναυπηγικά και μηχανολογικά σχέδια βιομηχανικών εγκαταστάσεων, πίνακες και ακουαρέλες, λογοτεχνικά και επιστημονικά συγγράμματα. Υπάρχει επίσης υλικό σχετικό με πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες, βιβλία εξόδων οικίας και συντήρησης, διαθήκες, προικοσύμφωνα, αποκόμματα από εφημερίδες και περιοδικά, ημερολόγια ταξιδιών και πλήθος προσωπικών επιστολών. Ένα από τα σημαντικά κομμάτια του αρχείου προσώπων είναι οι προσωπικές επιστολές οι οποίες ανταλλάσσονται μεταξύ των μελών της οικογένειας, ιδιαίτερα οι επιστολές προς την Μυρσινιώ Βασιλείου (συζύγου Πάνου Κουρτζή) από την μητέρα της, Ευθυμία Σημαντήρη, καθώς και από την αδελφή της Πηνελόπη, το γένος Βασιλείου, κατά τη διάρκεια παραμονής της οικογένειας στην Πόλη (1885-1903). Αξίζει να αναφέρουμε ότι η πυκνότητα των επιστολών αυτών είναι εντυπωσιακή αφού έχουμε επιστολές σε τακτό χρονικό διάστημα, συνήθως κάθε δύο ή τρεις μέρες, οι οποίες αναφέρονται τόσο σε οικογενειακά θέματα, όσο και σε θέματα κοινωνικού και οικονομικού ενδιαφέροντος.

Μια από τις ιδιαιτερότητες του υλικού του Αρχείου Κουρτζή, είναι το γεγονός ότι σε συγκεκριμένα θέματα υπάρχει μια πολύ εξειδικευμένη, σε βάθος ανάλυση και καταγραφή στοιχείων στο επίπεδο του ειδικού και του τοπικού, όπως για παράδειγμα τα στατιστικά της ελαιοκαλλιέργειας, ενώ ταυτόχρονα, υπάρχει και μια διασύνδεσή τους με το γενικό και το οικουμενικό, για παράδειγμα στις επικρατούσες συνθήκες και τάσεις στην παγκόσμια αγορά ελαιολάδου. Και αυτό ισχύει σε μεγάλο βαθμό σε όλους τους τομείς δραστηριοτήτων, τόσο εμπορικούς και οικονομικούς, όσο και κοινωνικούς και προσωπικούς. Έχουμε δηλαδή μια πολύ



καλή, λεπτομερέστατη και εξειδικευμένη πολλές φορές καταγραφή, η οποία όμως συνοδεύεται από μια πολύ καλή πληροφόρηση σχετικά με τις γενικές τάσεις που ξεπερνούν το τοπικό και το εθνικό επίπεδο.

Σε γενικές γραμμές, το αρχείο της οικογένειας Κουρτζή, φωτίζει διάφορες πτυχές της διαδικασίας μετάβασης από την οθωμανική αυτοκρατορία στο ελληνικό εθνικό κράτος και μαρτυρά τις αρνητικές επιπτώσεις από την σταδιακή, αλλά και βίαιη, διαδικασία περιθωριοποίησης και αποκοπής της Λέσβου από τον φυσικό γεωγραφικό της περίγυρο τον οποίο συνιστούν τα Μικρασιατικά παράλια.

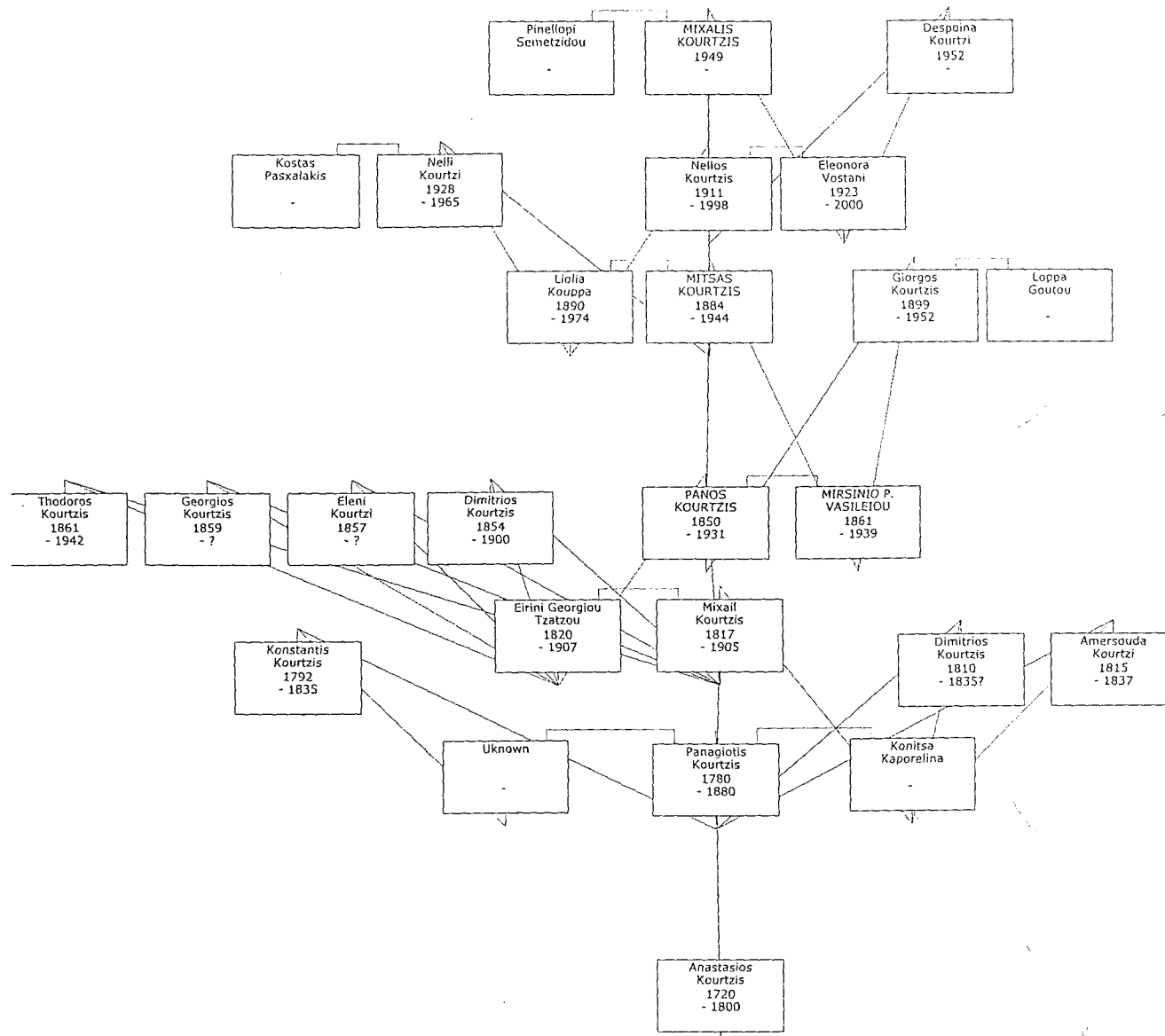
Προσωπικά Έγγραφα

Οι ρίζες της οικογένειας Κουρτζή ξεκινούν περίπου στα 1720 με την γέννηση του Αναστάσιου (1720-1800;) στην Τιφλίδα της Γεωργίας. Ο Αναστάσιος έρχεται στην Ελλάδα γύρω στα 1790 μαζί με τον γιο του Παναγιώτη (1780-1880), οπότε και υιοθετούν το επώνυμο Κουρτζής το οποίο υποδηλώνει την γεωργιανή τους καταβολή. Ο Παναγιώτης παντρεύεται δύο φορές και με την πρώτη γυναίκα του αποκτούν ένα γιο, τον Κωνσταντή (1792-1835), ενώ με την δεύτερη γυναίκα του Κονίτσα Καπορέλινα αποκτούν άλλους δύο γιους και μία κόρη, τον Μιχαήλ (1817-1905), τον Δημήτριο (1810-1835;) και την Αμερσούδα (1815-1837). Ο Μιχαήλ Κουρτζής παντρεύεται το 1841 την Ειρήνη ή Ρήγαινα Γεωργίου Τζάτζου (1820-1907) και αποκτούν 5 παιδιά, τον Πάνο (1850-1931), τον Δημήτριο (1854-1900) την Ελένη (1857-) τον Γεώργιο (1859-) και τον Θεόδωρο (1861-1942). Ο πρωτότοκος Πάνος παντρεύεται στα 1881 τη Μυρσινιώ Παναγιώτη Βασιλείου (1861-1939) και αποκτά τον Μιχάλη ή Μήτσα (1884-1944) και τον Γιώργο (1899-1952). Ο Μήτσας, παντρεύεται την Ελένη (Λιόλια) Επαμεινώνδα Κούττα (1890-1974) και αποκτούν δύο παιδιά, τον Παναγιώτη (Πανέλλος-Νέλλος) (1911-1998) και την Νέλλη (Μυρσίνη-Μυρσινέλλη) (1928-1965). Ο Γιώργος παντρεύεται την Λόπη Γούτου και παραμένουν άτεκνοι. Ο Νέλλος Κουρτζής παντρεύεται την Ελεονώρα Βοστάνη (1923-2000) και αποκτούν δύο παιδιά, τον Μιχαήλ Κουρτζή (1949) και την Δέσποινα Κουρτζή (1952) η οποία παρέμεινε ανύπαντρη. Η Νέλλη, η οποία πέθανε στην γέννα του δεύτερου παιδιού τους, παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Πασχαλάκη με τον οποίο και απέκτησαν δυο γιους, τον Νικόλαο (1963) ο οποίος παντρεύτηκε την Γιάννα με την οποία απέκτησαν τον Κωνσταντίνο (1999), και τον Παναγιώτη (1965) ο οποίος παραμένει άγαμος.

Ο Μιχαήλ Κουρτζής, ο οποίος μας έχει δώσει πολύτιμες πληροφορίες για την οικογένεια Κουρτζή, παντρεύτηκε την Πηνελόπη (Νέλλη) Σεμερτζίδου και απέκτησε τρία παιδιά, τον Χαράλαμπο (1979), τον Πάνο (1981) και την Ελεονώρα (1984).

«Το οικογενειακό δέντρο της οικογένειας Κουρτζή»¹⁹

Printed with GreatFamily 2.1 - UNREGISTERED - www.greatprogs.com



¹⁹ Πηγή: Σιφναίου, Ε. – Κονναρής, Κ. 2002. *Ευρετήριο Αρχείου Κουρτζή, Δελτίο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών*. Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών. Η επεξεργασία έγινε με το λογισμικό GreatFamily - the Graphical Family Tree Designer 2.1 (<http://www.greatprogs.com/>)

Πάνος Κουρτζής(1850-1931)

Πρόκειται για έναν, σε μεγάλο βαθμό, αυτοδημιούργητο επιχειρηματία ο οποίος, χάρι στην αποφασιστικότητα και διορατικότητά του, κατάφερε να εκμεταλλευτεί στον καλύτερο δυνατό βαθμό τις συγκυρίες της εποχής του. Προσωπικότητα με ιδιαίτερες ικανότητες στο «επιχειρείν» ξεκίνησε την δράση του στην Κωνσταντινούπολη. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στην δημιουργία της P. Courtzis & Fils, της Ακτοπλοΐας Αιγαίου, της Ελαιουργίας και κυρίως της Τράπεζας Μυτιλήνης. Επίσης, ο Πάνος αγόρασε στα 1889 το κτήμα «Κέντρον» και άρχισε την εφαρμογή της συστηματικής καταγραφής και της εφαρμογής ορθολογικών μεθόδων καλλιέργειας και συγκομιδής. Διετέλεσε επίσης Υποπρόξενος Γερμανίας, ενώ έχει τιμηθεί με τον «Έπαινο Ευεργέτη του Γένους» από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως καθώς επίσης και με Σουλτανικό παράσημο «Μετζηδιέ 4ης τάξεως».

Μυρσινιώ (Βασιλείου) Κουρτζή (1865-1939)

Η Μυρσινιώ Κουρτζή το γένος Βασιλείου, σύζυγος Πάνου, είναι γόνος γνωστής αστικής οικογένειας της Μυτιλήνης. Είναι η γυναίκα η οποία εμφανίζεται συχνότερα από κάθε άλλη στο υλικό του αρχείου. Αυτό μας φωτίζει κυρίως -αλλά όχι αποκλειστικά- για τις οικογενειακές στιγμές και την καθημερινή ζωή μιας αστικής οικογένειας της εποχής με έντονη κοινωνική δράση, καθώς επίσης και για την θέση της γυναίκας στην κοινωνική ιεραρχία της Λέσβου. Αυτό που πρέπει να τονίσουμε δεν είναι τόσο η ηγετική της παρουσία στο σπίτι όπου φυσικά και πρωταγωνιστεί, αλλά κυρίως, η γνώση και η εξοικείωσή της με τον χειρισμό των οικονομικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων εκτός του σπιτιού.

Μήτσας Κουρτζής(1884-1944)

Ο Μήτσας Κουρτζής γεννήθηκε στις 25 Μαρτίου του 1884 και πέθανε την ημέρα των γενεθλίων του το 1944 σε ηλικία 60 ετών. Είναι θα λέγαμε ο κύριος πρωταγωνιστής του αρχείου και αυτό γιατί πρόκειται για ένα πολυσύνθετο και πολύ δραστήριο άτομο για τον οποίο έχει πρόσφατα γραφτεί σε λεσβιακό περιοδικό ότι «το χρέος των Λεσβίων προς τον μεγαλόπνευστο αυτόν εκπολιτιστή του Αιγαίου είναι μεγάλο και πρέπει να βρεθεί τρόπος να γίνει γνωστότερο το έργο του και η προσφορά του προς τη Λέσβο με συγγραφή διεξοδικότερης μελέτης»²⁰. Από νεαρή ηλικία έμαθε γαλλικά, αγγλικά και γερμανικά και διετέλεσε υποπρόξενος Γερμανίας μέχρι το 1942, οπότε και προτίμησε να παραιτηθεί λόγω της γερμανικής κατοχής και το αρνητικό

²⁰ Βαλέτας, Γ. 1986. «Πρόλογος», *Λεσβιακή Παροιμία*, 95, 3-5. Όπως αναφέρεται στα *Αιολικά Χρονικά*, 3 - 2000, 147.

κλίμα που επικρατούσε. Όπως μαρτυρούν οι σελίδες του ημερολογίου του, ο ίδιος αμφιταλαντεύτηκε μεταξύ των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων της οικογένειας και των προσωπικών του αναζητήσεων μέσω της ζωγραφικής, της πεζογραφίας, της φωτογραφίας και της κινηματογράφησης, της μουσικής αλλά και της εφαρμοσμένης μηχανικής και φυσικής. Η μόνη επιχειρηματική δραστηριότητα για την οποία δείχνει να έχει ένα κάπως διαχρονικό ενδιαφέρον είναι η Ακτοπλοΐα Αιγαίου, αλλά αυτό πολύ πιθανότατα έχει να κάνει περισσότερο με το ενδιαφέρον του και τη γοητεία που φαίνεται να του προκαλεί η θάλασσα, τα πλοία και τα ταξίδια παρά με την επιχειρηματική και οικονομική διάσταση των ακτοπλοϊκών δραστηριοτήτων, όπως θα ταίριαζε ίσως σε κάποιον εφοπλιστή.

Επίσης, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο Μήτσας Κουρτζής είναι ο εφευρέτης με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας της «Προνομιούχου Ελαιοκομιστικής Μηχανής Εργάνη», ενός επαναστατικού όπως χαρακτηρίστηκε τότε μηχανήματος για την συλλογή του ελαιοκάρπου. Αν και θα ακολουθήσει στη συνέχεια της εργασίας μας εκτενέστερη παρουσίαση της «Εργάνης», ενδεικτικά αναφέρουμε το δημοσίευμα του 1924 της εφημερίδας «Ελεύθερον Βήμα»: «*Η Έργανη αποτελεί την νέαν Ελληνικήν εφεύρεσιν...η οποία λύει οριστικώς το ζήτημα της συγκομιδής των ελαίων, και ήτις τιμά την Ελλάδα*»²¹, και το δημοσίευμα την ίδια χρονιά της εφημερίδας «*Η Καθημερινή*» όπου γράφτηκε πως ο Μήτσας Κουρτζής «*έκαμε μιαν εφεύρεσιν ήτις τον τιμά εις την Ελλάδα και τιμά ίσως περισσότερο την Ελλάδα εις το Εξωτερικό*»²². Αξίζει να πούμε ότι το μεγαλύτερο μέρος του υλικού το οποίο είναι αφιερωμένο στην σύλληψη, στον σχεδιασμό και την κατασκευή της «Εργάνης» διατηρήθηκε σε πολύ καλή κατάσταση και είναι σχετικά ολοκληρωμένο.

Οικονομικές και εμπορικές δραστηριότητες

Τράπεζα Μυτιλήνης

Η Τράπεζα Μυτιλήνης δημιουργήθηκε το 1891 από εύπορους Έλληνες υπηκόους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τον Πάνο Κουρτζή και Κωνσταντινοπουλίτες τραπεζίτες με έδρα την Μυτιλήνη. Η τράπεζα σταδιακά επεκτάθηκε με την ίδρυση υποκαταστημάτων στην Κωνσταντινούπολη, την Θεσσαλονίκη, τη Σμύρνη, το Πλωμάρι και αλλού. Μετά την ίδρυσή της το 1891, σε αυτήν εισχώρησαν η Ακτοπλοΐα Αιγαίου, το συγκρότημα των Ορυχείων της Ποντοηράκλειας, όπου δραστηριοποιούταν η P. Courtzis & Fils, καθώς επίσης και ο σταθμός επισκευής της Ακτοπλοΐας Αιγαίου στην Κωνσταντινούπολη. Λόγω των κακών οικονομικών

²¹ Εφ. *Ελεύθερον Βήμα*, 8/5/1924

²² Εφ. *Καθημερινή*, 28/7/1924.

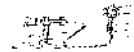
συγκυριών, η Τράπεζα Μυτιλήνης κηρύχθηκε σε πτώχευση το 1911 συμπαρασύροντας τόσο την Ακτοπλοΐα Αιγαίου όσο και τα ορυχεία στην Ποντοηράκλεια. Η πτώχευση της Τράπεζας Μυτιλήνης, σήμανε και την αρχή μιας μακρόχρονης διαδικασίας η οποία χαρακτηρίζεται κυρίως από μια συνεχή προσπάθεια συντήρησης και διαφύλαξης των ήδη υπαρχόντων από την οικογένεια, σε αντίθεση με την επεκτατική και επιθετική τακτική των προηγούμενων χρόνων.

Π. Μ. Κουρτζής Α.Ε.

Η Π.Μ. Κουρτζής Α.Ε. ιδρύθηκε το 1928 και αποτέλεσε τη βάση για τις περισσότερες επιχειρηματικές δραστηριότητες της οικογένειας κατά την περίοδο μετά το 1928 και για την οποία έχουμε αρκετές πληροφορίες αφού μέσω αυτής γίνεται η διαχείριση των διαφόρων θεμάτων σχετικά με το εμπόριο, τη μεταποίηση ελαιολάδου και την εκμετάλλευση των Λουτρών Κουρτζή, τα οποία βρίσκονται στην τοποθεσία Κουτσούκ Λούντζα. Στην ίδια τοποθεσία βρίσκονται τόσο το ελαιοτριβείο της Ελαιουργίας, αλλά και το Ράδιον Παλλάς.

Ακτοπλοΐα Αιγαίου

Η Ακτοπλοΐα Αιγαίου ιδρύθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από τον Πάνο Κουρτζή στην Κωνσταντινούπολη όπου επίσης λειτουργούσε ναύσταθμος επισκευής και συντήρησης των πλοίων της εταιρίας. Μεταξύ άλλων, μέσω των πλοίων της Ακτοπλοΐας μεταφερόταν το κάρβουνο από τα ορυχεία της Ποντοηράκλειας τόσο προς την Μυτιλήνη όσο και προς άλλους προορισμούς, ενώ έπαιξε σημαντικό ρόλο στις εξαγωγικές και εισαγωγικές δραστηριότητες των περιοχών Άδανα και Μερσίνη όπως προκύπτει από το υλικό το οποίο διαθέτουμε. Η Ακτοπλοΐα Αιγαίου ως ελληνική εταιρία αποτελεί πραγματικό επίτευγμα αφού κατάφερε να συνδέσει τη Μυτιλήνη με όλη την λεκάνη της ανατολικής Μεσογείου, από το Γαλάτσι μέχρι την Αλεξάνδρεια και από τη Τερνέστη μέχρι τη Βηρυτό. Η εταιρία είχε πολλά υποκαταστήματα και έφτασε να μετρά 14 πλοία. Λειτουργήσε μέχρι το 1911 οπότε και πτώχευσε συμπαρασυρόμενη από την πτώχευση της Τράπεζας Μυτιλήνης. Η ακτοπλοΐα αποτέλεσε και την πρώτη μη χρηματιστηριακή δραστηριότητα του Πάνου Κουρτζή και το πρώτο πεδίο δραστηριοποίησης του Μήτσα. Επιπρόσθετα για την ακτοπλοΐα, ξεχωριστή θέση στο Αρχείο καταλαμβάνει μια εμπιστευτική έκθεση-μελέτη του Μήτσα Κουρτζή στα 1938, στην οποία αναλύονται με μεγάλη λεπτομέρεια τα οικονομικά, γεωγραφικά και πληθυσμιακά μεγέθη και οι συνθήκες που καθόριζαν το πλαίσιο της ακτοπλοΐας και της διακίνησης εμπορευμάτων στο Αιγαίο. Δίνεται επίσης μία ολοκληρωμένη ανάλυση των μελλοντικών τους προοπτικών και



προτείνεται η ναυπήγηση δύο ακόμη επιβατηγών πλοίων, σχεδιασμένων από τον ίδιο τον Μήτσα, τα σχέδια των οποίων επισυνάπτονται στην ίδια μελέτη.

Ελαιοκαλλιέργεια / Κτήμα «Κέντρο»

Οι Κουρτζήδες είναι οι δεύτεροι κτηματίες στο νησί, έχοντας αγοράσει το 1880 από την οικογένεια του Τούρκου διοικητή το «Κέντρο», ένα από τα μεγαλύτερα ελαιοκτήματα στη Λέσβο. Είναι αυτό που καλύπτει τη βόρεια έξοδο της πόλης της Μυτιλήνης ως τον κόλπο της Γέρας. Είχε έκταση 3000 στρέμματα και αριθμούσε 55000 ελαιόδεντρα. Το κτήμα «Κέντρον», μαζί με το κτήμα «Άμπελα», το κτήμα «Πετακέλι», τα κτήματα στα Κεραμειά, τη Μόρια και στη Κουτσούκ Λούντζα, αποτελούν την βάση των δραστηριοτήτων της οικογένειας στον τομέα της πρωτογενούς παραγωγής και το πεδίο εφαρμογής μιας σειράς καινοτομιών οι οποίες επεκτείνονται τόσο προς την πρακτική εφαρμογή καινούργιων τεχνολογιών, όπως για παράδειγμα η «Εργάνη», όσο και προς την εφαρμογή μιας συστηματικής και ορθολογικής μεθόδου οργάνωσης και διαχείρισης της ελαιοπαραγωγής. Η συστηματική καλλιέργεια εφαρμόστηκε κυρίως τη δεκαετία του 1930, από το Μήτσα, κατά τα ιταλικά πρότυπα. Περιελάμβανε το δραστικό κλάδεμα των δέντρων, το χωρισμό του κτήματος ανάλογα με τα εδάφη και τις αποδόσεις και την ταυτοποίηση του κάθε δέντρου. Αυτό σήμαινε παρακολούθηση και καταγραφή της ανάπτυξης της ανθοφορίας και του καρπού, όργωμα και κλάδεμα, πειραματισμούς γύρω από τις μεθόδους ελαιοσυλλογής, που είχαν σαν τελικό αποτέλεσμα να επιτευχθεί τη δεκαετία αυτή η μέγιστη στρεμματική απόδοση²³.

Οι δραστηριότητες της ελαιοκαλλιέργειας συνολικά, αποτελούν το μεγαλύτερο και πιο συγκροτημένο κομμάτι του Αρχείου Κουρτζή. Περιλαμβάνει αναλυτικότερες στατιστικές αποδόσεων, βιβλία και σημειωματάρια ημερομισθίων, βιβλία και σημειωματάρια εξόδων συγκομιδής, στατιστικές εσόδων, καταγραφές οξύτητας, γραφικές παραστάσεις καθώς επίσης και φωτογραφικά τετράδια καταγραφής των μεταβολών ανάπτυξης των ελαιόδεντρων και των ελιών. Επίσης, στις αγροτικές δραστηριότητες θα πρέπει να αναφέρουμε και την παραγωγή γάλακτος προς μεταπώληση, καθώς επίσης και την εκμετάλλευση του γεωλογικού αποθέματος των κτημάτων.

²³ Σιφναίου, Ε. 2001. «Ο Επιχειρηματίας ως Ερασιτέχνης Κινηματογραφιστής ή όταν ο Ελεύθερος Χρόνος Γίνεται Ιστορία», *Αιολικά Χρονικά*, Γ-2001, 90. Επίσης Σιφναίου, Ε. – Κονναρής, Κ. 2002. *Ευρετήριο Αρχείου Κουρτζή, Δελτίο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών*. Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών.

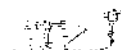
«Ελαιουργία» / Μεταποίηση ελαιολάδου και πυρηνελαίου

Η «Ελαιουργία της Ελλάδος», ιδρύθηκε το 1896 περίπου και σε αυτήν εντάσσονται το ελαιοτριβείο στην τοποθεσία Κουτσούκ Λούντζα και το πυρηνεργοστάσιο στο Ντίπι ή Δίπι στο Πέραμα. Πρόκειται για ένα αρκετά μεγάλο κομμάτι του αρχείου μέσω του οποίου μπορούμε να αντλήσουμε πολλές πληροφορίες σχετικά με την καθετοποίηση και μεταποίηση της πρωτογενούς αγροτικής παραγωγής, και πιο συγκεκριμένα της ελαιοπαραγωγής και της πυρηνελαιουργίας. Οι βελτιώσεις που έγιναν στους δύο αυτούς τομείς κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1920-1930 από το Μήτσα, αναμόρφωσαν τη παραγωγική διαδικασία. Σε συνεργασία με εργοστάσια της Σμύρνης και του Μάντσεστερ και με την εισαγωγή δύο ηλεκτρογεννητριών από τη Γερμανία και Γαλλία, εξασφαλίστηκε μια οικονομική παραγωγή που επέτρεψε στο Μήτσα Κουρτζή να μειώσει το κόστος και να επιτύχει κερδοφόρα αποτελέσματα. Το αρχείο για την «Ελαιουργία της Ελλάδος» περιλαμβάνει πολλά λογιστικά βιβλία και κατάστιχα, ημερολόγια, σημειωματάρια, έγγραφα σχετικά με μηχανολογικό εξοπλισμό, μελέτες βιωσιμότητας και διαφημιστικά έντυπα του ελαιολάδου «Λέσβος» το οποίο παρήγαγε η Ελαιουργία.

Θέρμαι Κουρτζή/Ιαματικά Λουτρά/Ράδιον Παλλάς

Οι εγκαταστάσεις των Ιαματικών Λουτρών Κουρτζή βρίσκονται στο βόρειο άκρο της πόλης της Μυτιλήνης. Για τη κατασκευή των Λουτρών το 1900, ο Πάνος Κουρτζής προσκάλεσε την Μ.Κιουρί²⁴ να μετρήσει την ακτινοβολία του ραδίου των ιαματικών πηγών και να διευθύνει την εγκατάσταση των μηχανημάτων του ηλεκτροθεραπευτηρίου. Για την υποστήριξή τους έφερε και την πρώτη ηλεκτρογεννήτρια από την Μ. Βρετανία. Στόχος του Πάνου αποτέλεσε η προσέλκυση του τουρισμού της καθ'ημάς Ανατολής που κατέφευγε για τις υπηρεσίες αυτές στις ευρωπαϊκές λουτροπόλεις. Τα λουτρά Κουρτζή, είχαν υδροθεραπευτήριο με ατομικές μπανιέρες, χώρους μασάζ, εστιατόριο, αίθουσα ανάγνωσης και αίθουσα μουσικής. Το ξενοδοχείο Ράδιον Παλλάς που χτίστηκε στην ίδια τοποθεσία για να εξυπηρετεί τους λουόμενους, ήταν πολυτελέστατο και διέθετε 35 δωμάτια.

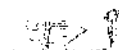
²⁴ M.Curie (1867-1934) κάτοχος των βραβείων Νόμπελ, για την ανακάλυψη της ραδιενεργούς ακτινοβολίας και του στοιχείου Ράδιο, το 1903 και 1911 αντίστοιχα.
(<http://sfr.ee.teiath.gr/htmlSELIDES/Multimedia/MM1/html/Curie.htm>)



Οικογενειακές Κατοικίες²⁵

Ένα σημαντικό μέρος του αρχείου είναι το κινηματογραφικό υλικό που τράβηξε ο Μήτσας Κουρτζής το 1925-1927. Περιλαμβάνει 26 ταινίες συνολικής διάρκειας 50 λεπτών, μέρος των οποίων έχουν πρόσφατα ψηφιοποιηθεί και είναι διαθέσιμες σε συμβατικά formats. Οι ταινίες αυτές δημιουργήθηκαν με τη μηχανή pathè που πρωτοκυκλοφόρησε το 1925 και αποτελούν μία σημαντική πηγή. Οι ταινίες αυτές, μαζί με τις φωτογραφίες, τα σχέδια τα σκίτσα, τα γραπτά και τους πίνακες του ίδιου, αποτελούν μοναδικά αποσπάσματα από τη μνήμη μιας οικογένειας και τη ζωή μιας νησιώτικης κοινωνίας, τον ιδιαίτερο χαρακτήρα ενός αστικού τρόπου ζωής. Όσον αφορά τις κατοικίες λοιπόν, οι οίκοι της οικογένειας ήσαν αρκετοί. Ορμητήρια για τις επιχειρηματικές δραστηριότητες της και αρκετά μεγαλοπρεπείς για να δηλώσουν τον πλούτο και το επίπεδο διαβίωσής της. Αρχικά υπήρξε η βίλα Μυδάτ στην Επάνω Σκάλα. Ήταν η πρώην θερινή κατοικία του Τούρκου στρατιωτικού διοικητή, αγορασμένη από τον Πάνο Κουρτζή. Ήταν το πρώτο κτίριο στη Μυτιλήνη που ηλεκτροφωτίστηκε με γεννήτρια. Μετά την Μικρασιατική καταστροφή, το σπίτι επιτάχθηκε και στα 23 δωμάτιά του εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες, παρά τις διαμαρτυρίες των ιδιοκτητών. Σε μια από τις ταινίες του ο Μήτσας κινηματογραφεί την οικογένεια μαζεμένη, στο οικογενειακό τραπέζι, στον κήπο της βίλας Μυδάτ. Διακρίνονται οι Κουρτζήδες με τα πεθερικά τους, τους Γούτους. Στο κεφάλι του τραπεζιού η Μυρσινιώ, μητέρα του Μήτσα, σύμβολο οικογενειακής συνοχής και εξουσίας που σαν άλλος διευθυντής ορχήστρας, δίνει το ρυθμό στη συγκέντρωση. Στα αριστερά της ο Βασίλειος Γούτος και τα εξαδέλφια των Κουρτζήδων και από τη δεξιά μεριά, ο Πάνος με το καπελάκι, η Λόπα και ο Γιώργος. Οι συνδαιτυμόνες κινούνται με άνεση στο χώρο, την άνεση της τάξης που μπορεί να παραβεί τους κανόνες του σαβουάρ-βιβρ. (Ο Μήτσας και ο Γιώργος φτύνουν τα κουκούτσια στο φακό). Αργότερα η οικογένεια έκτισε το σπίτι της οδού Ισαύρων, κατά το Κωνσταντινοπολίτικο ύφος, ψηλό και στενό. Ήταν τετραώροφο και βρισκόταν στο κέντρο της πόλης. Στις οροφografίες του τελευταίου ορόφου, ήταν ζωγραφισμένες οι επιχειρήσεις των Κουρτζήδων: η Ατμοπλοΐα Αιγαίου, τα ορυχεία κάρβουνου της Ποντοηράκλειας, τα ελαιοκτήματα και τα εργοστάσια της Μυτιλήνης. Τέλος, υπήρξε το σπίτι του Γιώργου Κουρτζή στο Κιόσκι. Προικύω των Γουταίων προς την κόρη τους Πηνελόπη, σύζυγο του Γιώργου, το 1922. Ήταν το μόνο αρχοντικό που

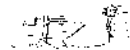
²⁵ Τα στοιχεία που παραθέτουμε στο υποκεφάλαιο αυτό, προέρχονται από την ανάλυση των πρόσφατα ψηφιοποιημένων ερασιτεχνικών κινηματογραφικών ταινιών pathè baby που τράβηξε ο Μήτσας Κουρτζής το 1925-1927.



φιλοξένησε το Βασιλιά Κωνσταντίνο Α' όταν αυτός επισκέφθηκε το νησί ενώ σήμερα στεγάζει το Διοικητικό Πρωτοδικείο.

Βάσει των πολύτιμων πληροφοριών που προσφέρουν επιπλέον οι ταινίες *pathé cinema*, η οικογένεια ταξίδεψε στην Ευρώπη δύο φορές: Το 1898, για πρώτη φορά, αναχώρησαν από την Κωνσταντινούπολη με το 'Οριεντ εξπρές για τη Βιέννη. Στην πόλη αυτή επισκέφτηκαν γιατρούς για τον θυρεοειδή της μητέρας καθώς και την έκθεση μηχανημάτων της Βιέννης. Το 1925 φεύγουν για τη Μασσαλία και το Παρίσι. Ταξίδι για διασκέδαση, δουλειές, εμπορικές συμφωνίες και γνωριμίες με σημανόντες επιχειρηματίες. Ο Μήτσας καταγράφει το ταξίδι με τη μηχανή του. Τα ταξίδια της οικογένειας στην Ευρώπη επηρέασαν τον τρόπο ζωής και τις συνήθειές της, οι ευρωπαϊκές αναφορές στο ντύσιμο και η υιοθέτηση ποικίλων νεωτερισμών έγιναν εντονότερες. Φωτογραφικές μηχανές, αυτοκίνητα, κινηματογραφικές μηχανές, ρολόγια χειρός. Η οικογένεια Κουρτζή κυκλοφορεί στη Μυτιλήνη με τα πρώτα φορντ αυτοκίνητα και στη συνέχεια με μια ανοικτή Σεβρολέτ. Το αυτοκίνητο μεταφέρει την οικογένεια στα κτήματα και προσπερνά τις άμαξες σκονίζοντας τους αραμπάδες. Γίνεται παιχνίδι που κατρακυλά στα χωράφια. Αλλά η διασκέδαση είχε επίσης κι άλλες πτυχές: το τένις, τους περίπατους, τα επιτραπέζια παιχνίδια με εκλεκτούς φίλους στο σπίτι...

Παρόλα αυτά η δεκαετία του 1920 ήταν μια σκληρή δεκαετία: πόλεμοι, διχασμοί και ξεριζωμοί. Η επιχειρηματικότητα των κατοίκων του βορειοανατολικού Αιγαίου βρίσκονταν σε αναδίπλωση. Είχε αφήσει πίσω της τους ανοιχτούς ορίζοντες για να ανασυνταχθεί στον περιορισμένο εθνικό χώρο. Ωστόσο ο Μήτσας ζούσε ακόμη το δικό του όνειρο, το όνειρο του μεσογειακού κοσμοπολίτη, ένα όνειρο που υπηρετούσε με συνέπεια αναιρώντας τα σύνορα και ξεπερνώντας την εντοπιότητα. Δεν ήταν και δεν αισθάνονταν πολίτης της περιφέρειας του ελληνικού κράτους και ενώ πλήρωνε το κόστος των επιλογών του, συνέχιζε να χτυπά με απεγνωσμένες προσπάθειες για να τρυπήσει το γρανίτη που περιχαράκωνει και οριοθετεί το Αιγαίο και τη Μεσόγειο. Με χιούμορ εξυπνάδα και εφευρετικότητα προσπαθούσε να ξεπεράσει το αδύνατο...



«Στο νησί που γεννήθηκαν οι άνθρωποι (δηλαδή οι πλούσιοι) θα μπορούσαν να θαυμάσουνε περισσότερο τον Σάντσο Πάντσα παρά τον Δον Κιχότη. Είταν τότε όλοι τους πραχτικοί και τεμπέληδες νοικοκυραίοι, τοκογλύφοι από την Αίγυπτο και έμποροι λαδάδες χωρίς μεγάλους ορίζοντες.

Την άσκοπη θυσία τη θεωρούσαν κουταμάρα.

Ωστόσο υπήρχαν και μερικοί Δον Κιχότες που δεν τους χωρούσε ο τόπος. Είχαν πίσω τους ήδη μια γενιά που τα πλούτη της κατέβηκαν, παρέα με τον παγωμένο βοριά, από τα μπουγάζια της Πόλης.»²⁶

2.3 Εργάνη, η Προνομιούχος Ελαιοκομιστική Μηχανή

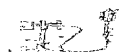
Η Ε. Σικφναίου στη μελέτη της για την επιχειρηματικότητα στο Β.Α Αιγαίο²⁷, διακρίνει τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της σε θεσμικές και πνευματικές. Οι θεσμικές, ενιαίος γεωπολιτικός χώρος, ανοιχτές αγορές και κρατικές μεταρρυθμίσεις, ήσαν καταλυτικές για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας της χριστιανικής κοινότητας στη Λέσβο. Ωστόσο, εξίσου σημαντική υπήρξε και η πνευματική της προϋπόθεση, η διαφοροποίηση της νοοτροπίας. Αν τις πρώτες τις απολάμβαναν όλοι ως θεσμικό περιβάλλον, την επιχειρηματική νοοτροπία δεν την κατείχαν όλοι εξίσου στον ίδιο βαθμό και με την ίδια έκφραση.

Οι περισσότεροι επιχειρηματίες του «κύκλου της ελιάς» στη Λέσβο παρέμεναν άνθρωποι των κοντινών οριζόντων: ήταν μικροί και μεσαίοι κεφαλαιούχοι, που επιδίδονταν σε ένα κύκλο δραστηριοτήτων συμπεριλαμβανομένης της ελλαιοκαλλιέργειας, της μεταποίησης, της εμπορίας των προϊόντων ελιάς και του τοκοφόρου δανεισμού. Ήταν εμποροκτηματίες και εμποροβιομήχανοι των οποίων τα κερδοφόρα αποτελέσματα εξαρτώνταν κυρίως από επιτυχημένες εμπορικές πράξεις που εκμεταλλεύονταν τη συγκυρία (μεγάλη σοδειά, επείγουσα ζήτηση, ύψωση των τιμών) παρά από σχεδιασμένες επιχειρηματικές ενέργειες με γνώμονα τη μείωση του κόστους και την όσο και μεγαλύτερη αξιοποίηση των παραγώγων της ελιάς. Γιατί υψηλή επιχειρηματικότητα σήμαινε πάνω απ' όλα δραστική ανανέωση των μεθόδων καλλιέργειας, ξεπέραςμα του παραδοσιακού τρόπου ελαιοσυλλογής, εισαγωγή των καινοτομιών της γεωπονίας, γρήγορη έκθλιψη με τελευταίας τεχνολογίας μηχανήματα, σχολαστικό καθαρισμό, και συστηματικό έλεγχο της ποιότητας, τέλος κατοχή των μέσων παραγωγής και δίκτυα προώθησης σε αγορές υψηλών εισοδημάτων. Μόνο σε μία περίπτωση, τη δεκαετία του 1920-30, υπήρξε συστηματική οργάνωση της ελαιοκομίας, σε έναν μεγάλο ελαιώνα, αντίστοιχο των εθνικών ελαιώνων που

²⁶ Πανσέληνος, Α. 1974. *Τότε που Ζούσαμε...* Αθήνα, Κέδρος, 15.

²⁷ Σικφναίου, Ε. 2002. *Η Επιχειρηματικότητα του Κύκλου της Ελιάς*. Αθήνα, ΕΙΕ. (Αδημοσίευτη έρευνα).





κληροδότησε το τουρκικό δημόσιο στο ελληνικό κράτος. Στον ελαιώνα της οικογένειας Κουρτζή, τον οποίο αγόρασε ο Πάνος Κουρτζής από τους Τούρκους διοικητές της Λέσβου, έκτασης 3000 στρεμμάτων και 55.000 ελαιόδεντρων, εφαρμόστηκε από το γιο του Μήτσα, μέθοδος συστηματικής ελαιοκομίας, κατά τα Ιταλικά πρότυπα, με δραστικό κλάδεμα των δέντρων, χωρισμό του κτήματος ανάλογα με τα εδάφη και τις αποδόσεις και «ταυτοποίηση» του κάθε δέντρου. Αυτό σήμαινε παρακολούθηση και καταγραφή της ανάπτυξης, της ανθοφορίας και του καρπού, όργανο και κλάδεμα, πειραματισμοί γύρω από τις μεθόδους ελαιοσυλλογής, με αποτέλεσμα να επιτευχθεί τη δεκαετία αυτή η μέγιστη στρεμματική απόδοση. Μεταξύ των επιτευγμάτων της επιχειρηματικής αυτής προσπάθειας μεγάλης εμβέλειας, ήταν και ο σχεδιασμός ενός εργαλείου μηχανικής ελαιοσυλλογής, της «ΕΡΓΑΝΗΣ», που σχεδιάστηκε από τον ίδιο τον Μήτσα και προστάτευε τους βλαστούς από το ράβδισμα.

«Εργάνη, προνομιούχος ελαιοκομιστική μηχανή Κουρτζή»

Στην ενότητα αυτή θα προσπαθήσουμε να ανασυγκροτήσουμε την ιστορία της Εργάνης, της μοναδικής εφεύρεσης του Μήτσα Κουρτζή. Η σχετική έρευνα που προηγήθηκε ακολούθησε δύο κατευθύνσεις²⁸:

- Την αναζήτηση πληροφοριών στα υπάρχοντα οργανωμένα αρχεία, με τη χρήση του δελτικοκαταλόγου Αρχείου Κουρτζή²⁹ για την ανίχνευση των επιμέρους αρχείων που σχετίζονται με την Εργάνη³⁰.
- Την αναζήτηση πληροφοριών στο μη ταξινομημένο υλικό του Αρχείου που φυλάσσεται στους αποθηκευτικούς του χώρους. (Η έρευνα αποκάλυψε το εμπρόσθιο εξάρτημα μιας Εργάνης –τον κώνο- για τον οποίο γίνεται λόγος στη συνέχεια).
- Την αναζήτηση πληροφοριών από εξωτερικές πηγές για την συγκέντρωση συμπληρωματικών στοιχείων, την καλύτερη κατανόηση του περιεχομένου των υπαρχόντων αρχείων και των μεταξύ τους σχέσεων. Περιλαμβάνει την αποδελτίωση της υπάρχουσας σχετικής βιβλιογραφίας και του οπτικοακουστικού υλικού³¹ και την διενέργεια συνέντευξης με τον Μ.

²⁸ The Getty Information Institute, An Archivist at Work, (<http://www.schistory.org/getty/step2.html>)

²⁹ Σιφναίου, Ε. – Κονναρής, Κ. 2002. *Ευρετήριο Αρχείου Κουρτζή, Δελτίο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών*. Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών.

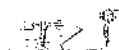
³¹ Ντοκιμαντέρ «Η Δική μου Μυτιλήνη 1925-1927». Χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Αιγαίου και υλοποιήθηκε από το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, την αστική εταιρεία «Αρχιπέλαγος» και το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών το 2001.

Κουρτζή (απόγονο 7^{ης} γενιάς της οικογένειας, εγγονού του Μήτσα) και τον Κρ. Κονναρή (διευθύνοντα σύμβουλο του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου).

Η Εργάνη «λύει οριστικά το αιώνιο πρόβλημα της συγκομιδής της ελιάς»

Η Εργάνη ήταν ένα μηχάνημα με το οποίο θα επιτυγχανόταν εύκολα και οικονομικά το ρίξιμο των ελιών από τα ελαιόδεντρα, χωρίς καμία βλάβη για αυτά και τους βλαστούς τους. Με το παραδοσιακό ράβδισμα, που είναι ακόμα σύνθητες σε αρκετές περιοχές της χώρας, προκαλείται η καταστροφή των βλαστών που είναι η κυριότερη αιτία της μη κατά έτος καρποφορίας των δέντρων. Συγκεκριμένα ο ραβδισμός της ελιάς, όταν ο καρπός της ωριμάσει, καταστρέφει το πρωτοετή βλαστό του ελαιόδεντρου με αποτέλεσμα τον επόμενο χρόνο η παραγωγή να είναι αρκετά μειωμένη. Αυτό συμβαίνει γιατί ο βλαστός της ελιάς προορίζεται για διετή καρποφορία. Καθώς όμως ο ραβδιστής χτυπά με το ξύλο τα κλαδιά για να ρίξει το καρπό, σπάει και τα διχρονίτικα στελέχη του βλαστού που πέφτουν στο χώμα. Αυτός ο παραδοσιακός τρόπος της συλλογής ήταν πάντα ένας από τους σπουδαιότερους λόγους, της περιορισμένης ανά δύο έτη καρποφορίας της ελιάς. Βλαπτική είναι επίσης και η μεγαλύτερη παραμονή των καρπών στα δέντρα, γεγονός που προκαλεί την εξάντλησή τους. Η Εργάνη, η εφεύρεση του Μήτσα, κατάφερε να λύσει αυτό το σημαντικό πρόβλημα που μείωνε την παραγωγή της ελιάς όχι μόνο στη Λέσβο και την Ελλάδα, αλλά και στις υπόλοιπες ελαιοπαραγωγικές χώρες αφού το παραδοσιακό ράβδισμα εφαρμόζονταν και σε αυτές.

Η «προνομιούχος ελαιοκομιστική μηχανή Εργάνη» αποτελούνταν από ένα μεταλλικό κούφιο κώνο μήκους 40 περίπου εκατοστών. Ο κώνος αυτός είχε κατά μήκος του δύο σειρές πτερύγια, από ειδικό ελαφρύ και ανοξειδωτο μέταλλο. Κάθε πτερύγιο είχε μήκος 4 εκ. πλάτος 2 εκ. και πάχος 1 εκ. περίπου. Το σχήμα τους έμοιαζε με την άκρη του χεριού ενός κοινού κουταλιού. Κάθε πτερύγιο απείχε από το διπλανό του 4 με 6 εκατοστά και ήταν συνδεδεμένο με το κώνο με θηλιές έτσι ώστε να μπορεί να κινείται ελεύθερα. Ο κώνος με τα πτερύγια ήταν προσαρμοσμένος πάνω σε ένα ατσάλινο λεπτό άξονα ο οποίος περνούσε μέσα από ένα σωλήνα επίσης από λεπτό ειδικό ατσάλι διαμέτρου 15 χιλιοστών. Ο σωλήνας ήταν αρκετά μακρύς για να φτάνει σε όλα τα κλαδιά της ελιάς. Το μήκος του ήταν 2 μέτρα αλλά μπορούσαν να προσαρμοστούν ταυτόχρονα επιπλέον τεμάχια, για να φτάνουν τα πιο ψηλά κλαδιά. Ο σωλήνας στο κάτω μέρος είχε ξύλινες λαβές ώστε να τον κρατά ευκολότερα ο εργάτης και να μην υποφέρουν τα χέρια του από το κρύο και την επαφή με το μέταλλο. Ο σωλήνας (με τον εσωτερικό του άξονα) προσαρμόζονταν σε ένα μεταλλικό ελαστικό άξονα, μήκους 1.1/2 μέτρου, που επέτρεπε στο μηχάνημα να μετακινείται προς κάθε κατεύθυνση. Ο ελαστικός άξονας ήταν συνδεδεμένος με ένα



χειροκίνητο «στροφέα», που μ' ένα εσωτερικό σύστημα οδοντωτών τροχών πολλαπλασίαζε τη κίνηση του χεριού. Δηλαδή με τη περιστροφική κίνηση του εργάτη, ο άξονας και επομένως ο κώνος επιτύγγανε 500 και πλέον στροφές το λεπτό. Ο στροφέας στηρίζονταν πάνω σε ένα πόδι, μεταλλικό και ελαφρύ που μετακινούνταν με ευκολία γύρω από το δέντρο και από δέντρο σε δέντρο. Για τις μακρινές μεταφορές του, όλα τα τμήματα της Εργάνης ξεμοντάρονταν και μοντάρονταν εύκολα χωρίς να απαιτείται κάποιο ειδικό εργαλείο. Το βάρος του ποδιού με το στροφέα, ήταν περίπου τρεις οκάδες σύμφωνα με τη μονάδα μέτρησης της εποχής. Επίσης ελαφρύς ήταν και ο κώνος με το σωλήνα, με αποτέλεσμα όποιος δούλευε με την Εργάνη να την χειρίζεται με μεγάλη ευκολία και με λιγότερη κούραση σε σχέση με τη χρήση του παραδοσιακού ραβδιού με το οποίο έπρεπε συνεχώς να χτυπά τα κλαδιά, ενώ με την Εργάνη έπρεπε απλώς να πλησιάζει. Αφού είχε τοποθετηθεί η Εργάνη από κάτω ή κοντά σε ένα δέντρο ή και πάνω σε αυτό, αν ήταν πολύ ψηλό, ένας εργάτης γύριζε το στροφέα ο οποίος μετέδιδε τη κίνηση στο κώνο και ένα άλλος πλησίαζε το κώνο στα κλαδιά με τις ελιές. Τα περύγια με τη ταχεία περιστροφή του κώνου, τεντώνονταν από τη κεντρόφυγο δύναμη και σχημάτιζαν ένα είδος χτένας της οποίας τα δόντια δεν ήταν καρφωμένα και ακίνητα αλλά είχαν ελαστικότητα και ακαμψία. Όσο γρηγορότερα γύριζε ο κώνος τόσο η κεντρόφυγος δύναμη αύξανε και η ακαμψία γίνονταν μεγαλύτερη. Όταν λοιπόν πλησίαζε ο περιστρεφόμενος κώνος στο κλαδί, τα περύγια χτυπούσαν ότι εύρισκαν κοντά τους, δηλαδή φύλλα, βλαστούς ελιές και κλαδιά. Αυτά γίνονταν δυνατότερα ή μαλακότερα ρυθμίζοντας τις στροφές και ανάλογα με την αντίσταση που είχαν οι ελιές εξαιτίας της ωρίμανσής τους. Και τα μεν φύλλα, επειδή δεν έχουν όγκο και βάρος, δεν ασκούσαν αντίσταση και λύγιζαν ή γλιστρούσαν πάνω στα περύγια, χωρίς να σπάνε και να βλάπτονται. Το ίδιο και οι βλαστοί. Οι ελιές όμως, οι οποίες έχουν βάρος και όγκο, παρουσίαζαν την απαιτούμενη αντίσταση με αποτέλεσμα να πέφτουν είτε με το χτύπημα των περυγίων είτε με το πιάσιμο ανάμεσα σε δυο περύγια, σαν χτένα, χωρίς να βλάπτονται και αυτές, γιατί τα περύγια ήταν ημισφαιρικά, χωρίς γωνίες και με λεία επιφάνεια για να μην πληγώνουν. Συγχρόνως, και αυτό ήταν ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα της Εργάνης, όσα περύγια συναντούσαν χοντρά κλαδιά ή περιπλεγμένα κλαδάκια, η γενικά άλλη αντίσταση, υποχωρούσαν κλείνοντας πάνω στον κώνο, ενώ τα υπόλοιπα που δεν συναντούσαν αντίσταση εξακολουθούσαν να δουλεύουν. Αρκούσε λοιπόν να περιφέρει κανείς το κώνο μέσα στα κλαδιά ή όπου βλέπει ελιές, για να πέσουν αμέσως χωρίς καμιά βλάβη για το δέντρο. Οι ελιές έπεφταν στο έδαφος απ' όπου μαζεύονταν, ή επάνω σε πανιά τα οποία απλώνονταν κάτω από τα δέντρα. Η χρησιμοποίηση των πανιών μαζί με την Εργάνη εξασφάλιζε μεγάλη εξοικονόμηση πόρων στο μάζεμα της ελιάς.

Η Εργάνη, εκτός των άλλων συγκριτικών πλεονεκτημάτων της, επέτρεπε να μαζεύονται οι ελιές βαθμιαία και ενόσω ωρίμαζαν, αφού αρκούσε να κανονίζει κανείς τις στροφές της για να πέφτουν μόνο οι ώριμες και να μένουν οι υπόλοιπες να «εργανισθούν» αργότερα. Αντίθετα όταν υπήρχε σοβαρός λόγος να μαζευτεί γρήγορα ο καρπός, για να σωθεί π.χ. από το δάκο, έστω και αν δεν είχε ωριμάσει αρκετά, η Εργάνη με ανάλογη αύξηση των στροφών της, τον έριχνε δίχως να βλάπτει το δέντρο και τους βλαστούς του. Με τον ίδιο τρόπο «ξαλαφρώνονταν» όσα δέντρα ήταν βαρυφορτωμένα σε μεγάλες σοδειές, σωζόμενα έτσι από το σπάσιμο. Δεν υπήρχε επίσης ανάγκη ειδικού εργάτη για το «εργάνισμα», το οποίο μπορούσε κάποιος να μάθει εύκολα. (Αυτό δεν ζημίωνε επίσης τους ίδιους τους εργάτες, αφού η μηχανοποίηση της ρίψης των καρπών θα επιτύγχανε τακτική καρποφορία).

Το «ημερολόγιον της Εργάνης»

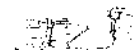
Η ιστορία της Εργάνης ουσιαστικά ξεκινά το 1924, αν και είχαν προηγηθεί κάποιες απόπειρες του Μήτσα τα προηγούμενα χρόνια. Η Εργάνη θα ήταν η απάντηση του Μήτσα στη καταστροφή που προκαλούσε το ραβδίσμα στη παραγωγή, στα πλαίσια της συνολικότερης προσπάθειάς του για ορθολογική οργάνωση της ελαιοκαλλιέργειας. «Ήμουν στα κτήματά μου και σκεπτόμουν τι χάνω κάθε δύο χρονιές απ' αυτή την ιστορία» εξομολογούνταν σε ένα φίλο³².

Μελετούσε ήδη από το 1920 τρόπους αβλαβούς ραβδίσματος και είχε κατασκευάσει ένα είδος ξύλινης χτένας που ωστόσο δημιουργούσε προβλήματα με τα μικρά κλαδιά. Επανήλθε το Μάρτιο του 1924 μετά από πολλές μελέτες και με τις πρώτες ενδείξεις της καλής σοδειάς στα χωράφια. Ο Μήτσας δεν ήταν ούτε χημικός, μηχανικός ή φυσικός αλλά χρησιμοποίησε για το σκοπό του τις φυσικές δυνάμεις- όπως τις νοούσε ο ίδιος-έξω από τις συμβάσεις και τα αυστηρά επιστημονικά όρια, με παρθενική φαντασία, που εντυπωσιάζει:

«Σκέπτομαι ένα είδος ισχυρού ρεύματος αέρος... Βασανίζω τας άλλας φυσικάς δυνάμεις, νερό, έλξη, κεντρόφυξ»³³. Καταλήγει έτσι τη νύχτα της Παρασκευής 4 Απριλίου 1924 σε ένα κώνο που φτιάχνει από χαρτόνι ζωγραφικής και κόλα επάνω περύγια με χαρτάκια (ρίζες) που ανοιγοκλείνουν. Οι πρώτες ενδείξεις της χρησιμότητας αυτής της πρώτης εκδοχής της Εργάνης είναι ικανοποιητικές. Την επόμενη μέρα το πρωί κατεβαίνει στην αγορά της Μυτιλήνης και με τη βοήθεια ντόπιων τεχνιτών φτιάχνει ένα ξύλινο πρωτότυπο και αργότερα ένα από «τενεκέ». Δοκιμάζει το μηχάνημα στη μυρσινιά της αυλής του και αργότερα σε ένα κλαδί ελιάς:
«Το αποτέλεσμα θαυμάσιον. Η ΕΡΓΑΝΗ υπήρχε (το όνομα βρέθηκε σε λίγες μέρες

³² Εφ. Δημοκρατία, «Από το Σημειωματάριο του Φορτούνιου», 8/7/1924.

³³ «Ημερολόγιον της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.



από την Λόπα-νύφη του Μήτσα- που πρότεινε Εργάνη Αθηνά και εγώ πήρα το Εργάνη μόνο του)»³⁴.

Ο Μήτσας δεν αρκούταν μόνο στην δημιουργική ικανοποίηση και τον ενθουσιασμό της ανακάλυψης του εφευρέτη αλλά φρόντιζε να θέτει σε πρακτική βάση τις εφευρέσεις του και να τις εντάσσει στην παραγωγική διαδικασία, τουλάχιστον αυτή ήταν η πρόθεση του. Τον ερχόμενο Μάιο με την Εργάνη σε ένα σακί και μερικά κλαδιά ελιάς φεύγει στην Αθήνα για να κατοχυρώσει τη πατέντα της εφεύρεσης του όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στις υπόλοιπες ελαιοπαραγωγικές χώρες, την Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία και την Αυστρία επίσης³⁵. Ταξιδεύει στη Βιέννη για να κατοχυρώσει τα δικαιώματά του και εκεί συναντά τον R.Horppher διευθυντή των Oesterreichische Werke G.A, των μεγαλύτερων κατασκευαστικών εργοστασίων της εποχής στη Κεντρική Ευρώπη και του ζητά να κατασκευάσει με ειδικά πια υλικά-μέταλλα την εφεύρεσή του. Ο Horppher όχι μόνο εντυπωσιάζεται και μοιράζεται τον ενθουσιασμό του Μήτσα, αλλά κατασκευάζει τα πρώτα μοντέλα της Εργάνης και ταξιδεύει τον Οκτώβρη στη Μυτιλήνη για να παρευρεθεί στις πρώτες δημόσιες επιδείξεις τους.

Επιστρέφοντας στην Ελλάδα, ο Μήτσας, παρουσιάζει την Εργάνη σε ειδικούς, σε φίλους και στον Τύπο. Από όλους η υποδοχή της εφεύρεσης είναι πραγματικά ενθουσιώδης. Όλοι εξυμνούν την εφεύρεση που λύει οριστικά το πρόβλημα της ελιάς και όχι μόνο της καλής εσοδείας, επαινούν τον πολυσχιδή χαρακτήρα και τη προσωπικότητα του Μήτσα Κουρτζή: Ο Παύλος Νιρβάνας³⁶ αφιερώνει μία στήλη για την Εργάνη στην Εστία, ακολουθούν και άλλοι δημοσιογράφοι: «Τι άνθρωπος!...Αρκεί να τον πούμε τύπον του Μπαλζάκ. Κτηματίας, επιχειρηματίας, τραπεζίτης, ιδρυτής εταιριών, θεατρικός συγγραφέας και εις το τέλος εφευρέτης. Είχεν εξαφανισθεί...και γύρισε με την Εργάνην, την εφευρέσάτην, περωτήν, τσακπίναν και πολύφερνον κόρην του, μέσα σε ένα κασόνι! Είνε η εφευρεσής του. Μια διαβολομηχανή η οποία χάλασε το τσερβέλο βοτανικών,

³⁴ «Ημερολόγιον της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.

³⁵ Αριθμός διπλώματος κατοχύρωσης της ευρεσιτεχνίας στην Ελλάδα 814, 6 Μαΐου 1924

Αριθμός διπλώματος στη Γαλλία 188468, 24 Μαΐου 1924

Αριθμός διπλώματος στην Ιταλία 231.0898, 5 Ιουνίου 1924

Υποβολή αίτησης για την κατοχύρωση της ευρεσιτεχνίας στην Αυστρία, 12 Ιουνίου 1924

Υποβολή αίτησης για την κατοχύρωση της ευρεσιτεχνίας στην Ισπανία, 18 Νοέμβρη 1924,

πηγή: «Ημερολόγιον της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου

³⁶ Νιρβάνας Παύλος (1866-1937): Ο ποιητής και λογοτέχνης Πέτρος Αποστολίδης που έμεινε γνωστός στα νεοελληνικά γράμματα με το φιλολογικό του ψευδώνυμο Παύλος Νιρβάνας. Έγραψε σειρά από χρονογραφήματα, διηγήματα, μυθιστορήματα, θεατρικά έργα, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, ποιήματα, ειδικές μελέτες, δοκίμια κ.ά. Για τον Μήτσα αφιέρωσε ένα κείμενο στην εφ. Εστία στο φύλλο του Σαββάτου 17/05/1924.

φυτολόγων, μηχανικών. Ο άνθρωπος του Μπαλζάκ είναι ο κ.Κουρτζής και η Εργάνη του ένας δαιμόνιος καρποσυλλέκτης για την ελιά»³⁷.

Οι ειδικοί διατυπώνουν επίσης τα ευμενή τους σχόλια δημόσια, όπως ο παγκοσμίως κύριος καθηγητής Δ. Σαρακωμένος, ο Χ. Ευελπίδης, Γενικός Γραμματέας του υπουργείου Γεωργίας και άλλοι, και αργότερα οι ξένοι όπως ο καθηγητής Ελαιοκομίας E. Mignoli της Ανωτέρας Γεωπονικής Σχολής του Portici στην Νάπολη της Ιταλίας: «Ο κος Κουρτζής εκ Μυτιλήνης της Ελλάδος εφεύρε μηχανήμα εφεύστατον (geniale) και χρησιμώτατον δια την συγκομιδήν των ελαιών δια το οποίον είναι άξιος θερμοτάτων συγχαρητηρίων και εις το οποίον έδωσε το κλασσικόν και πατριωτικόν όνομα Εργάνη»³⁸.

Ο Μήτσας οργανώνει την προβολή της Εργάνης, εκδίδει ένα αναλυτικό διαφημιστικό φυλλάδιο για την μηχανή και τα πλεονεκτήματά της και ξεκινά τις δημόσιες παρουσιάσεις τον Οκτώβρη του 1924: Καλεί στο κτήμα του στη Μυτιλήνη τις αρχές, τον Νομάρχη, το Λιμενάρχη, διευθυντές εφημερίδων και κτηματίες. Στις επιδείξεις βάζει δίπλα στις εργάτριες που χειρίζονται την Εργάνη και έναν εργάτη που ραβδίζει με το παραδοσιακό τρόπο μίαν ελιά. Η σύγκριση είναι συντριπτική υπέρ της ελαιοκομικής μηχανής: «Αι δοκιμαί διήρκησαν επί δίωρο σχεδόν. Η «Εργάνη» εθαυματούργησε. Υψούμενη επί των ελαιόδεντρων πότε επί του κ. Νομάρχου, πότε υπό του κ. Καμπούνη και πότε του εφευρέτου της, κάπι γοητευτικόν νομίζεις εκελαΐδη εις τα κλαδιά με τας ωρίμους ελαίας και αυτά αμέσως ερρίπτον τον καρπών των. Εις το αυτόν δέντρον εις το οποίον ειργάζετο η Εργάνη από την άλλη πλευρά ένας από τους καλύτερους ραβδιστάς εράβδιζε. Αυτός έρριπτε κλαδιά, φύλλα, κλώνια. Η Εργάνη μόνον τον καρπόν χωρίς να θίγει φύλλα και κλαδιά. Κάτω από το μέρος το οποίον εργάζετο η Εργάνη, το έδαφος είνε καθαρώτερον. Από το μέρος όμως του ραβδιστού, το έδαφος παρουσιάζει εικόνα πεδίου μάχης, με τους όγκους των πτωμάτων των κλαδιών, κλώνων φύλλων και των τραυματισμένων ελαιών. Όσοι παρέστησαν κατά τας δοκιμάς έμειναν ενθουσιασμένοι και θερμότατα συνεχάρησαν τον εφευρέτη συμπολίτη»³⁹. Ακολουθούν τους επόμενους μήνες δοκιμές και παρουσιάσεις σε διάφορες πόλεις της χώρας, όπως στα Χανιά, στα Γιάννενα, στο Βόλο⁴⁰.

Ο Μήτσας αξιοποίησε επίσης το ταξίδι του στην Ευρώπη (1926) για να παρουσιάσει την Εργάνη στο ελαιοκομικό συνέδριο της Ρώμης καθώς και στο Παρίσι προβάλλοντας ένα φιλμ που είχε τραβήξει ο ίδιος στα κτήματα του. Οι Γάλλοι σχολίασαν με θαυμασμό την ευχέρεια και την άνεση με την οποία οι

³⁷ Εφ. Δημοκρατία, «Από το Σημειωματάριον του Φορτούνιο» 8/7/1924.

³⁸ «Ημερολόγιον της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.

³⁹ Εφ. Νέος Κύρηξ 16/10/1924

⁴⁰ «Ημερολόγιον της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.

εργάτριες χειρίζονταν την Εργάνη. «Είς το εξωτερικόν ποια εντύπωσις έκαμε η εφευρεσίς σας; -εκτάκτως καλήν. Αρκεί μόνον να σας αναφέρω ότι έχω σωρεία επιστολών από την Ιταλίαν, Γαλλίαν, Ισπανίαν, Γερμανίαν, και πλείστα άλλα μέρη της Ευρώπης δια των οποίων ζητούνται πληροφορίες και η αποστολή μηχανημάτων. Ιδιαίτέρως σας αναφέρω ότι εκ μέρους Ευρωπαϊκών Ομίλων μου εξητήθη η εκχώρισις του προνομίου το οποίον όμως δεν παραχωρώ, διότι είμαι διατεθειμένος να το εκμεταλλευθώ μόνος μου»⁴¹.

Il mistero «Ergani»

Στόχος του Μήτσα δεν ήταν μόνο να λύσει το πρόβλημα της ελαιοσυλλογής με την εφεύρεσή του, αλλά να την εκμεταλλευτεί εμπορικά. Να οργανώσει την βιομηχανική παραγωγή και την διάθεση της σε όλες τις ελαιοπαραγωγικές χώρες. Απευθύνθηκε αρχικά, όπως είδαμε, στην Αυστρία, στα εργοστάσια κατασκευής Oesterreichische Werke G.A Wien. Εκεί κατασκευάστηκαν τα πρώτα αντίτυπα της Εργάνης που χρησιμοποιήθηκαν στις δημόσιες επιδείξεις και εκεί προορίζονταν οι παραγγελίες που θα επιτύγχαναν οι εμπορικοί αντιπρόσωποι του Μήτσα. Ωστόσο, κατά την έρευνά μας δεν μπορέσαμε να βρούμε κάποια ένδειξη ότι αυτές οι παραγγελίες πραγματοποιήθηκαν και στάλθηκαν στη Βιέννη για να εκτελεστούν. Όπως επίσης ότι πράγματι ξεκίνησε η μαζική παραγωγή της μηχανής και η διάθεσή της. Αντίθετα, ερευνώντας τα αρχεία και συγκεκριμένα το ζήτημα της βιομηχανικής παραγωγής της Εργάνης, ανακαλύψαμε μία σειρά επιστολών αποτέλεσμα της αλληλογραφίας του Μήτσα και των Εργοστασίων Società Romana di Costruzioni Meccaniche στη Ρώμη. Η αλληλογραφία αυτή αφορά την ανάθεση από τον Μήτσα στην εταιρία αυτή, την υποχρέωση της κατασκευής, παραγωγής και εμπορικής διάθεσης της εφεύρεσής του. Η υπάρχουσα αλληλογραφία ξεκινά τον Ιανουάριο του 1927, λήγει στις 3 Μαρτίου του 1928 και περιστρέφεται κυρίως γύρω από τις προόδους κατασκευής της Εργάνης. Αυτό όμως που κάνει εντύπωση είναι ότι η πλειονότητα των επιστολών έχει κυρίως έναν αποστολέα. Ο Μήτσας είναι αυτός που στέλνει συνεχώς επιστολές και τηλεγραφήματα, ζητά να μάθει τις προόδους και το πέρας της κατασκευής. Οι Ιταλοί όμως δεν απαντούν, θα έλεγε κανείς ότι σχεδόν τον αγνοούν. Απαντούν δύο φορές τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 1927 και έκτοτε εξαφανίζονται και σιωπούν. Ο Μήτσας παρακαλεί άλλους Ιταλούς συνεργάτες του στη Γένοβα να ερευνήσουν το θέμα και να δουν τι συμβαίνει. Οι συνεργάτες του δεν καταφέρνουν να βρουν πληροφορίες και απαντήσεις, ενώ κάποιος τον επιπλήττει ως αφελή, αφού

⁴¹ Συνέντευξη του Μήτσα στην Εφ.Δημοκρατία, Νοέμβριος 1924.

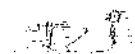
μέσα στον ενθουσιασμό του εμπιστεύτηκε την πολύτιμη εφεύρεσή του σε αυτούς. Όλοι πια αναφέρονται στο θέμα ως « il mistero Ergani ».

Ο φάκελος της αλληλογραφίας κλείνει με την επιστολή του Ιωάννη Καραμάνου εξαδέλφου και εκπροσώπου του Μήτσα, γνωστού γεωπόνου, προς τον πρίγκιπα Chigi, πρόεδρο της Ιταλικής Εθνικής Εταιρίας Ελαιοπαραγωγών. Στην επιστολή αυτή ο Καραμάνος διαμαρτύρεται εκ μέρους του εξαδέλφου του για την ανεύθυνη σιωπή των Ιταλών της Società Romana και την αθέτηση της επιχειρηματικής πίστης που δεν διακρίνει τους υπόλοιπους ιταλικούς οίκους...

Βρισκόμαστε λοιπόν στο Μάρτη του 1928 και για μια σειρά από λόγους που ενδεχομένως κάποιοι από αυτούς δεν θα γίνουν ποτέ γνωστοί, η μαζική παραγωγή της Εργάνης δεν ξεκινά στην Αυστρία όπως είχε σχεδιαστεί και είχε κοινοποιηθεί. Αντίθετα στα τέλη του 1926 ο Μήτσας, πιθανώς κατά τη διάρκεια της συμμετοχής του στο Διεθνές Συνέδριο Ελαιοπαραγωγών στη Ρώμη, να ανάθεσε την παραγωγή και εκμετάλλευση της Εργάνης στην ιταλική Società Romana di Costruzioni Meccaniche. Οι προσδοκίες του όμως δεν απέδωσαν εξαιτίας της αδυναμίας ή ανευθυνότητας των Ιταλών και το σχέδιο μάλλον εγκαταλείφθηκε. Παρόλο που ήδη από το 1924 ο Μήτσας είχε υπολογίσει την αξία της κάθε Εργάνης, είχε ξεκινήσει την διαφήμισή της και την οργάνωση του δικτύου αντιπροσώπων, είχαν περάσει τέσσερα χρόνια και δεν είχε επιτευχθεί η μαζική παραγωγή που θα του επέτρεπε να ανταποκριθεί στις όποιες παραγγελίες. Η ολοκλήρωση λοιπόν του σχεδίου Εργάνη μάλλον εγκαταλείφθηκε. Η Εργάνη δεν διαδόθηκε και δεν υιοθετήθηκε στην διαδικασία της ελαιοπαραγωγής στη Λέσβο, στην Ελλάδα και στις υπόλοιπες ελαιοπαραγωγικές χώρες, παρά την αξιοπιστία της, την ευκολία χειρισμού και τα προφανή πλεονεκτήματά της.

Αν θέλαμε να προσδιορίσουμε τους λόγους, δεν θα πρέπει να επιμένουμε σε μία εξονυχιστική ακολουθία των γεγονότων που θα μας οδηγήσει σε μία μοναδική αιτία, ενδεχομένως την «απιστία» την Società Romana. Θα προτείνουμε, αντίθετα, ένα ερμηνευτικό πλέγμα που θα καλύπτει την πολυπλοκότητα των παραγόντων που καθόρισαν εν γένει την ιστορία «Εργάνη» και την κατάληξή της. Το πλέγμα αυτό αποτελεί σύνθεση των στοιχείων που συλλέξαμε ερευνώντας τις πρωτογενείς πηγές του Αρχείου, την σχετική μικρή βιβλιογραφία για το θέμα και τις συνεντεύξεις που μας παραχώρησαν ο κ. Μιχάλης Κουρτζής και ο Κρ. Κονναρής. Αναφέρεται σε τρία επίπεδα, στο οικονομικό πλαίσιο της εποχής, σε λόγους που αφορούν την Εργάνη καθ' αυτή και τέλος, στον ίδιο το Μήτσα. Συγκεκριμένα:

- Όποια και αν ήταν η περιπέτεια της Εργάνης στην Ιταλία, η οικονομική κρίση του 1930 έπληξε της ευρωπαϊκές χώρες και επέδρασε σε κάθε

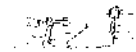


επίπεδο της οικονομικής ζωής. Η ρευστότητα κεφαλαίου και η διάθεση για νέες, καινοτόμες επενδύσεις από τον επιχειρηματικό κόσμο πολύ πιθανό να εξανεμίστηκαν στα κρίσιμα για την αξιοποίηση της Εργάνης χρόνια. Η σημαντική πτώση της τιμής λαδιού έπαιξε επίσης καταλυτικό ρόλο.

- Η επιχειρηματικότητα χρειάζεται πάντα τις θεσμικές προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί και να ωριμάσει. Η Λέσβος μετά την απελευθέρωσή της το 1912, ήταν πια πολύ μακρινή για την Αθήνα. Η έλλειψη μέριμνας και στήριξης των προσπάθειών του Μήτσα από το ελλαδικό κράτος ήταν χαρακτηριστική. Το απόσπασμα του φύλλου της 18^{ης} Νοέμβρη 1924 της εφημερίδας Καθημερινή αναφέρει: «Εις τη Σεβίλλη της Ισπανίας συνέρχεται κατ'αυτάς Διεθνές συνέδριον ελαιοκομίας. Η Ελλάς τρίτη ελαιοπαραγωγός χώρα εις τον κόσμον δεν μετέχει....πολλά θα είχε να διδαχθῇ απ'όσα θα λεχθούν εις το συνέδριον, θα επεδείκνυε δε υπερηφάνως και μίαν εφευρεσίν της, την ελαιοσυλλέκτριαν «Εργάνην» του κ.Κουρτζή. Αλλ' από τα σπαταλώμενα εκατομμύρια δεν περισσεύουν μερικά χιλιάδες δια την μόνην επιβεβλημένην αποστολήν»⁴². Η ένταξη της «Εργάνης» στην εθνική γεωργική πολιτική της χώρας την εποχή αυτή, σίγουρα θα επιδρούσε θετικά στην ολοκλήρωση της αξιοποίησής της.
- Η αγορά της Εργάνης απαιτούσε την καταβολή ενός υψηλού ποσού για την εποχή εκ μέρους του αγοραστή – ελαιοπαραγωγού⁴³. Αυτό θα αποσβένονταν και θα άρχιζε να επιφέρει μείωση του κόστους του κλαδέματος μετά από σημαντικό χρονικό διάστημα. Απαιτούσε υπομονή, κεφάλαια επένδυσης και μια μακροπρόθεσμη αντίληψη της ελαιοπαραγωγής. Ο σύντομος όμως κύκλος της ελιάς και η επιχειρηματική νοοτροπία των ανθρώπων της, των ανθρώπων των «κοντινών οριζόντων», ίσως να ισχυροποίησε τις αντιστάσεις στην υιοθέτηση ενός καινοτόμου εργαλείου όπως η Εργάνη. Όπως επίσης και τα υπάρχοντα δίκτυα οργάνωσης του μαζέματος του ελαιόκαρπου τα οποία δείχνουν να παίζουν ένα εξίσου σημαντικό και αρνητικό ρόλο στην εφαρμογή και την υιοθέτηση των νέων τεχνολογιών στην συγκεκριμένη αγροτική δραστηριότητα. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη Λέσβο ακόμη και σήμερα, ελάχιστοι ελαιοπαραγωγοί στο νησί χρησιμοποιούν τους

⁴² Εφ. Καθημερινή 18/11/1924.

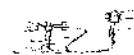
⁴³ Η τιμή της Εργάνης ανέρχεται στις 7 λίρες Αγγλίας (τιμές 1924).



σημερινούς, ηλεκτροκίνητους «απογόνους» της Εργάνης παρά τα προφανή και πολλά τους πλεονεκτήματα.

- Η έλλειψη ιδίων επενδυτικών κεφαλαίων από την οικογένεια. Ο Μήτσας χρηματοδοτούσε από κεφάλαια κίνησης τις όποιες εφευρετικές του ενασχολήσεις και την εφαρμογή τους, ενώ ταυτόχρονα η δυσχερής οικονομική κατάσταση της οικογένειας ήδη από την εποχή του πρώτου Κραχ με την πτώχευση της Τράπεζας Μυτιλήνης χειροτέρευε την κατάσταση. Αυτό έθετε σημαντικούς περιορισμούς στη δυνατότητα του να ελέγχει την εξέλιξη της Εργάνης αφού στηρίζονταν εξ ολοκλήρου σε τρίτους για την βιομηχανική αξιοποίησή της. Γενικότερα θα λέγαμε ότι η οικονομική εξέλιξη της οικογένειας καταδίκασε την εφευρετικότητά της με αποτέλεσμα η εφαρμογή της να καταλήγει ως «βιομηχανικός ερασιτεχνισμός».
- Τέλος, ο Μήτσας ενδεχομένως να εξάντλησε τον ενθουσιασμό του για την Εργάνη και να απορροφήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1920 σε σημαντικά θέματα που τον απασχολούσαν στο πυρηνεργοστάσιο του Ντίπι. Αυτό ίσως οφείλεται στην ιδιαιτερότητα του εφευρέτη, να επικεντρώνεται στην ικανοποίηση της πρωταρχικής δημιουργίας, ο ενθουσιασμός της οποίας σπάνια διαρκεί με την ίδια ένταση ως την ολοκλήρωση του έργου. Βέβαια η εφευρετικότητα χαρακτήριζε το Μήτσα και έληξε με το θάνατο του⁴⁴.

⁴⁴ «ο Μήτσας έκανε επίσης δοκιμές πυραυλοκίνητων σκαφών, το οποίο δεν είχα υπόψη μου, έμεινα εμβρόντητος...μάλιστα ο κύριος Βασιλλέλης μου το είπε ανεκδοτολογικά ως εξής, περί τα τέλη της δεκαετίας του 1930, ίσως 38, ο πατέρας του κου Βασιλλέλη, που ήταν ο αρχιμάστορας του εργοστασίου, είχε εξαφανιστεί μια μέρα με το Μήτσα, δεν ήξεραν που είναι, εν τω μεταξύ έπρεπε από το λογιστήριο να υπογράψει κάποιες επιταγές για να παν στη τράπεζα, οπότε ξαφνικά πετάγεται κάποιος και λέει «το κυρ Μήτσα θέλετε;»... Με την προφορά πην τοπική... «μην ψάχνεται με το Μαστρογιώργα είναι καικέλ πλεύουν...», στην πραγματικότητα ήταν ομοίωμα επιβατικού σκάφους ή εμπορικού, που οι γραμμές του ήταν ιδιαίτερες αεροδυναμικές και το οποίο είχε πυραυλοφόρους σωλήνες στα πλάγια με τα οποία με πραγματική δύναμη πυρίτιδας, δοκίμαζαν τη ταχύτητα που θα μπορούσε να αναπτύξει εντός θαλάσσης, και προφανώς το ομοίωμα ήταν αρκετά μεγάλο κάτι που τώρα γίνεται με τα αυτοκίνητα ούτε καν με τα πλοία. Το άκουσα πριν από 6 μήνες, έμεινα εμβρόντητος. Δεν ξέρω αν αναφέρεται κάτι στο αρχείο, αλλά αυτό το πράγμα, φαίνεται ότι στο κεφάλι του Μήτσα δεν ήταν τόσο απλό, δηλαδή δεν το έκανε για να περάσει η ώρα, πέρα από τη μελέτη που έκανε για την ίδρυση της ναυτιλιακής εταιρείας για το Αιγαίο, έδειχνε ότι ήταν μιας εις βάθος ανάλυση των δυνατοτήτων μιας τέτοιας εταιρείας για το χώρο αυτό, φαίνεται ότι έβλεπε μακρύτερα τις δυνατότητες των εφευρέσεων, προφανώς είχε επηρεαστεί από τον Κ. Τσιολκονσκι, άρα λοιπόν η εφευρετικότητα δεν ήταν ανεδαφική, δεν τελειώνει, τέλειωσε με το θάνατο του» Συνέντευξη του κ. Μιχάλη Κουρτζή στον Βαγγέλη Στουρνάρα, Οκτώβριος 2003.



3. ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΟΥΡΤΖΗ, ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύεται η πολιτιστική διάσταση της περιφερειακής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζονται οι τρόποι συμβολής του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου στην ανάπτυξη της Λέσβου με την αξιοποίηση του Αρχείου Κουρτζή. Προτείνονται δύο τρόποι: Ο πρώτος αφορά την ψηφιοποίηση επιλεγμένων τεκμηρίων του Αρχείου Κουρτζή⁴⁵. Ο δεύτερος αφορά την οργάνωση της μουσειακής έκθεσης για την «Προνομίου Ελαιοκομιστική Μηχανή Εργάνη», και προτείνονται οι βασικές κατευθύνσεις για την επιτυχή ανάπτυξή της.

3.1 Πολιτιστική Ανάπτυξη, Λέσβος και Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου

Είναι πια παραδεκτό ότι η πολιτιστική ανάπτυξη είναι αναπόσπαστη παράμετρος της συνολικής ανάπτυξης μιας κοινωνίας. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και κυρίως κατά τη δεκαετία του 1970, το ενδιαφέρον της επιστημονικής έρευνας συγκεντρώθηκε στη σχέση οικονομίας και πολιτιστικών δραστηριοτήτων.⁴⁶ Μελέτες μακρο-οικονομικού χαρακτήρα αποκάλυψαν την σημαντικότητα συνεισφορά της πολιτιστικής ανάπτυξης στη διαδικασία της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Οι μελέτες αυτές έδειξαν μάλιστα ότι η κουλτούρα και η παιδεία είναι από τους κύριους συντελεστές της παραγωγής. Η πολιτιστική ανάπτυξη δηλαδή αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο μορφοποιούνται οι απόψεις του πληθυσμού και η στάση του ως προς τις τεχνολογικές μεταβολές και την καινοτομία. Διαπιστώθηκε έτσι πως η άνοδος της πολιτιστικής στάθμης του πληθυσμού συμβάλλει στη διεύρυνση του πεδίου της επικοινωνίας και ενισχύει τη δημιουργικότητα, καθώς και την προσαρμοστικότητα στους συνεχείς και ραγδαίους μετασχηματισμούς της κοινωνικό-οικονομικής πραγματικότητας⁴⁷. Αυξάνει και βελτιώνει την παραγωγικότητα με όποιους δείκτες και αν τη μετρήσουμε⁴⁸.

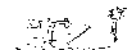
Άλλες μελέτες διερεύνησαν το θέμα των επιδράσεων των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε μικρο-οικονομικό επίπεδο. Σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ.

⁴⁵ Η πλήρης πρόταση χρηματοδότησης του έργου που πρόσφατα υποβλήθηκε, στα πλαίσια του προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», συντάχθηκε με την συμμετοχή του γράφοντα και επισυνάπτεται στο παράρτημα της παρούσας εργασίας.

⁴⁶ Για μια συνοπτική παρουσίαση του ιστορικού των σχετικών ερευνών βλ. Dupuis, X. 1995. «Economics and Culture», στην έκδοση του Συμβουλίου της Ευρώπης *The European Report on Culture and Development*, Strasbourg.

⁴⁷ Κόνσολα, Ντ. 1998. *Θέματα Πολιτιστικής Πολιτικής*. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. Αθήνα, Πάντειο Παν/μιο 9-31.

⁴⁸ Μπορούμε να μετρήσουμε την επίδραση του πολιτισμού και τα μακροοικονομικά του αποτελέσματα με δείκτες παραγωγικότητας: όπως το ποσοστό ανάπτυξης per capita GDP, τους δείκτες τεχνολογικής αλλαγής, τα επίπεδα απασχόλησης, και τους δείκτες κατευθύνσης δομικής αλλαγής. Throsby, D. 2001. *Economics and Culture*. Cambridge, University Press, 63-65.



πολιτιστικές βιομηχανίες) οι θετικές επιδράσεις αποδείχθηκαν μετρήσιμες με την εφαρμογή της μεθόδου ανάλυσης κόστους. Σε άλλες περιπτώσεις, όπου οι επιπτώσεις δεν μπορούν να μετρηθούν σε μονάδες ποσοτικού προσδιορισμού, οι μελέτες έδειξαν ότι οι πολιτιστικές δραστηριότητες μπορεί να δημιουργήσουν δορυφόρες ενέργειες με οικονομικό αποτέλεσμα (π.χ. η εγκατάσταση και λειτουργία ενός μουσείου μπορεί να προκαλέσει την ίδρυση επιχειρήσεων τουρισμού και αναψυχής), ενώ μπορούν να ενισχύσουν άμεσα την τοπική οικονομία με αύξηση της απασχόλησης, της αγοράς αγαθών κλπ. Σε ορισμένες μάλιστα περιοχές όπου ανεπτύχθησαν πυρήνες καινοτομικών επιχειρήσεων (π.χ. Τεχνοπόλεις), οι πολιτιστικές δραστηριότητες συνετέλεσαν στην προσέλκυση νέων επενδύσεων και εξειδικευμένων επιστημόνων για την στελέχωση επιχειρήσεων και ερευνητικών κέντρων⁴⁹.

Για τους λόγους αυτούς, καθώς και άλλους, κοινωνικούς και πολιτικούς, έγινε πλέον αποδεκτό ότι η έννοια της ανάπτυξης πρέπει να ορίζεται ευρύτερα, να είναι βαθύτερη και ανθρωποκεντρική. Η πολιτιστική ανάπτυξη πρέπει να πάρει τη θέση της δίπλα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη με τις οποίες να συμπορεύεται ενώ μερικές φορές πρέπει να προηγηθεί, ως απαραίτητη προϋπόθεση για τις άλλες δύο. Υποστηρίχθηκε μάλιστα από ορισμένους, η υπεροχή της πολιτιστικής ανάπτυξης έναντι της οικονομικής. Χαρακτηριστική είναι η άποψη του διάσημου Γάλλου οικονομολόγου Fr. Perroux ότι «κάθε άνθρωπος και κάθε κοινωνία αναζητούν τη σημασία του προσρισμού τους: και αυτή είναι ο πολιτισμός» και ότι «οι πολιτιστικές αξίες είναι εκείνες από τις οποίες εξαρτώνται τα οικονομικά φαινόμενα και οι θεσμοί».⁵⁰

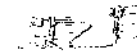
Λέσβος και Πολιτιστική Ανάπτυξη

Η Λέσβος σήμερα ανήκει σε ένα από τους πιο φτωχούς νομούς της χώρας και κατατάσσεται στην 36^η θέση των ελληνικών νομών βάσει του κατά κεφαλήν προϊόντος που αντιστοιχεί ανά κάτοικο⁵¹. Περιορισμένη από την περιφερειακή της χωροθέτηση και απομόνωση, στηρίζει την οικονομία της, κυρίως στην καλλιέργεια της ελιάς και την εκμετάλλευση των προϊόντων της. Μία σημαντική πηγή εισοδήματος για τους κατοίκους της είναι και ο τουρισμός. Η τουριστική όμως ανάπτυξη της Λέσβου όπως διαπιστώνουν σχετικές μελέτες, δεν φαίνεται να είναι

⁴⁹ Για μία απαρίθμηση των υπηρεσιών του μουσείου στην κοινότητα και την αντίστοιχη οικονομική τους αξία δες Throsby, D. 2001. *Economics and Culture*. Cambridge, Cambridge University Press, 34-38.

⁵⁰ Perroux, Fr. 1983. *A New Concept of Development*. Paris, Gallimar, 172-176.

⁵¹ ΕΤΑΛ Α.Ε. Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης Λέσβου (<http://www.etal-sa.gr/lesvos-gr.htm>).



ανάλογη των προσδοκιών⁵², με αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια να γίνεται όλο και μεγαλύτερη η ανάγκη της υιοθέτησης ενός νέου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης. Μια ανάπτυξη που δεν θα περιορίζεται στη προσφορά παρωχημένων τουριστικών προϊόντων, αλλά θα στηρίζεται στον εμπλουτισμό και τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος με τη σωστή αξιοποίηση των δυνατοτήτων του νησιού: την αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών του πόρων⁵³.

Η πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου και το φυσικό του περιβάλλον, συγκροτούν τα βασικότερα χαρακτηριστικά της ταυτότητάς του⁵⁴. Η αξιοποίηση τους λοιπόν με το κατάλληλο τρόπο είναι δυνατόν να δώσει νέα, μοναδικά προϊόντα διαφοροποιώντας το παραγόμενο τουριστικό προϊόν και προσελκύοντας νέα πελατεία, καλύτερα κατανομημένη στο χώρο και το χρόνο, ενώ παράλληλα θα συντελέσει στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής του πληθυσμού. Η αξιοποίηση των πολιτιστικών και φυσικών πόρων πρέπει να γίνεται ωστόσο στη λογική προστασίας και ανάδειξης των πόρων με τρόπο τέτοιο ώστε να αποτελέσουν βάση τουριστικής δραστηριότητας και ευρύτερα ως εργαλείο ενδογενούς ανάπτυξης. Η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να προσφέρει στη συνέχεια τις αναγκαίες συσσωρεύσεις κεφαλαίου και τεχνογνωσίας, επιτρέποντας την ενδογενή ανάπτυξη εταιρειών στο τομέα της βιομηχανίας, κατασκευών και εμπορικών υπηρεσιών⁵⁵. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές (π.χ. νησιωτικές, αγροτικές όπως η Λέσβος που συνδυάζει και τα δύο στοιχεία) όπου παρατηρείται πληθυσμιακή, πολιτιστική και οικονομική συρρίκνωση⁵⁶.

Με την έννοια του πολιτιστικού πόρου/αγαθού θεωρούμε τα μνημεία αρχιτεκτονικής, τέχνης, ιστορίας, τους αρχαιολογικούς χώρους, οικοδομικά

⁵² Ως αίτια της κατάστασης αυτής αναφέρονται η παντελής έλλειψη τουριστικού σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο, οι ανεπαρκείς υποδομές, η έλλειψη διαφήμισης, τα ανεπαρκή κίνητρα από τη πλευρά της πολιτείας και η εμμονή στην προσφορά του κλασσικού τουριστικού πακέτου, γνωστό ως 3s, sun, sea, sand. Σπιλάνης, Ι. 1995. «Τουρισμός και Περιβάλλον στις Νησιωτικές Κοινωνίες: Η Τουριστική Ανάπτυξη της Λέσβου με την Αξιοποίηση των Πολιτιστικών και Φυσικών Πόρων». Συνέδριο για τον Τουρισμό και το Περιβάλλον στις Νησιωτικές Περιφέρειες, Ηράκλειο, 17-19/3/1995. (http://www.aegean.gr/lid/internet/elliniki_ekdosi/Dimosieuseis/Tourism-Envi.htm)

⁵³ Σπιλάνης, Ι. 1995. «Τουρισμός και Περιβάλλον στις Νησιωτικές Κοινωνίες: Η Τουριστική Ανάπτυξη της Λέσβου με την Αξιοποίηση των Πολιτιστικών και Φυσικών Πόρων». Συνέδριο για τον Τουρισμό και το Περιβάλλον στις Νησιωτικές Περιφέρειες, Ηράκλειο, 17-19/3/1995. (http://www.aegean.gr/lid/internet/elliniki_ekdosi/Dimosieuseis/Tourism-Envi.htm)

⁵⁴ Cleere, H. 1984. *Approaches to the Archaeological Heritage*. Cambridge, Cambridge University Press, 1-11.

⁵⁵ Cappellin, R. 1993. «The Role of Cultural and Natural Resources in a Regional Endogenous Development Strategy: an Introduction to a Debate» in Konsola, D. (ed.) 1993. *Culture Environment and Regional Development*. Athens, Regional Development Institute.

⁵⁶ Γραφείο Βιομηχανικής Αλλαγής Λέσβου (http://www.lesvosnet.gr/categories/population/population_frameset1.htm)

συγκροτήματα, έργα τέχνης, χειρόγραφα, βιβλία και τα κτίρια που τα στεγάζουν (μουσεία ή βιβλιοθήκες) αλλά και οποιοδήποτε στοιχείο της καλλιτεχνικής και πνευματικής κληρονομιάς ενός τόπου.⁵⁷ Η σωστή τουριστική αξιοποίηση των πόρων αυτών μπορεί να πάρει τη μορφή του «πολιτιστικού τουρισμού»⁵⁸. Ως πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί το τουριστικό ταξίδι που στόχο έχει να αποκτήσει ο επισκέπτης από πρώτο χέρι ή να συμπληρώσει τη γνώση για την ιστορική, καλλιτεχνική και πνευματική κληρονομιά μιας περιοχής όπως επίσης την κατάσταση της σύγχρονης πολιτιστικής δραστηριότητάς της. Αυτή η μορφή τουρισμού δίνει ιδιαίτερη προσοχή στις επισκέψεις σε πολιτιστικούς χώρους και εγκαταστάσεις (μουσεία, γκαλερί, θέατρα κτλ) και ειδικά στην βαθύτερη κατανόηση και στην προσεκτική εκτίμηση της πολιτιστικής ποικιλίας της περιοχής στο παρελθόν και το παρόν.

Η Αξιοποίηση του Πολιτιστικού Περιεχομένου του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου

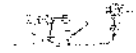
Στο πλαίσιο αυτό, το Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου κατέχει και διαχειρίζεται ένα σημαντικό πολιτιστικό πόρο. Περιλαμβάνει στις συλλογές του μοναδικό, πρωτότυπο, κινηματογραφικό υλικό της περιόδου 1925-1927, οικογενειακά αρχεία καθώς και αρχεία συλλόγων, βιομηχανιών, εμπορικών εταιριών και ενώσεων, αρχεία τοπικών και εθνικών εφημερίδων και περιοδικών το περιεχόμενο των οποίων αφορά το τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές περιβάλλον και καλύπτει την περίοδο που αρχίζει από τα μέσα του 19ου αιώνα και φτάνει τις μέρες μας. Συνολικά το αρχειακό υλικό αναδεικνύει μία σημαντική πτυχή της Ιστορίας της Λέσβου και του Β.Α Αιγαίου, τις ιδιαιτερότητες μιας νησιωτικής κοινωνίας και την κοσμοπολίτικη διάστασή της, την επιχειρηματικότητα και καινοτομία των κατοίκων της, κυρίως μέσα από τις δραστηριότητες της οικογένειας Κουρτζή.

Η ενδεχόμενη αξιοποίηση του πολιτιστικού περιεχομένου που κατέχει το Αρχείο προς μια τέτοια κατεύθυνση, αναμένεται να συμβάλλει:

- Στην προστασία και διατήρηση της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς με την ανάδειξη και προβολή στους επισκέπτες της Λέσβου του σημαντικού πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής που δεν έχει αξιοποιηθεί επαρκώς μέχρι σήμερα και αφορά στην οικονομική, πολιτιστική και πολιτική

⁵⁷ Κόνσολα, Ντ. 1995. *Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Αθήνα, Παπαζήσης, 24-25.

⁵⁸ Konsola, D. (ed.) 1993. *Culture Environment and Regional Development*. Athens, Regional Development Institute, 19-23.



δραστηριότητα της Νεώτερης Ελλάδας και του Β.Α. Αιγαίου τον 19^ο και 20^ο αιώνα

- Στην ολοκληρωμένη διαχείριση του πολιτιστικού αποθέματος του νησιού από τους τοπικούς/περιφερειακούς πολιτιστικούς και τουριστικούς φορείς, αφού η αξιοποίηση αυτού του περιεχομένου θα λειτουργήσει συμπληρωματικά και σε συνέργεια με ένα δίκτυο θεματικών συλλογών/μουσείων/πολιτιστικών οργανισμών που υπάρχουν και λειτουργούν σήμερα στο νησί (μουσείο ελιάς της ΕΤΒΑ στην Αγ. Παρασκευή, μουσείο φυσικής ιστορίας απολιθωμένου δάσους Λέσβου στο Σίγρι, μουσείο σύγχρονης τέχνης Τερίαντ στη Βαρειά)⁵⁹
- Θα συνεισφέρει επίσης δυναμικά στην αντιμετώπιση της περιφερειακότητας που μαστίζει την προβολή και επισκεψιμότητα των πολιτιστικών μνημείων και συλλογών της Λέσβου. Θα τονώσει την ανταγωνιστικότητα του περιφερειακού «πολιτιστικού προϊόντος» που κινείται σε χαμηλά επίπεδα, ενώ παράλληλα θα προσφέρει ένα διάυλο μεταφοράς και απόκτησης τεχνογνωσίας για τη διαχείριση και ορθή προβολή του πολιτιστικού πλούτου της περιοχής.
- Θα επιφέρει πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα σε άλλους τομείς της οικονομίας όπως η απασχόληση, με την ενεργοποίηση και δραστηριοποίηση του ανθρωπίνου δυναμικού της περιοχής, την κατάρτισή του σε ζητήματα πολιτιστικής διαχείρισης και με την απορρόφηση του στην ανάπτυξη συμπληρωματικών υπηρεσιών.

Λαμβάνοντας υπόψη τα αναπτυξιακά οφέλη που θα προκύψουν από την περαιτέρω αξιοποίηση των συλλογών του, το Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου θα μπορούσε να αναδείξει το πολιτιστικό περιεχόμενο που κατέχει, μέσα από δύο δράσεις:

- Την ψηφιοποίηση μέρους των αρχείων, τη διαχείριση - τεκμηρίωση τους και τη διάθεση των ψηφιακών υποκαταστάτων μέσω δικτυακής πύλης. Για τις ανάγκες της δράσης αυτής έχει συνταχθεί και υποβληθεί πρόταση χρηματοδότησης στα πλαίσια του επιχειρησιακού προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», ΜΕΤΡΟ 1.3 «Τεκμηρίωση, Αξιοποίηση και

⁵⁹ Για μία συνολική καταγραφή των πολιτιστικών οργανισμών του νησιού βλέπε Γραφείο Βιομηχανικής Αλλαγής Λέσβου (http://www.lesvosnet.gr/categories/culture/culture_frameset1.htm).

Ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού», Κατηγορίες πράξεων : 1η, 2η και 3η –
Υποκατηγορίες πράξεων : 1.4, 2.3, 2.5

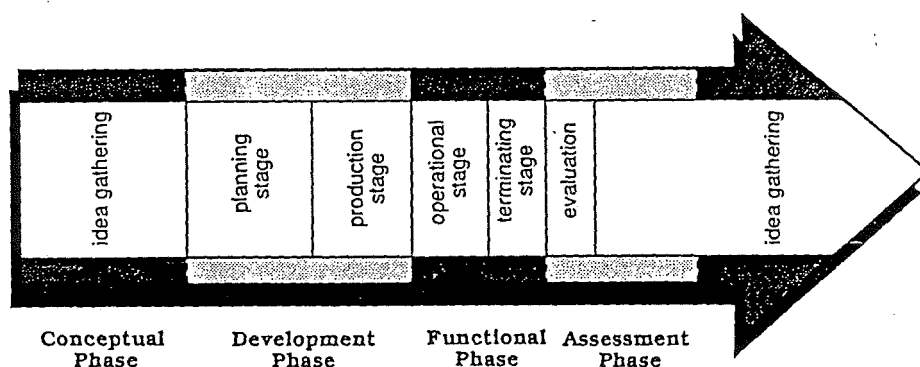
- Τον σχεδιασμό και την οργάνωση μουσειακής έκθεσης των συλλογών του, με κεντρική ιδέα την επιχειρηματικότητα και καινοτομία του Β.Α Αιγαίου, τον 19^ο & 20^ο αιώνα και επικεντρωμένη στην ιστορία της «πρότυπου ελαιοκομιστικής μηχανής Εργάνη». Στο πλαίσιο της δράσης αυτής εντάσσεται η παρούσα εργασία και προτείνει τις κατευθύνσεις για τον σχεδιασμό της.

3.2 Η «ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΟΣ ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΣΤΙΚΗ ΜΗΧΑΝΗ ΕΡΓΑΝΗ», ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΕΚΘΕΣΗΣ

Στόχος μας στο κεφάλαιο αυτό είναι να σκιαγραφήσουμε τις κατευθυντήριες γραμμές που πρέπει να ληφθούν υπόψη, για τη μελλοντική οργάνωση και παρουσίαση μιας μουσειακής έκθεσης από το Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου, με θέμα την Εργάνη, την Προνομιούχο Ελαιοκομιστική Μηχανή.

3.2.1 Το Μοντέλο Σχεδιασμού και Ανάπτυξης της Έκθεσης

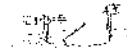
Για τις ανάγκες του κεφαλαίου αυτού, χρησιμοποιήσαμε ως βάση το μοντέλο ανάπτυξης μουσειακών εκθέσεων, όπως περιγράφεται από τον Dean (1996), κάνοντας τις αναγκαίες προσαρμογές. Το μοντέλο αυτό μπορεί να απεικονιστεί ως μια ακολουθία δράσεων που πρέπει να αναληφθούν ακολουθώντας ένα συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα. Συγκεκριμένα:



Ανάλυση

Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, διακρίνονται τρεις τύποι δράσεων που ασκούν συγκεκριμένες λειτουργίες :

- Δράσεις προσανατολισμένες στην έκθεση: δράσεις επικεντρωμένες στα αντικείμενα της συλλογής και την ερμηνεία τους.
- Διοικητικές Δράσεις: δράσεις επικεντρωμένες στην παροχή αναγκαίου προσωπικού και πόρων για την ολοκλήρωση της έκθεσης.
- Δράσεις Συντονισμού: Εναρμόνιση των στόχων των διοικητικών και των προσανατολισμένων στην έκθεση δράσεων.



I. Εννοιολογικό Στάδιο

1. Δράσεις προσανατολισμένες στην έκθεση:
 - Συγκέντρωση ιδεών
 - Σύγκριση ιδεών με τις ανάγκες του κοινού και τις επιδιώξεις του πολιτιστικού οργανισμού.
 - Επιλογή έκθεσης
2. Διοικητικές Δράσεις
 - Εκτίμηση των διαθέσιμων πόρων για την ολοκλήρωση της έκθεσης
3. Αποτελέσματα
 - Προσχέδιο οργάνωσης της έκθεσης
 - Αναγνώριση των δυνητικών και διαθέσιμων πόρων

II. Στάδιο Ανάπτυξης

1. Στάδιο Σχεδιασμού
 1. Δράσεις προσανατολισμένες στην έκθεση
 - Προσδιορισμός των στόχων της έκθεσης
 - Συγγραφή του σεναρίου της έκθεσης
 - Σχεδιασμός της φυσικής έκθεσης
 - Κατάρτιση του εκπαιδευτικού προγράμματος
 - Κατάρτιση του promotional plan
 2. Διοικητικές Δράσεις
 - Εκτίμηση κόστους
 - Αναζήτηση χρηματοδοτήσεων και χορηγιών
 - Κατάρτιση προϋπολογισμού
 3. Αποτελέσματα
 - Σχέδιο της έκθεσης
 - Σχέδιο εκπαιδευτικού προγράμματος
 - Ένα promotional plan
2. Στάδιο παραγωγής
 1. Δράσεις προσανατολισμένες στην έκθεση
 - Προπαρασκευή των στοιχείων της έκθεσης
 - Εγκατάσταση των αντικειμένων
 - Ανάπτυξη του εκπαιδευτικού προγράμματος και εκπαίδευση των μουσειοπαιδαγωγών
 - Εφαρμογή του promotional plan

2. Διοικητικές Δράσεις
 - Εποπτεία της χρήσης και διαθεσιμότητας των πόρων
 - Παρακολούθηση της προόδου και συντονισμός των δράσεων
3. Αποτελέσματα
 - Παρουσίαση της έκθεσης στο κοινό
 - Χρήση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην έκθεση

III. Λειτουργικό Στάδιο

1. Στάδιο Λειτουργίας
 1. Δράσεις προσανατολισμένες στην έκθεση
 - Παρουσίαση της έκθεσης στο κοινό με κανονικότητα
 - Εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος
 - Διενέργεια έρευνας κοινού
 - Συντήρηση της έκθεσης
 - Παροχή υπηρεσιών ασφάλειας
 2. Διοικητικές Δράσεις
 - Διαχείριση προϋπολογισμού
 - Διεύθυνση προσωπικού και υπηρεσιών
 3. Αποτελέσματα
 - Εκπλήρωση των στόχων της έκθεσης
 - Πρόληψη για την φθορά των συλλογών
2. Στάδιο Ολοκλήρωσης
 1. Δράσεις προσανατολισμένες στην έκθεση
 - Απόθεση-Διάλυση της έκθεσης
 - Επιστροφή των αντικειμένων στους αποθηκευτικούς χώρους
 - Καταγραφή της μετακίνησης των συλλογών
 2. Διοικητικές Δράσεις
 - Ισολογισμός
 3. Αποτελέσματα
 - Λήξη της έκθεσης
 - Επιστροφή των συλλογών στην αρχική τους θέση
 - Ο εκθεσιακός χώρος είναι καθαρός και διευθετημένος

IV. Στάδιο Αξιολόγησης

1. Δράσεις προσανατολισμένες στην έκθεση:
 - Αξιολόγηση της έκθεσης
 - Αξιολόγηση της ανάπτυξης της έκθεσης
2. Διοικητικές Δράσεις
 - Σύνταξη αναφοράς αξιολόγησης
3. Αποτελέσματα
 - Αναφορά αξιολόγησης
 - Προτάσεις για την βελτίωση της έκθεσης και της διαδικασίας ανάπτυξης

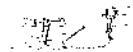
Όσον αφορά τη δική μας χρήση αυτού του μοντέλου, θα περιοριστούμε στο I.Εννοιολογικό Στάδιο (δράσεις προσανατολισμένες στην έκθεση) και στο II.Στάδιο Ανάπτυξης, στάδιο σχεδιασμού (δράσεις προσανατολισμένες στην έκθεση). Δεν θα αναφερθούμε καθόλου σε θέματα διοίκησης, στο Λειτουργικό και στο στάδιο Αξιολόγησης, που θα ήταν απαραίτητα αν η οργάνωση της έκθεσης δεν περιοριζόταν μόνο στο «χαρτί» αλλά ολοκληρώνονταν με όλα τα αναγκαία βήματα. Έτσι το προσαρμοσμένο μοντέλο Ανάπτυξης της έκθεσης για την «Προνομιούχο Ελαιοκομιστική Μηχανή Εργάνη» που θα παρουσιάσουμε εδώ, περιλαμβάνει 6 συγκεκριμένες δράσεις:

1. Συγκέντρωση ιδεών
2. Σύγκριση των ιδεών με τις επιδιώξεις του Αρχείου
3. Σύγκριση των ιδεών με τις ανάγκες του κοινού (έρευνα κοινού)
4. Επιλογή μουσειολογικής προσέγγισης και εκπαιδευτικού μοντέλου
5. Συγγραφή του σεναρίου της έκθεσης, οργάνωση των ενοτήτων και σχεδιασμός της φυσικής έκθεσης (σχεδιάγραμμα έκθεσης)
6. Κατάρτιση του σχεδίου προώθησης της έκθεσης (βασικές κατευθύνσεις)

3.2.2 Συγκέντρωση ιδεών

Το σύνολο των αρχείων του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου καλύπτει μία σημαντική χρονική περίοδο για τη Λέσβο και το Βόρειο Ανατολικό Αιγαίο⁶⁰. Ήταν μια εποχή σημαντικής ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομικής δράσης των κατοίκων της. Επιχειρηματικές δραστηριότητες που επικεντρώθηκαν στη δημιουργία

⁶⁰ Σιφναίου, Ε. 2002. *Η Επιχειρηματικότητα του Κύκλου της Ελιάς*. ΕΙΕ, Αθήνα. (Αδημοσίευτη έρευνα).



νέων επιχειρήσεων, την αναζήτηση επιχειρηματικών ευκαιριών σε ένα διευρυνόμενο και ρευστό περιβάλλον, στην εισαγωγή και εξαγωγή νέων προϊόντων και τεχνολογιών. Ταυτόχρονα υπήρξαν μια σειρά από καινοτόμες ενέργειες που χαρακτηρίστηκαν από μια νεωτερική και πρωτοποριακή αντίληψη των πραγμάτων και συμπυκνώθηκαν σε πρωτότυπες τεχνικές κατασκευές⁶¹.

Μέσα από τις συλλογές του Αρχείου, αναδεικνύεται η ιστορική διάσταση των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών, οι οποίες αποτέλεσαν την βάση πάνω την οποία οικοδομήθηκαν οι προσπάθειες για οικονομική και επιχειρηματική ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή του Β.Α Αιγαίου στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα. Αναδεικνύεται επίσης η διαμόρφωση, δομή και λειτουργία των δικτύων που επέτρεψαν στην επιχειρηματικότητα να αναπτυχθεί και να επεκταθεί σε καινούργιους τομείς και δραστηριότητες και να εξερευνήσει νέες αγορές. Όσον αφορά ειδικότερα τις πολιτικές διαστάσεις, παρουσιάζεται η πτώση που ακολούθησε τα τραγικά γεγονότα της περιόδου 1922-23, τα οποία επιβεβαιώνουν ότι η πολιτική μπορεί να επιφέρει σημαντικότερες, και σε ορισμένες περιπτώσεις κρίσιμες αλλαγές, στην οικονομία. Στην προκειμένη περίπτωση, ο πόλεμος του 1922-23 επέφερε το τελικό πλήγμα στις οικονομίες της περιοχής αφού η δημιουργία εθνικών κρατών μέσω των βίαιων μετακινήσεων πληθυσμών και της δημιουργίας 'σκληρών' συνόρων, παραμόρφωσε τον ζωτικό χώρο όλων των κοινοτήτων της περιοχής και έθεσε σε καινούργια βάση, αν δεν αντίστρεψε εντελώς, την οικονομική και κοινωνική εξέλιξη τους.

Ένα γεγονός που διαθέτει το προνόμιο να συμπυκνώνει τις έννοιες και αξίες της επιχειρηματικότητας και καινοτομίας στο Β.Α Αιγαίο την περίοδο που μας απασχολεί, να συνδυάζει την ανάπτυξη μιας πρωτοπόρας επιχειρηματικής δράσης που εμπλέκει ευρηματικές τεχνολογικές καινοτομίες, είναι σίγουρα η ενδιαφέρουσα ιστορία της Εργάνης: η εφεύρεση του Μήτσα Κουρτζή. Η Εργάνη αποτέλεσε το πιο εντυπωσιακό αποτέλεσμα των αξιών αυτών στην πράξη. Μοναδικό όσο και πρωτότυπο επίτευγμα για την εποχή του, έμπνευση πατέντα και εν δυνάμει βιομηχανικό προϊόν του Μήτσα, ήταν μία μηχανή που θα επέφερε σημαντικές βελτιώσεις στην παραγωγικότητα της ελαιοκαλλιέργειας. Ωστόσο, η αδυναμία/αποτυχία της βιομηχανικής παραγωγής και της τελικής εμπορικής της εκμετάλλευσης, αποτελεί ενδεικτικό γεγονός της οριστικής αναδίπλωσης της επιχειρηματικότητας και καινοτομίας του νησιού στα τέλη της δεκαετίας του 1920, όταν εξαλείφθηκαν οι οικονομικό-πολιτικές συνθήκες που τις στήριζαν και τις τροφοδοτούσαν.

⁶¹ Μπαμπινιώτης, Γ. 2002. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας.

Ταυτόχρονα μέσω της Εργάνης αναδεικνύεται ο πολυσχιδής χαρακτήρας και η πολύπλευρη προσωπικότητα του Μήτσα, του βασικού πρωταγωνιστή του Αρχείου Κουρτζή. Τολμηρός επιχειρηματίας, ερασιτέχνης κινηματογραφιστής και φωτογράφος, ζωγράφος λογοτέχνης και πρωτοπόρος εφευρέτης μέχρι τα βαθιά γεράματά του. Η Εργάνη ίσως ήταν ένα από τα εντυπωσιακότερα επιτεύγματά του και οφείλεται να παρουσιαστεί.

Σύγκριση Ιδεών με τις Επιδιώξεις του Αρχείου

Η οργάνωση μουσειακής έκθεσης επικεντρωμένη στην «προνομίουχο ελαιοκομιστική μηχανή Εργάνη» θα απαντήσει επίσης άμεσα, σε μία σειρά στόχων και επιδιώξεων του Αρχείου:

- Η οργάνωση της έκθεσης θα αποτελέσει ένα προνομιακό τρόπο προβολής του Αρχείου και θα του δώσει την δυνατότητα να ανοιχτεί στο κοινό, ακολουθώντας τις σύγχρονες αντιλήψεις για την αποστολή των πολιτιστικών οργανισμών. (δες κεφάλαιο «Σύγκριση Ιδεών με τις Ανάγκες Κοινού», σελ.62)
- Θα απαντήσει σε «ιδεολογικό» επίπεδο, σε μία σημαντική πρόκληση που αντιμετωπίζει το νησί της Λέσβου. Ένα νησί που προσπαθεί να ξεπεράσει τους περιορισμούς της περιφερειακής του χωροθέτησης και να βρει έναν νέο αναπτυξιακό προσανατολισμό σε ένα δυναμικό ευρωπαϊκό περιβάλλον. Τη στιγμή που οι παραδοσιακοί πόροι μοιάζουν όλο και περισσότερο ανασφαλείς (ελαιοκαλλιέργεια-βιομηχανία-τουρισμός) η επανα-προσκόλληση σε αξίες όπως η επιχειρηματικότητα και καινοτομία, που χαρακτήρισαν κάποτε την πολιτιστική παράδοση των κατοίκων του, μπορούν να αποτελέσουν και τώρα έναν καλό οδηγό για το μέλλον⁶².
- Μία έκθεση για την ελαιοκομιστική μηχανή Εργάνη, στην οποία το Αρχείο οφείλει τον τίτλο του, θα αποτελέσει έναν έξυπνο τρόπο γνωριμίας του με το κοινό και αποδοχής του από την κοινότητα. Συμπυκνώνει και κωδικοποιεί επίσης την νοοτροπία των εργαζόμενων σ' αυτό, αποτελεί τη συμβολική έκφραση της προσπάθειάς τους.

⁶² Για τη σημασία του οικονομικό-στρατηγικού ρόλου των καινοτομιών στην σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία: Γουίτλοκ-Καϊπατζή, Σ. 2003. *Η Επικράτεια των Πληροφοριών*. Αθήνα, Κριτική, 41-66.

Σύγκριση Ιδεών με τις Ανάγκες Κοινού

Τις τελευταίες δεκαετίες διεξάγεται μια ενδιαφέρουσα συζήτηση στο χώρο της μουσειολογικής θεωρίας, που εστιάζει τη προσοχή της στην κατανόηση των αιτιών που προσελκύουν (ή όχι) τον κόσμο στα μουσεία και τις εκθέσεις: τι αποζητούν ώστε η επίσκεψή τους να είναι ευχάριστη, στο πώς θα μπορούσαν τα μουσεία να επικοινωνήσουν πιο αποτελεσματικά με τους επισκέπτες, και ειδικότερα στον τρόπο με τον οποίο θα καταφέρουν να προσελκύσουν ένα ευρύτερο και κοινωνικά αντιπροσωπευτικότερο κοινό. Η ανάγκη να απαντηθούν όλα αυτά τα ερωτήματα είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της έρευνας κοινού. Εικοσιπενταετίες έρευνες σε αυτό το πεδίο αποκάλυψαν πάρα πολλά για τους επισκέπτες των μουσείων, με σημαντικές επιπτώσεις στην μουσειακή πρακτική⁶³:

Στο μικρο-επίπεδο, η έρευνα στράφηκε στην κατανόηση της εμπειρίας της επίσκεψης: πώς σκέφτονται, αισθάνονται και συμπεριφέρονται οι επισκέπτες κατά τη διάρκειά της. Σύμφωνα με το μοντέλο των Falk-Dierking⁶⁴ η εμπειρία της επίσκεψης στο μουσείο θεωρείται σύνθετη και επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες. Περιλαμβάνει την προσωπική διάσταση (το μοναδικό συνδυασμό εμπειριών, ενδιαφερόντων και γνώσεων του κάθε επισκέπτη), την κοινωνική διάσταση (τη σχέση με τους φίλους ή την οικογένεια, τους άλλους επισκέπτες, το προσωπικό του μουσείου) και τη φυσική διάσταση (την αρχιτεκτονική και την ατμόσφαιρα του συγκεκριμένου κτηρίου, τα φυσικά χαρακτηριστικά των συλλογών, τη σωματική κούραση που αισθάνεται κάθε επισκέπτης). Και οι τρεις αυτοί παράγοντες έχουν άμεση επίδραση στο πώς θα βιώσουν το μουσείο οι επισκέπτες, στην εικόνα που θα σχηματίσουν για τις συλλογές, στη συμπεριφορά τους, και στο είδος της μάθησης που ίσως αποκομίσουν. Για την επιμέλεια της έκθεσης και το σχεδιασμό της, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι τρεις αυτοί παράγοντες, καθώς και ο τρόπος που αυτοί αλληλοσυνδέονται. Για παράδειγμα, ο καλός σχεδιασμός των ερμηνευτικών εργαλείων επιτρέπει τη συμμετοχή και την επικοινωνία της ομάδας, αναγνωρίζοντας τον πολύ σημαντικό κοινωνικό χαρακτήρα της επίσκεψης. Η σχέση με τους φίλους, τα άλλα μέλη της οικογένειας ή της σχολικής τάξης παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εμπειρία της επίσκεψης και στο τι θα αποκομίσει το κάθε επιμέρους μέλος της ομάδας αυτής⁶⁵.

⁶³ Merriman, N. 1999. «Ανοίγοντας τα Μουσεία στο Κοινό». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 43-46.

⁶⁴ Falk, J. – Dierking, D. 1992. *The Museum Experience*. Washington DC, Whalesback Books.

⁶⁵ Οικονόμου, Μ. 1999. «Μουσεία για τους Ανθρώπους ή τα Αντικείμενα;». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 50-55.

Στο μακρο-επίπεδο αρκετές συζητήσεις εστιάστηκαν γύρω από το ερώτημα «γιατί ορισμένοι άνθρωποι επισκέπτονται μουσεία και άλλοι όχι;». Τη συζήτηση επηρέασε αρκετά ο Pierre Bourdieu, ο οποίος υποστήριξε ότι η επίσκεψη στο μουσείο και σε μια έκθεση αποτελεί ένα μέσο για να αποκτήσουν οι επισκέπτες «πολιτιστικό κεφάλαιο» που συνάδει με τον επιδιωκόμενο τρόπο ζωής τους, τη θέση τους στην κοινωνία και τη συμμετοχή τους σε κοινωνικές ομάδες⁶⁶. Έτσι αν το μουσείο επιθυμεί τη διεύρυνση του κοινού του, πρέπει να εστιάσει στους ίδιους τους ανθρώπους που το επισκέπτονται και τα κίνητρό τους. Η λέξη κοινό είναι συχνά παραπλανητική, γιατί κρύβει την ποικιλία και τις διάφορες κοινωνικές ομάδες που το αποτελούν. Μερικές από τις ομάδες των επισκεπτών είναι σχολικές ομάδες, ομάδες οικογενειών, τουριστών, ομάδες ανθρώπων με ιδιαίτερα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Κάθε μία από αυτές, έχει τις δικές της προθέσεις, δοξασίες, προσδοκίες, αξίες, παραστάσεις και κοινωνικές συνήθειες που καθορίζουν τους λόγους της επίσκεψής τους. Έτσι το μουσείο πρέπει να αντιμετωπίζει αυτές τις ομάδες ως διαφορετικές και να εστιάζει στην εξυπηρέτηση των αναγκών τους. Να εφευρίσκει τρόπους που θα προκαλούν το ενδιαφέρον τους, χρησιμοποιώντας τεχνικές μάρκετινγκ, διαφημιστές και χορηγούς. Να προσφέρει συμπληρωματικές υπηρεσίες (αίθουσες πολλαπλών χρήσεων, εστίαση) και να επιτρέπει τις ανοιχτές και πολλαπλές ερμηνείες των εκθεμάτων του, γιατί «αν παλιά η μουσειακή έκθεση βασιζόταν στην γνώση των αντικειμένων, σήμερα βασίζεται επίσης στη γνώση του κοινού»⁶⁷.

Έρευνα Κοινού

Τα δημογραφικά στοιχεία αποτελούν το πρωταρχικό υλικό για να καθορίσει ένα μουσείο το προφίλ των επισκεπτών του. Τέτοια στοιχεία περιλαμβάνουν πληροφορίες όπως: ηλικία, φύλο, περιοχή κατοικίας, κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, εκπαίδευση, συχνότητα επίσκεψης. Τα στοιχεία αυτά μπορούν να συγκριθούν με δημογραφικά στοιχεία του γενικού πληθυσμού της πόλης, νομού ή της χώρας όπου βρίσκεται το μουσείο και να καθοριστεί πόσο αντιπροσωπευτικό είναι το κοινό του. Έτσι μπορεί να προσδιοριστεί ποιες ομάδες το επισκέπτονται, με ποια συχνότητα και σε τι ποσοστό, καθώς και ποιες ομάδες δεν το επισκέπτονται. Περαιτέρω έρευνα μπορεί να προσφέρει στοιχεία σχετικά με τους λόγους της επίσκεψης, τα ενδιαφέροντα, τις γνώσεις, τις επιθυμίες και τις προσδοκίες των επισκεπτών. Η έρευνα μπορεί να επεκταθεί σε ομάδες του γενικότερου πληθυσμού που δεν συνηθίζουν να επισκέπτονται μουσεία. Σ' αυτή τη περίπτωση μπορούν να

⁶⁶ Merriman, N. 1999. «Ανοίγοντας τα Μουσεία στο Κοινό». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 43-46.

⁶⁷ Νάκου, Ε. 2001. *Μουσεία: Εμείς τα Πράγματα και ο Πολιτισμός*. Αθήνα, Νήσος.

διερευνηθούν οι αντιλήψεις του «μη-επισκέπτη» για τα μουσεία, για ποιους λόγους δεν τα επισκέπτεται, πως ξοδεύει τον ελεύθερο χρόνο του και με ποια κριτήρια. Τέτοια στοιχεία μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά ένα μουσείο που ενδιαφέρεται να προσελκύσει νέες ομάδες επισκεπτών⁶⁸.

Σε κάθε περίπτωση λοιπόν, όλες οι ιδέες για την οργάνωση μιας έκθεσης, πρέπει να θέτουν ως προϋπόθεση την εξυπηρέτηση των αναγκών της κοινότητας. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί εν γένει, είναι οι εκφραστικοί δίαυλοι της κοινότητας στην οποία ανήκουν. Η κατανόηση των αναγκών και των προσδοκιών της αποτελεί την προϋπόθεση της δράσης τους και προέρχεται από τη σωστή εκτίμηση του κοινού. Ποιες είναι οι κατηγορίες κοινού στις οποίες απευθύνεται ο οργανισμός, ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους και ποιες ανάγκες τους δυνητικά θα ικανοποιηθούν; Αυτή η γνώση απαιτεί γενικότερα την επένδυση χρόνου και πόρων που οι μικροί πολιτιστικοί οργανισμοί συνήθως, όπως το Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου άλλωστε, δεν έχουν. Μπορούν ωστόσο να χρησιμοποιήσουν, υπάρχουσες μελέτες και έρευνες που δίνουν γενικές, αλλά πολύτιμες, πληροφορίες για τα οικονομικά, δημογραφικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δεδομένα της περιοχής⁶⁹. Για την ερευνά μας προσπαθώντας να προσδιορίσουμε το δυνητικό κοινό μουσειακής έκθεσης για την «Εργάνη», χρησιμοποιήσαμε πηγές του Ε.Ο.Τ, του Πανεπιστημίου Αιγαίου, των διευθύνσεων Εκπαίδευσης Λέσβου και ανεπίσημες έρευνες κοινού που έχουν διεξαχθεί μέχρι σήμερα από το Αρχείο. Αυτές μας βοήθησαν να προσδιορίσουμε προκαταρκτικά συγκεκριμένες ομάδες κοινού, τα γενικά χαρακτηριστικά τους και τα προσδοκώμενα οφέλη από την επίσκεψή τους στην προτεινόμενη έκθεση.

Μέχρι σήμερα λοιπόν, το αρχειακό υλικό που διαχειρίζεται η «ΕΡΓΑΝΗ» έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον μιας μικρής ομάδας ερευνητών και μελών της επιστημονικής κοινότητας. Το διάστημα 2000-2002 είχαν πρόσβαση σε αυτό 10 ερευνητές και 100 φοιτητές-σπουδαστές⁷⁰. Η μουσειακή έκθεση και τεκμηρίωση των αρχείων που αφορούν το «πρότυπο εργαλείο Εργάνη» αναμένεται να αυξήσει σημαντικά τον αριθμό επισκέψεων αυτών των κατηγοριών κοινού, να προσελκύσει άλλες και να εντείνει το συνολικό ενδιαφέρον.

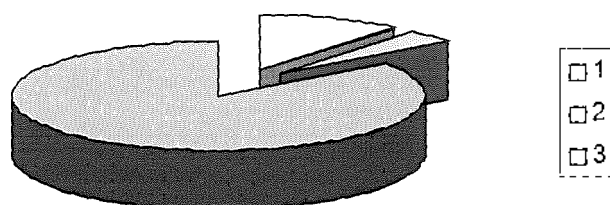
⁶⁸ Μουσσούρη, Θ.1999. «Έρευνα Κοινού και Αξιολόγηση στα Μουσεία». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 56-58.

⁶⁹ Dean, D. – Edson, G. 1996. *The Handbook of Museums*. London, Routledge.

⁷⁰ Τα στοιχεία αυτά μας δόθηκαν τον Αύγουστο 2003, από τον διευθύνοντα σύμβουλο του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου κ. Κρ. Κονναρή.

Συγκεκριμένα τα στατιστικά στοιχεία που προσδιορίζουν αριθμητικά αυτές τις εν-δυνάμει ομάδες κοινού είναι τα εξής:

έρευνα κοινού

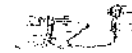


1. Μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας στη Λέσβο.....	3.500
2. Αριθμός μαθητών στη Λέσβο.....	10.300
3. Αριθμός τουριστών επισκεπτών (μέσος όρος ανά έτος-τα τελευταία 5 έτη).....	78.000

Τα οφέλη που θα προκύψουν για αυτές τις ομάδες κοινού από την δυνητική επίσκεψη τους στην έκθεση και σε σχέση με τα ιδιαίτερο κοινωνικό-οικονομικό προφίλ τους είναι τα εξής:

<u>Κατηγορίες κοινού</u>	<u>Εμβέλεια</u>	<u>Προσδοκώμενα οφέλη</u>
Ερευνητές	Τοπική, εθνική, διεθνής	Πρόσβαση σε πρωτότυπα ιστορικά τεκμήρια τα οποία στηρίζουν τη συστηματική ερευνητική δραστηριότητα στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ιστορία σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.
Μαθητές-Φοιτητές	Τοπική	Κατανόηση των ιστορικών διαδικασιών που αφορούν τον τόπο διαβίωσης τους μέσω της συμμετοχής σε εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες.
Ευρύ κοινό, επισκέπτες-τουρίστες.	Τοπική, εθνική, διεθνής	Ψυχαγωγία, πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούν μία ιδιαίτερη πτυχή της ιστορίας του νησιού.

Γενικότερα, οι εκθέσεις, και αυτή είναι η ιδιαιτερότητά τους, είναι οι χώροι όπου συναντούμε τα αυθεντικά αντικείμενα/αρχεία. Η έκθεση των συλλογών του Αρχείου θα επιτρέψει στο κοινό την άμεση επαφή με τα αυθεντικά αντικείμενα, θα ερεθίσει και θα προκαλέσει την περιέργεια και το ενδιαφέρον και θα συμβάλει στην ανάπτυξη της γνώσης των επισκεπτών. Εκτός από αυτά τα άυλα οφέλη προσωπικού επιπέδου, υπάρχουν ορισμένα άλλα συλλογικότερης εμβέλειας. Οι εκθέσεις είναι πολύτιμες γιατί συγκροτούν ένα σημαντικό εκπαιδευτικό περιβάλλον. Ο συντονισμός των μηνυμάτων της έκθεσης και των εκπαιδευτικών αναγκών των σχολείων της περιοχής μπορεί να κάνει απτά, άρα και καλύτερα κατανοητά, τα θέματα που πραγματεύονται. Η επίσκεψη της τάξης στην έκθεση ευνοεί το μακροχρόνιο



ενδιαφέρον και την εμβάθυνση σε ένα θέμα απ' ό,τι ενδεχομένως η βιβλιογραφική μόνο ενασχόληση. Διαβάζοντας ένα σχετικό με το θέμα βιβλίο και βλέποντας το πραγματικό αντικείμενο, το αποτέλεσμα είναι η εμβάθυνση στο θέμα και η μεγαλύτερη διάρκεια των εντυπώσεων που αποκομίζει ο μαθητής. Οι εκθέσεις προσφέρουν επίσης ευχάριστους τρόπους αφομοίωσης της γνώσης, η οποία μπορεί να είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη. Η αξία της ψυχαγωγίας είναι σημαντική. Η επικοινωνία μηνυμάτων της έκθεσης σε ένα ευχάριστο περιβάλλον ευνοεί τη επιθυμία για γνώση και τη συνεχή μάθηση⁷¹. Γενικότερα ο σκοπός της έκθεσης αναφορικά με τον κάθε επισκέπτη είναι αυτός να φύγει από την έκθεση λέγοντας: «νιώθω καλύτερα-έχω περισσότερες γνώσεις, περισσότερα ενδιαφέροντα και περισσότερο ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο θέμα».

3.2.5 Η Μουσειολογική Προσέγγιση και το Εκπαιδευτικό Μοντέλο της Έκθεσης

Η οργάνωση μουσειακής έκθεσης επικεντρωμένη στην «πρότυπο ελαιοκομιστική μηχανή Εργάνη» οφείλει να υιοθετήσει μία συγκεκριμένη μουσειολογική προσέγγιση. Η προσέγγιση αυτή υπαγορεύεται από δύο παράγοντες:

- Το πρωταρχικό στόχο της έκθεσης να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της κοινότητας και τις ειδικές κατηγορίες κοινού, όπως αυτές έχουν προσδιοριστεί στο προηγούμενο κεφάλαιο.
- Τον περιορισμένο αριθμό αντικειμένων/αρχείων διαθέσιμων προς έκθεση.

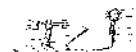
«Η έκθεση είναι ουσιαστικά ένα μέσο επικοινωνίας που στοχεύει σε συγκεκριμένες ομάδες κοινού με σκοπό να τους μεταβιβάσει πληροφορίες, ιδέες και συναισθήματα που σχετίζονται με τον υλικό πολιτισμό, με τη βοήθεια οπτικών μέσων»⁷².

Το Ζήτημα των Ερμηνευτικών Μέσων

Ο ορισμός των Verhaar και Meeter αναφέρεται σε ένα κεντρικό χαρακτηριστικό μιας έκθεσης. Ωστόσο, η έκθεση είναι κάτι περισσότερο από μια διαδικασία που οπτικοποιεί θέματα, αντικείμενα και έννοιες. Είναι μια δραστηριότητα που σκοπό

⁷¹ Χαρακτηριστικός είναι ο νεολογισμός «edutainment», που χρησιμοποιείται για να εκφράσει αυτή τη προοπτική. The Digicult Report, Technological Landscapes for Tomorrow's Cultural Economy, European Commission-Directorate General for the Information Society (<http://www.digicult.info/pages/report.php>).

⁷² Verhaar, J. – Meeter, H. 1989. *Project Model Exhibitions*. Leiden, Reinwardt Academie, 26.



έχει να μεταβιβάσει μηνύματα⁷³ ως αποτέλεσμα ερμηνειών που δεν προέρχονται αυτόματα από τα αντικείμενα/αρχεία⁷⁴.

Τα αντικείμενα/αρχεία προέρχονται από πολλές διαφορετικές πηγές και αποκτήθηκαν με ποικίλους τρόπους. Όμως από τη στιγμή που εκτίθενται σε μια έκθεση, αυτό που έχουν κοινό είναι η στέρηση της αρχικής τους χρήσης. Παραταγμένα πίσω από τις προθήκες ή τοποθετημένα σε ομάδες στις αίθουσες, αποκτούν άλλο περιεχόμενο, σε ένα περιβάλλον εντελώς διαφορετικό από αυτό στο οποίο δημιουργήθηκαν, αποκομμένα από την αρχική τους λειτουργία. Η εισαγωγή τους στο νέο αυτό περιβάλλον, η έκθεσή τους δηλαδή, δεν είναι με κανένα τρόπο ουδέτερη: η επιλογή, η διαρρύθμιση, ο συσχετισμός των εκθεμάτων δεν είναι αντικειμενική επιστήμη αλλά στηρίζεται σε μια επιστημονική αρχή, ένα μοντέλο κατηγοριοποίησης των πραγμάτων που εκφράζει απερίφραστα ή σιωπηρά, συγκεκριμένες αξίες και μια γενικότερη ιδεολογική στάση. Αυτό ισχύει και για φαινομενικά ουδέτερες επιλογές, όπως η διαρρύθμιση του χώρου, το χρώμα των τοίχων και ο φωτισμός, οι γυάλινες προθήκες, η χρήση διαδραστικών μέσων και οπτικοακουστικού υλικού⁷⁵.

Οι εκθέσεις δεν είναι λοιπόν ουδέτερο έδαφος αλλά, αντίθετα, η φορτισμένη επικράτεια της άσκησης επιστημονικών, κοινωνικών και ιδεολογικών κανόνων, βάσει των οποίων συγκροτείται η γνώση και η ερμηνεία των αντικειμένων/αρχείων. Με άλλα λόγια η έκθεση είναι ένα «πολιτιστικό τεχνούργημα»⁷⁶. Γνώση και εξουσία είναι πάντα δύο αλληλένδετες έννοιες και λειτουργίες. Η εξουσία εμπλέκεται στη δόμηση της γνώσης και η γνώση έχει επιπτώσεις στην άσκηση της εξουσίας⁷⁷. Στο χώρο της μουσείου, οι επιμελητές των εκθέσεων πίστευαν παλιότερα ότι τα αυθεντικά αντικείμενα με τα οποία εργάζονταν, έφεραν μέσα τους εσωτερικές και θεμελιώδεις αλήθειες, αποτελούσαν αναμφισβήτητα «υλικά γεγονότα». Η παρουσίασή τους στο κοινό στόχευε στην παρουσίαση της αυθεντικής, μοναδικής αλήθειας με απτές αποδείξεις και τη διάδοση μηνυμάτων με αντικειμενική επιστημονική επικύρωση. Η γνώση, ακαδημαϊκή και εκπορευόμενη από ειδικούς επιστήμονες, προσφέρονταν ως έτοιμη και ο επισκέπτης δεν είχε παρά να την

⁷³ Το μήνυμα ορίζεται ως η οργανωμένη και σκόπιμη μορφή πληροφορίας. Η πληροφορία με τη μορφή του μηνύματος αποτελεί ένα από τα τρία απαραίτητα συστατικά κάθε επικοινωνιακού κυκλώματος (πομπός-μήνυμα-δέκτης. Για μια συνολική παρουσίαση της πολυσύνθετης έννοιας της «πληροφορίας» και της εξουσιαστικής της διάστασης Γουίτλοκ-Καϊτατζή, Σ.2003. *Η Επικράτεια των Πληροφοριών*. Αθήνα, Κριτική, 25-66.

⁷⁴ Dean, D. – Edson, G. 1996. *The Handbook of Museums*. London, Routledge.

⁷⁵ Μούλιου, Μ. – Μπούνια, Α. 1999. «Μουσειακές Εκθέσεις». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 53-58.

⁷⁶ Γκαζή, Α. 1999. «Η Έκθεση των Αρχαιοτήτων στην Ελλάδα». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 73, 45-46.

⁷⁷ Foucault, M. 1987. *Εξουσία, Γνώση και Ηθική*. Αθήνα, Ύψιλον.

παραλάβει, να την διαβάσει και να την απορροφήσει. Η συμμετοχή του περιορίζονταν στην πρόσληψη δεδομένων.

Τα τελευταία χρόνια μια σειρά σημαντικών εξελίξεων σε διάφορες επιστήμες, όπως στη γλωσσολογία, τη λογοτεχνική κριτική, την κοινωνιολογία και την ανθρωπολογία και με τη συμβολή σπουδαίων εκπροσώπων της σύγχρονης διάνοησης, τέτοιου είδους προσεγγίσεις έχουν τεθεί στο στόχαστρο της κριτικής. Το προφανές και το φυσικό, δεν αποτελούν εγγενείς ποιότητες των πραγμάτων αλλά είναι αποτέλεσμα των ερμηνειών που πραγματοποιούνται σε πλαίσια ρευστότητας, αβεβαιότητας, και υποκειμενικότητας, στα πλαίσια των προσωπικών εμπειριών και σκέψεων που χαρακτηρίζουν τη μεταμοντέρνα συνθήκη⁷⁸.

Σημαντική εδώ ήταν η συμβολή της σημειολογικής και μεταδομικής προσέγγισης του γραπτού λόγου και των εικόνων, που επέδρασε καταλυτικά στον τρόπο με τον οποίο οι μουσειολόγοι, άρχισαν να μελετούν και να κατανοούν τα τελευταία χρόνια τις μουσειακές εκθέσεις. Μέσα από μια διαδικασία αποδόμησης και αποκωδικοποίησης διαπίστωσαν ότι η σημειολογική προσέγγιση της έκθεσης ως κειμένου, (δηλαδή ως γραπτού λόγου που παράγεται από συγκεκριμένο δημιουργό ή δημιουργούς με συγκεκριμένες καταβολές, επιστημονικές και ιδεολογικές τοποθετήσεις), «διαβάζεται» από τους επισκέπτες του και προκαλεί και επιδέχεται πολλαπλές ερμηνείες λόγω της πολυμορφίας και ετερογένειας του κοινού του. Αυτό θέτει τις βάσεις για μια κριτική θεώρηση του μουσείου και των συλλογών του. Πρόκειται για μια κριτική θεώρηση που θέτει ερωτήματα για το αν και κατά πόσο η έκθεση πρέπει να θεωρείται μια μορφή κλειστού, αντικειμενικού κειμένου, που εκφράζει και προσφέρει την αλήθεια, την αυθεντία και την άρτια επιστημονική κατάρτιση και γνώση ή, αντίθετα, αν είναι ένα πολιτιστικό προϊόν που παράγεται από ανθρώπους-φορείς συγκεκριμένων οπτικών και θέσεων. Με άλλα λόγια τίθενται ερωτήματα όπως: Ποιος «συγγράφει» μια έκθεση; Πόση επίδραση έχει ένας δημιουργός εκθέσεων, ποιο κοινωνικό, πολιτικό οικονομικό συμφέρον προσεταιρίζεται, πώς φαντάζεται το κοινό, σε ποια έκταση οι επισκέπτες μιας έκθεσης την προσλαμβάνουν με τους δικούς τους όρους και πώς συγκεκριμένες μορφές ή τεχνικές έκθεσης ενεργοποιούν συγκεκριμένα είδη «ανάγνωσης»; Αυτή είναι μια προσέγγιση που μπορεί να οδηγήσει σε διαπιστώσεις για τη σχέση μεταξύ παραγωγών εκθέσεων και κοινού και τις διαφορετικές κατανομές εξουσίας που αυτές συνεπάγονται ή ενθαρρύνουν⁷⁹.

⁷⁸ Μούλιου, Μ. – Μπούνια, Α. 1999. «Μουσειακές Εκθέσεις». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 53-58.

⁷⁹ Μούλιου, Μ. – Μπούνια, Α. 1999. «Μουσειακές Εκθέσεις». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 53-58.

«Το νέο ανοιχτό μουσείο είναι κοινωνικά συνυφασμένο με τους επισκέπτες του, ενώ η μουσειακή εμπειρία γίνεται πιο συναλλακτική από ποτέ. Από ναός μετάδοσης ιερών γνώσεων στις παθητικές μάζες μετατρέπεται σε φόρουμ ζωντανών διαβουλεύσεων και αλληλεπιδράσεων»⁸⁰.

Μια νέα μουσειολογική προσέγγιση προσφέρει στον επισκέπτη την ευκαιρία να συμμετάσχει στη δημιουργία γνώσης. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την ενθάρρυνση του επισκέπτη να σταθεί με κριτικό πνεύμα απέναντι στην προσφερόμενη γνώση, να τη συγκρίνει με δικές του εμπειρίες, να δει, να συνδυάσει, να δεχθεί ή να απορρίψει. Η δυνατότητα να διερευνήσει το θέμα περαιτέρω και να συνδιαλλαγεί απευθείας με τα αντικείμενα εντάσσεται σε αυτό το πνεύμα. Η γνώση δεν είναι απλώς αρκετή. Πρέπει να υπάρχει διευκόλυνση του κοινού για προσέγγιση και ενασχόληση με τη γνώση αυτή, με τρόπους που να προωθούν την πραγματική κατανόηση.

Τα αντικείμενα/αρχεία είναι τώρα η αφετηρία για την ερμηνεία του θέματος που αντιπροσωπεύουν. Η ερμηνεία των εκθεμάτων συνδυάζεται με τις προσδοκίες, τις γνώσεις, τα ενδιαφέροντα, τις επιθυμίες και τις ανάγκες των επισκεπτών και στοχεύει να τους βοηθήσει να αποκτήσουν ουσιαστικές γνώσεις και εμπειρίες. Αυτή η στάση έχει επηρεαστεί από την αντίληψη ότι η γνώση είναι κοινωνικό φαινόμενο και έχει νόημα μόνο μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσεται. Η γνώση χτίζεται και μεταδίδεται μέσα σε κοινωνικό περιβάλλον. Ο ρόλος των επισκεπτών σε αυτή τη διαδικασία είναι ενεργητικός. Οι επισκέπτες δεν είναι παθητικοί αποδέκτες του μηνύματος της έκθεσης αλλά φτιάχνουν τις νοητικές δομές πάνω στις οποίες χτίζουν τη γνώση⁸¹.

Μπορούμε να μιλάμε ενδεχομένως για την επιχειρηματικότητα και καινοτομία στη Λέσβο και για την οικογένεια Κουρτζή, αλλά οφείλουμε να κάνουμε αυτή την ιστορική γνώση, που έχει αποκτηθεί από τη μελέτη των αρχείων, κατανοητή και ουσιαστική για τις διαφορετικές κατηγορίες κοινού. Την ίδια στιγμή πρέπει να δίνεται ο αναγκαίος χώρος για διαφορετικές ερμηνείες και προσεγγίσεις. Αυτή η γνώση αποτελεί τον πυρήνα των εννοιών (concept) της έκθεσης αλλά δεν θα πρέπει να θεωρείται σταθερή και παγιωμένη. Με την συνεισφορά των επισκεπτών στον προσδιορισμό εκείνων των πτυχών του παρελθόντος που ενδιαφέρουν

⁸⁰ Cameron, D. 1970. «Museums and the World of Today. Museum Reform in the 1950s and 1960s». *ICOM News*, 23 (2), 41-45.

⁸¹ Μουσσούρη, Θ.1999. «Έρευνα Κοινού και Αξιολόγηση στα Μουσεία». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 56-58.

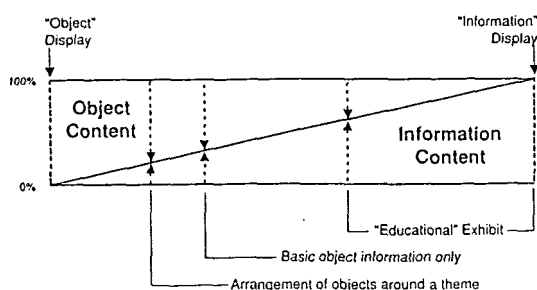
περισσότερο τους απλούς καθημερινούς επισκέπτες και υπό το φως της συνεχούς έρευνας από την πλευρά των ερευνητών-επιμελητών του Αρχείου, μπορεί η συνολική αφήγηση της έκθεσης να επαναπροσδιορίζεται διαρκώς μέσα από τη δυναμική-διαδραστική σχέση των δύο μερών. Αυτό επιβάλλει την υιοθέτηση συγκεκριμένων ερμηνευτικών μεθόδων και επικοινωνιακών προσεγγίσεων που θα ανταποκριθούν στο ευρύ φάσμα των αναγκών και ενδιαφερόντων των επισκεπτών. Επιπλέον, τα διάφορα μέσα παρουσίασης/ερμηνευτικά μέσα, θα πρέπει να προσφέρουν ένα πλούτο πληροφοριών με πρωτότυπο, ανοιχτό και ενδιαφέροντα τρόπο ο οποίος θα έχει τη δυνατότητα να προσαρμόζεται στην οπτική του επισκέπτη αλλά και να ενσωματώνει την κριτική του. Σημαντική συνεισφορά στην επίλυση αυτού του προβλήματος, θα έχει η εφαρμογή των διαδραστικών πολυμέσων στον εκθεσιακό περιβάλλον, για τα οποία γίνεται λόγος σε επόμενη ενότητα.

Τύποι Εκθέσεων

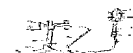
Όπως έχει αναφερθεί, η οργάνωση της έκθεσης για την «Εργάνη» πρέπει να λάβει υπόψη της τον περιορισμένο αριθμό των δυνατικών εκθεμάτων/αρχείων. Η λύση που προτείνεται στη περίπτωση αυτή συνδέεται με τη δυνατότητα να ενδυναμωθεί ο εκπαιδευτικός της χαρακτήρας.

Συνήθως συνδέουμε τις εκθέσεις με συλλογές αντικειμένων και τις αναπαραστάσεις τους που στοχεύουν στη μετάδοση των πληροφοριών. Ωστόσο κάποιες εκθέσεις ενδέχεται να μην περιλαμβάνουν καθόλου αντικείμενα. Αυτές είναι συνήθως εκπαιδευτικές στο περιεχόμενο και το στόχο τους και επικεντρώνονται στην παρουσίαση εννοιών. Αν χρησιμοποιήσουμε αυτό ως κριτήριο για την κατηγοριοποίηση των εκθέσεων, τότε οι εκθέσεις χωρίζονται σε αυτές που είναι επικεντρωμένες στα αντικείμενα και σε αυτές που είναι απόλυτα προσανατολισμένες σε έννοιες. Δηλαδή στη μία περίπτωση κυριαρχούν τα αντικείμενα και στην άλλη οι έννοιες και τα μηνύματα.

Το παρακάτω σχήμα, δανεισμένο από το βιβλίο των Veerhar & Meeter, *Project Model Exhibitions*⁸², δείχνει το συνολικό φάσμα αυτής της διαφοροποίησης:



⁸² Veerhar, J. – Meeter, H. 1989. *Project Model Exhibitions*. Leiden, Reiwardt Academie, 26.



1. Στην πλευρά αριστερά, βρίσκονται οι αντικειμενοκεντρικές εκθέσεις: μία παρουσίαση αντικειμένων απόλυτα προσανατολισμένη στο αντικείμενο όπου καμία προσπάθεια ερμηνείας δεν περιλαμβάνεται. Εδώ βλέπουμε το έκθεμα στην καθαρή του μορφή. Η προσπάθεια αναφέρεται στην διευθέτηση των αντικειμένων με σκοπό να αναδειχθεί η αισθητική τους αξία και να ενταθεί η ελκυσσιμότητά τους για τον επισκέπτη.

2. Στο άλλο άκρο του φάσματος, βρίσκονται οι εκθέσεις κατά τις οποίες, όλες οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την μετάδοση πληροφοριών δεν απαιτούν την χρησιμοποίηση των αντικειμένων ή αυτά είναι περιορισμένης σημασίας. Αυτός ο τρόπος παρουσίασης εξαρτάται από την σωστή χρήση άλλων μέσων όπως τα κείμενα, οι γραφιστικές κατασκευές και η χρήση νέων τεχνολογιών με στόχο να παρουσιαστούν έννοιες, πολλές φορές πολύπλοκες.

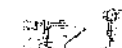
3. Στο ενδιάμεσο του φάσματος/διαγράμματος, στη διαγώνιο του σχήματος, βρίσκονται οι περισσότερες εκθέσεις. Η προσέγγιση που θα ακολουθήσουμε, καθορίζεται από το αν η έκθεσή μας προσανατολίζεται στα αντικείμενα ή στην παρουσίαση εννοιών.

Στις αντικειμενοκεντρικές εκθέσεις, τα αντικείμενα είναι τα πιο σημαντικά. Χαρακτηριστικό αυτών των εκθέσεων είναι ότι οι εκπαιδευτικές πληροφορίες είναι περιορισμένες ή απουσιάζουν εντελώς. Σχέσεις, αξίες, κρυφά ή υποδηλωτικά μηνύματα δεν εξετάζονται σε κανένα βαθμό. Εδώ ο designer επικεντρώνεται σε μια άμεση, αισθητική ή επιστημονική προσέγγιση, όπως η ταξινόμηση κατά εποχές, θέμα, κτλ.

Στις εκθέσεις που είναι επικεντρωμένες σε έννοιες, η προσοχή δίδεται στα μηνύματα και τη μετάδοση της πληροφορίας. Συγκεκριμένα ο στόχος είναι να γίνει κατανοητή μια ιστορία, ασχέτως αν υπάρχουν σχετικές συλλογές διαθέσιμες προς έκθεση, ενώ κείμενα, γραφικές αναπαραστάσεις, φωτογραφίες, χρήση πολυμέσων αποτελούν το μεγαλύτερο κομμάτι του εκθεσιακού περιεχομένου.

Ο μεσαιός χώρος, είναι συνήθως αυτός στον οποίο αναφέρονται οι περισσότερες εκθέσεις, λαμβάνοντας υπόψη τον διπλό στόχο των μουσείων/αρχείων, να συλλέγουν αντικείμενα/αρχεία και να τα χρησιμοποιούν για να εκπαιδεύουν το κοινό. Τύποι αυτού του πεδίου παρουσίασης είναι:

1. Οι θεματικές εκθέσεις, προς την αντικειμενοκεντρική πλευρά του φάσματος. Χρησιμοποιούν τις συλλογές που στηρίζονται σε ένα θέμα και προσφέρουν βασικές πληροφορίες για αυτές, όπως τίτλο και άλλα στοιχεία ταυτότητας του εκθέματος. Συνήθως αυτές είναι εκθέσεις τέχνης/εικαστικών.



2. Οι εκπαιδευτικές εκθέσεις, προς την εννοιολογική πλευρά του φάσματος. Αυτές περιλαμβάνουν συνήθως 60% πληροφορίες και 40% αντικείμενα.

Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι δεν υπάρχουν αυστηρές διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στις δύο άκρες του φάσματος και καμιά από αυτές δεν είναι σωστή ή λάθος ως προσέγγιση στις εκθέσεις. Η εφαρμογή του ενός ή του άλλου μοντέλου εξαρτάται από τις προθέσεις μας και τους στόχους της κάθε έκθεσης.

Στη περίπτωση της έκθεσης για την «προνομιούχο ελαιοκομιστική μηχανή Εργάνη», θα υιοθετήσουμε τον τύπο της εκπαιδευτικής έκθεσης. Το αυθεντικό υλικό που θα χρησιμοποιηθεί πράγματι δεν αφθονεί⁸³: περιλαμβάνει υπολείμματα της Εργάνης (της αυστριακής κατασκευής), εργοστασιακά σχέδια (blue prints), φακέλους αλληλογραφίας, το ημερολόγιο του Μήτσα για την εφεύρεσή του, αρκετά αποκόμματα εφημερίδων, διαφημιστικό, φωτογραφικό αλλά, κυρίως, σπάνιο κινηματογραφικό υλικό. Κατά συνέπεια η συνολική παρουσίαση των ενοτήτων της έκθεσης θα πρέπει να στηριχθεί κυρίως σε αναπαραγωγές αρχαικού υλικού, ψηφιακές και αναλογικές αναπαραγωγές αντικειμένων (π.χ. της Εργάνης), φωτογραφίες ειδικά για την έκθεση, κατασκευές στο χώρο, μεγεθύνσεις και πληθώρα γραφιστικών παρεμβάσεων, προβολές βίντεο, ηχητικών αρχείων, κ.ά. Όλα αυτά τα στοιχεία και οι δυνατοί συνδυασμοί τους θα «δέσουν» τη μορφή και το περιεχόμενο, σημαίνουν και σημειώνονται, την οπτική παρουσίαση ιδεών και θεωρητικών κατευθύνσεων, δημιουργώντας ένα πολυσημειωτικό περιβάλλον⁸⁴ αφού θα χρησιμοποιούν πολλούς σημειωτικούς τρόπους: κείμενο, εικόνα, ήχο, πληθώρα φωτιστικών πηγών. Θα αναπληρώνουν έτσι την αρχική έλλειψη εκθέσιμων αντικειμένων και θα συμβάλουν στην οπτικοποίηση αφηρημένων εννοιών (επιχειρηματικότητα-καινοτομία).

⁸³ Για τις εκθεσιακές ενότητες 2 και 3 (δες σελ...) η ανάγκη αυτή γίνεται ακόμα πιο επιτακτική λόγω της μεγάλης έλλειψης αυθεντικών αντικειμένων/αρχείων.

⁸⁴ Όπως τονίζουν οι Kress και Van Leeuwen, στην κριτική τους για τη θεωρία του αυθαίρετου σημείου του Saussure, η διαδικασία παραγωγής σημείων δεν είναι ποτέ τυχαία και αυθαίρετη. Έχει πάντα ως κίνητρο το ειδικό ενδιαφέρον του δημιουργού να δώσει μορφή, γλωσσική και οπτική, σε αυτό που θέλει να πει. Τα πάντα είναι σημεία, όπως λέγεται συχνά, αλλά η διαδικασία παραγωγής τους θα πρέπει να προσεγγίζεται κριτικά και να εντάσσεται στο πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει παραχωρώντας διαθέσιμο χώρο για τις εναλλακτικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις των επισκεπτών. Gunther, K. - Van Leeuwen, T. 1996. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London, Routledge. Επίσης Τζωρτζάκη, Ν. – Νικηφορίδου, Α. 1999. «Κάθε Χρόνο Τέτοια Μέρα». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 73, 59-64.

Το Κονστρουκτιβιστικό Εκπαιδευτικό Μοντέλο

Τα τελευταία χρόνια η μουσειολογική θεωρία αποδέχεται το γεγονός ότι οι επισκέπτες δεν αποτελούν παθητική και ομοιογενή μάζα ανθρώπων, το «ευρύ κοινό», αλλά ότι μπορούν να αντιμετωπισθούν ως άτομα με τις ιδιαίτερες ανάγκες τους, τις μαθησιακές τους προτιμήσεις και τις κοινωνικές και πνευματικές τους ιδέες και προκαταλήψεις. Το κύριο χαρακτηριστικό των επισκεπτών των εκθέσεων είναι ότι αντιλαμβάνονται τα πράγματα με το δικό τους τρόπο: το παλιό παθητικό «ευρύ κοινό» έχει εξελιχθεί στους νέους ενεργούς επισκέπτες. Οι σύγχρονες θεωρίες της εκπαίδευσης στο μουσείο χρησιμοποιούνται για να διευκολύνουν και να ενδυναμώσουν αυτή την εξέλιξη.

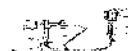
Ο George Hein έχει επισημάνει⁸⁵ πως οι εκπαιδευτικές θεωρίες συναποτελούνται από θεωρίες γνώσης (επιστημολογίες) και θεωρίες εκμάθησης. Μια θετικιστική, ή ρεαλιστική επιστημολογία, αντιλαμβάνεται τη γνώση ως εξωτερική πραγματικότητα σε σχέση με τον μαθητευόμενο, ως ένα απόλυτο σύνολο γνώσεων. Ως γνώση ορίζεται αυτό που μπορεί να παρατηρηθεί, να μετρηθεί και να συγκεκριμενοποιηθεί. Από την άλλη πλευρά, η κονστρουκτιβιστική επιστημολογία αντιλαμβάνεται τη γνώση ως σύνθετη διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον μαθητευόμενο και το κοινωνικό περιβάλλον. Υποστηρίζει ότι δεν δυνατόν να αποφύγουμε την υποκειμενική ερμηνεία, καθότι είναι μέρος της ουσίας της γνώσης. Η μάθηση, σύμφωνα με τη θεωρία της συμπεριφοράς αντιλαμβάνεται τη γνώση ως συλλογή γεγονότων και πληροφοριών κατά τρόπο επαιζητικό, ενώ ο κονστρουκτιβισμός αντιλαμβάνεται τη μάθηση ως διαδικασία επιλογής και οργάνωσης συναφών δεδομένων, που προέρχονται από την πολιτισμική εμπειρία⁸⁶.

Ο ρόλος του εκπαιδευτή στηρίζεται σε αυτές τις δύο ευρείες προσεγγίσεις της επιστημολογίας και των μαθησιακών διαδικασιών. Μια ρεαλιστική επιστημολογία δέχεται ότι το έργο της διδασκαλίας είναι η μετάδοση της γνώσης στον μαθητευόμενο. Ο τελευταίος θεωρείται ως «κενό δοχείο προς πλήρωση». Για τους κονστρουκτιβιστές, όμως, ο ρόλος του δασκάλου είναι ουσιαστικά να διευκολύνει και να καταστήσει δυνατή τη διαδικασία της μάθησης. Συγκεκριμένα, οι βασικές αρχές του κονστρουκτιβισμού είναι οι εξής:

- Δίνεται έμφαση στην ενεργό συμμετοχή του μαθητευόμενου-συνδυασμός σωματικής και πνευματικής δραστηριότητας.

⁸⁵ Hein, G. 1995. «The Constructivist Museum». *JEM*, 16, 21-23.

⁸⁶ Hooper-Greenhill, E. 1999. «Σκέψεις για τη Μουσειακή Εκπαίδευση και Επικοινωνία στη Μεταμοντέρνα Εποχή». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 47-49.



- Δίνεται έμφαση στις προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες των μαθητευόμενων. Αυτό σημαίνει ότι ο καθένας ερμηνεύει την πραγματικότητα διαφορετικά.
- Τα συμπεράσματα αξιολογούνται με βάση το κατά πόσο έχουν νοήματα πλαίσια της πραγματικότητας το μαθητευόμενου. Δεν υπάρχει απόλυτα λανθασμένο συμπέρασμα. Εξαρτάται από το υλικό που είχε ο μαθητευόμενος στη διάθεσή του και πώς το αξιοποίησε.

Από όσους εργάζονται στη μουσειακή εκπαίδευση, λίγοι είναι εκείνοι που δεν θα υιοθετούσαν κάποια μορφή της κονστρουκτιβιστικής αντίληψης. Στο πρόσωπο του μουσειοπαιδαγωγού, το μουσείο είναι σε θέση να παρέχει διευκολύνσεις, μέσα σε ένα κονστρουκτιβιστικό παράδειγμα, στο πλαίσιο της μουσειακής εκπαίδευσης. Ο ρόλος του μουσειοπαιδαγωγού έγκειται στη διευκόλυνση της ενεργούς μάθησης μέσα από τη χρήση και την εξέταση των αντικειμένων, και μέσω συζητήσεων που σχετίζονται με συγκεκριμένες εμπειρίες. Η αποδοχή του κονστρουκτιβιστικού μοντέλου για τα εκπαιδευτικά προγράμματα των εκθέσεων εν γένει και τη μουσειακή έκθεση της Εργάνης συγκεκριμένα, σημαίνει:

- Διαφορετικά «σημεία εισόδου» στην έκθεση, οι εκθέσεις δεν είναι οργανωμένες γραμμικά.
- Δημιουργία σημείων επαφής μεταξύ των εκθεμάτων και των επισκεπτών. Τα εκθέματα συνδέονται με τις προσωπικές, καθημερινές εμπειρίες των επισκεπτών.
- Παρουσίαση του θέματος από διαφορετικές οπτικές γωνίες, ενθαρρύνοντας και υποστηρίζοντας διαφορετικούς τρόπους ερμηνείας.
- Περισσότερες δυνατότητες για την ανακάλυψη της γνώσης και την αξιολόγησή της.
- Προγράμματα που παρέχουν υλικό και εμπειρίες που βοηθούν τους συμμετέχοντες να πειραματιστούν, να δημιουργήσουν νοητικά σχήματα και να φτάσουν σε συμπεράσματα.

Ωστόσο, σε άλλες όψεις της σχέσης της με το κοινό της, η έκθεση μπορεί να υιοθετήσει μια διδακτικότερη προσέγγιση, που θα εμπνέεται από μια πιο θετικιστική επιστημολογία⁸⁷. Στην περίπτωση μας, η αφήγηση της ιστορίας της «Εργάνης», θα πρέπει να ακολουθήσει μια γραμμική διάταξη αφού στηρίζεται σε μία λογική

⁸⁷ Hooper-Greenhill, E. 1999. «Σκέψεις για τη Μουσειακή Εκπαίδευση και Επικοινωνία στη Μεταμοντέρνα Εποχή». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 47-49.

ακολουθία αναμφισβήτητων γεγονότων που αφορούν την σύλληψη, κατασκευή και αξιοποίηση της μηχανής αυτής.

Ερμηνευτικά Μέσα: Η Χρήση των Διαδραστικών Πολυμέσων

Στην έκθεση για την «προνομίουχο ελαιοκομιστική μηχανή Εργάνη», η εφαρμογή διαδραστικών πολυμέσων κρίνεται απαραίτητη, αφού συμβάλλει στους στόχους της έκθεσης: διευκολύνει την πολλαπλότητα των ερμηνειών από τους επισκέπτες, ευνοεί την ενεργητική μάθηση στο μουσείο και υποστηρίζει ικανοποιητικά την παρουσίαση των εκθέσεων εκπαιδευτικού περιεχομένου, αν ακολουθήσουμε βέβαια το σχήμα που παρουσιάσαμε στη σελ.71. Στην ενότητα αυτή κάνουμε αναφορά στα διαδραστικά πολυμέσα και προσδιορίζουμε ορισμένες βασικές κατευθύνσεις για την σωστή εφαρμογή τους στο εκθεσιακό μας περιβάλλον.

Η λέξη «πολυμέσα» χρησιμοποιείται στο χώρο της τεχνολογίας της πληροφορίας με την έννοια των πολλαπλών διαμεσολαβητών μεταξύ της πηγής εκπομπής της πληροφορίας και του χρήστη⁸⁸. Η μορφή των πολυμεσικών δεδομένων μπορεί να είναι απλή (μόνο κείμενο) ή πολύμορφη (εικόνα, ήχος, κείμενο) σε διάφορους συνδυασμούς. Βασικό θέμα στη κάθε περίπτωση αποτελεί η δυνατότητα ελέγχου που δίνεται στο χρήστη, αναφορικά με τη διαχείριση δεδομένων. Διακρίνεται έτσι ένας τρόπος επικοινωνίας του χρήστη με το πρόγραμμα ο οποίος λέγεται «αλληλεπιδραστικός». Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο τελικός χρήστης μπορεί να έχει και να διατηρεί τον ολοκληρωτικό έλεγχο της πληροφορίας (επιλογή, επανάληψη, επεξεργασία και παρουσίασή της). Η ροή της πληροφορίας είναι διπλής κατεύθυνσης, από και προς το χρήστη, και πρακτικά κάθε πρόσβαση σ' αυτού του είδους την επικοινωνία είναι κυκλική.

Στην αλληλεπιδραστική παρουσίαση, ο χρήστης έχει τον έλεγχο και μπορεί να καθορίσει τη σειρά, την ταχύτητα και τη μορφή της παρουσίασης της πληροφορίας σύμφωνα με τις προτιμήσεις του. Η προσαρμογή της παρουσίασης στις ατομικές ανάγκες τού κάθε χρήστη αποτελεί τον πραγματικό στόχο της διαδραστικότητας. Αλληλεπίδραση δεν σημαίνει μόνο τον έλεγχο πάνω στον (παθητικό) τρόπο παρουσίασης της πληροφορίας, αλλά και την προσαρμογή της, την συμπλήρωσή της, τη διόρθωση της εργασίας, οι οποίες είναι ικανές να συμβούν στα νέα μέσα⁸⁹. Γίνεται έτσι δυνατή η ύπαρξη περιπτώσεων όπου ο χρήστης μπορεί να επεμβαίνει πιο ουσιαστικά έχοντας τις παρακάτω δυνατότητες:

⁸⁸ Παντάνο-Ρόκου, Φ. 2002. *Διαδραστικές Εφαρμογές Πολυμέσων*. Αθήνα, Κριτική, 30-33.

⁸⁹ Παντάνο-Ρόκου, Φ. 2002. *Διαδραστικές Εφαρμογές Πολυμέσων*. Αθήνα, Κριτική, 30-33.

- Δυνατότητα από το χρήστη, κομμάτια πληροφορίας να σχολιάζονται γραπτά ή προφορικά.
- Δυνατότητα εισαγωγής νέων πληροφοριών, με τη μορφή συνήθως συμπλήρωσης της υπάρχουσας πληροφορίας ή, σε ειδικές περιπτώσεις, δυνατότητα αλλαγής της ίδιας της πληροφορίας που περιέχει το σύστημα από εξουσιοδοτημένους χρήστες.
- Τέλος, μια πιο σύνθετη μορφή αλληλεπίδρασης είναι η ανάλυση των ενεργειών του χρήστη και η δημιουργία «απαντήσεων» από το σύστημα⁹⁰.

Σημαντική είναι η συμβολή των νέων τεχνολογιών και συγκεκριμένα των διαδραστικών πολυμέσων στην οργάνωση των μουσειακών εκθέσεων. Η ανάπτυξη και εφαρμογή τους, εισάγει νέες ερμηνευτικές δυνατότητες αφού χάρη στην ευελιξία και προσαρμοστικότητα τους μπορούν να αποδειχθούν ένα ισχυρό εργαλείο παρουσίασης και να προσφέρουν τις πρόσθετες πληροφορίες που οι επισκέπτες χρειάζονται συνήθως για να κατανοήσουν καλύτερα τα εκθέματα και για να έχουν μια ευχάριστη και ουσιαστική εμπειρία⁹¹. Όπως έχουμε ήδη πει, οι επισκέπτες καλούνται να προσεγγίσουν τα εκθέματα σύμφωνα με τις δικές τους ανάγκες, ικανότητες και προσδοκίες, και να τα ερμηνεύσουν για να κατασκευάσουν εναλλακτικές «αλήθειες», σύμφωνα με τις διαφορετικές ιδεολογικές τους θέσεις⁹². Ως προς αυτό συμβάλλει θετικά η νέα τεχνολογία, που χρησιμοποιείται για να σπάσει το νόημα του αντικείμενου και να εισαγάγει πολλούς τρόπους θέασης. «Στο παρελθόν τα αντικείμενα στην έκθεση συνοδεύονταν με λεζάντες που τα συνέδεαν με ένα μονοδιάστατο πλαίσιο αναφοράς. Για παράδειγμα μια καρέκλα ήταν «Βελανιδιά, 17^{ος} αιώνας» [...]. Τα ανθρώπινα, κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια των αντικειμένων αποκρύβονταν από αυτές τις στρατηγικές. Τώρα τα πολλαπλά πλαίσια αναφοράς που μπορούν να συνδέουν τα υλικά πράγματα με πολλαπλά συμφραζόμενα παρουσιάζονται μαζί με τα αντικείμενα»⁹³.

Τα πολυμέσα λειτουργούν ως μια «μηχανή μεταφορών»⁹⁴ που έχει τη δυνατότητα να μας προσφέρει μια ποικιλία οπτικών θέσεων, να αναπαραστήσει αόρατα φαινόμενα, να οπτικοποιήσει έννοιες, να μιμηθεί διαδικασίες και να προτείνει στους επισκέπτες πληροφορίες που δεν είναι κατ' ανάγκη προσκείμενες

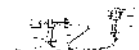
⁹⁰ Παντάνο-Ρόκου, Φ. 2002. *Διαδραστικές Εφαρμογές Πολυμέσων*. Αθήνα, Κριτική, 30-33.

⁹¹ Οικονόμου, Μ. 1999. «Μουσεία για τους Ανθρώπους ή για τα Αντικείμενα;». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 54.

⁹² Νάκου, Ε. 2001. *Μουσεία: Εμείς, τα Πράγματα και ο Πολιτισμός*. Αθήνα, Νήσος, 170-171.

⁹³ Hooper-Greenhill, E. 1992. *Museums and the Shaping of Knowledge*. London, Routledge, 204.

⁹⁴ Δάλλας, Κ. 2002. *Πολιτισμική Πληροφορική, Εκπαιδευτικές Σημειώσεις*. Αθήνα, Πάντειο Παν/μιο.



στην ερμηνεία που προτείνουν οι επιμελητές. Στην πρακτική τους εφαρμογή, πρέπει να χρησιμοποιούνται εκείνα τα προγράμματα που επιτρέπουν στο χρήστη να απελευθερωθεί από τις προκαταλήψεις των παραδοσιακών εκθέσεων. Ο επισκέπτης θα είναι σε θέση να ελέγχει από όλες τις απόψεις την συλλογή των πληροφοριών και την διευθέτησή τους και να κάνει κρίσεις για τη μορφή των εκθέσεων. Οι κεντρικές διαδικασίες είναι αυτές της συλλογής, επιλογής, ταξινόμησης και διευθέτησης οι οποίες ως τέτοιες παράγουν νόημα, αλλά η εμφάνιση των αποτελεσμάτων τους ως καθολική και ολοκληρωμένη γνώση από την πλευρά του επιμελητή, πρέπει να τίθεται σε αμφισβήτηση. Όπως υποστηρίζει η Eileen Hooper-Greenhill, είναι «λάθος να υποθέτουμε ότι υπάρχει μόνο μία ερμηνεία της πραγματικότητας στα μουσεία»⁹⁵.

«Η ουσία είναι να χρησιμοποιούμε την τεχνολογία αυτή αλλά να την διατηρούμε απλή και μέσα στα πλαίσια και τους περιορισμούς του μουσείου και του κοινού του»⁹⁶.

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις της καλής πρακτικής εφαρμογής⁹⁷ των διαδραστικών πολυμέσων, πρέπει να ληφθούν υπόψη συγκεκριμένα ζητήματα⁹⁸:

- Η εφαρμογή θα πρέπει να προσφέρει στη στιγμή (just in time), όλες τις πληροφορίες που ο χρήστης-επισκέπτης επιθυμεί και τη δυνατότητα εμβάθυνσης στην οπτική/ερμηνεία του επιμελητή.
- Η εφαρμογή πρέπει να προσφέρει διαφορετικούς τρόπους διανομής της πληροφορίας και σημεία εισόδου που προσιδιάζουν σε ιδιαίτερα στυλ μάθησης και σε διαφορετικούς ρυθμούς επίσκεψης.
- Η εφαρμογή πρέπει να προσφέρει ένα επίπεδο υποστήριξης που λειτουργεί συμπληρωματικά προς τα εκτιθέμενα αντικείμενα και δεν «κλέβει τη παράσταση» εκπίποντας σε ένα τεχνολογικό φετιχισμό⁹⁹.

⁹⁵ Hooper-Greenhill, E. 1992. *Museums and the Shaping of Knowledge*. London, Routledge, 204.

⁹⁶ Dussek, N. 2002. «Virtual Reality». *Museums Journal*, May 2002, 30.

⁹⁷ Για ορισμένα χρήσιμα παραδείγματα καλής πρακτικής των διαδραστικών πολυμέσων στα μουσεία, βλ.

Creating Digital Resources for the Visual Arts: Standards and Good Practice (vads.ahds.ac.uk/guides/creating_guide/sect85.html). Βλ. επίσης Points of Departure: Curators and Educators collaborate to Prototype a "Museum of the Future", ichim 01 (http://www.archimuse.com/ichim2001/abstracts/prg_115000640.html).

⁹⁸ Economou, M. 1998. «Multimedia for Museums: Key Questions». *Museum Practice*, 9, 40-43. Επίσης Oma, E. 1993. «Interaction: Liberation or Exploration?». *Museums Journal*, February 1993, 27-28.

⁹⁹ Τα πολυμέσα πρέπει να χρησιμοποιούνται γιατί αυτό απαιτεί η συλλογή μας, η προσέγγιση ή το concept της έκθεσής μας και όχι προς χάριν εφαρμογής της πιο τελευταίας τεχνολογίας. Για να είναι επιτυχείς, οι εκθέσεις πρέπει να καθοδηγούνται από έννοιες και όχι από την τεχνολογία. Dussek, N. 2002. «Virtual Reality». *Museums Journal*, May 2002, 30.

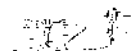
- Τα διαδραστικά πολυμέσα πρέπει να προσφέρουν πρόσβαση σε μη εκθέσιμες συλλογές ή αποθηκευμένα εκθέματα. Οι σύνδεσμοι ανάμεσα στα διαδραστικά συστήματα και τις αόρατες αποθήκες γνώσης και πληροφορίας του μουσείου είναι απαραίτητοι.
- Η εφαρμογή οφείλει να αυξήσει την ποσότητα των πληροφοριών για τις συλλογές που είναι διαθέσιμες στους επισκέπτες.
- Η εφαρμογή πρέπει να προσφέρει διαφορετικά επίπεδα πληροφορίας στοχεύοντας σε διαφορετικές ομάδες κοινού.
- Η εφαρμογή πρέπει να ενσωματώνει διαφορετικές οπτικές, και όχι μόνο την οπτική του επιμελητή. Να έχει τη δυνατότητα να ξεκινά διάλογο με το κοινό, προσφέροντάς του τη δυνατότητα να συνεισφέρει στη δημιουργία περιεχομένου.

«Η διαδραστική είναι μία από τις πιο απελευθερωτικές και ισχυρές τεχνολογίες που μπορούμε να προσφέρουμε στους επισκέπτες, ωστόσο δεν είναι διαφωτιστική αυτή καθ'αυτή...και μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί με λάθος τρόπο»¹⁰⁰.

Ορισμένα σημεία επίσης που πρέπει να προσεχθούν κατά την εφαρμογή των διαδραστικών πολυμέσων στον εκθεσιακό χώρο, είναι τα εξής:

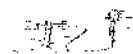
- Τα πολυμέσα είναι ένα οπτικό μέσο που βασίζεται σε πλούσιες και διαθέσιμες οπτικές πηγές.. Αν αυτές οι πηγές δεν είναι διαθέσιμες, τα πολυμέσα είναι η λάθος επιλογή. Δεν υπάρχει λόγος να αναπαράγουμε ένα βιβλίο στην οθόνη ή μια τεχνολογική ετικέτα για να αντικαταστήσουμε τις παραδοσιακές πινακίδες κειμένων.
- Η τεχνολογία μπορεί να είναι δαπανηρή σε χρήμα και χρόνο, γι' αυτό και το αποτέλεσμα πρέπει να δικαιολογεί την επένδυση σε αυτή.
- Πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι η εφαρμογή πολυμέσων σημαίνει εγκατάσταση και διατήρηση υπολογιστών σε δημόσιο χώρο πράγμα που μας υπαγορεύει να υπολογίσουμε όλες τις πιθανές συνέπειες πριν την ανάπτυξη της έκθεσης έτσι, ώστε να είμαστε βέβαιοι ότι έχουμε εντοπίσει τους κατάλληλους χώρους στους οποίους θα τοποθετηθούν.

¹⁰⁰ Oma, E. 1993. «Interaction: Liberation or Exploration». *Museums Journal*, February 1993, 27.



- Πρέπει να αποφεύγονται προϊόντα που προσφέρουν μια υπερβολικά φιλική υποδοχή και ένα πλήθος κουμπιών και μενού πίσω από τα οποία κρύβεται ένα χαμηλό επίπεδο πληροφοριών.
- Είναι πάντα χρήσιμη η ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών με αντίστοιχους φορείς και η καλή μελέτη των καλών πρακτικών εφαρμογής πολυμέσων στα μουσεία.
- Ορισμένα ερωτήματα τέλος που πρέπει να απαντηθούν: Πώς μπορούν οι εφαρμογές των πολυμέσων να εφαρμοστούν μέσα στον εκθεσιακό χώρο και να ενσωματωθούν με άλλες μορφές παρουσίασης εκθεμάτων; Οι εφαρμογές θα είναι συνεχόμενες των εκθεμάτων ή σε ξεχωριστό χώρο; Μήπως ο θόρυβος θα αποτελεί πρόβλημα; Πώς η εφαρμογή των πολυμέσων θα επηρεάσει την συμπεριφορά μεταξύ των επισκεπτών αλλά και τη ροή της κίνησης τους στον εκθεσιακό χώρο;

Ανακεφαλαιώνοντας, η μουσειολογική και εκπαιδευτική μας προσέγγιση στηρίζεται και πηγάζει από δύο βασικές διαπιστώσεις: Την επιθυμία των ανθρώπων του Αρχείου να ικανοποιήσουν με την έκθεση της «Εργάνης», τις ιδιαίτερες πολιτιστικές ανάγκες ενός διαφοροποιημένου κοινού και κατά δεύτερο λόγο να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα μιας καταστατικής έλλειψης εκθέσιμων αντικειμένων/αρχείων. Για το πρώτο ζήτημα, προτείνεται η υιοθέτηση μιας σύγχρονης μουσειολογικής οπτικής που διευκολύνει την πολλαπλότητα των ερμηνειών από τους επισκέπτες και ουσιαστικά επαναδιαπραγματεύεται την «κατανομή της εξουσίας» στον εκθεσιακό χώρο, ανάμεσα στον επισκέπτη και τον επιμελητή. Για το δεύτερο ζήτημα, υιοθετείται η διάκριση των εκθέσεων σε αντικειμενικοκεντρικές-ενοιοκεντρικές και επιλέγεται ο δεύτερος τύπος. Στις εκθέσεις αυτές, που είναι επικεντρωμένες σε έννοιες, η προσοχή δίδεται στα μηνύματα και τη μετάδοση της πληροφορίας με στόχο να γίνει κατανοητή μια ιστορία, ασχέτως αν υπάρχουν σχετικές συλλογές διαθέσιμες προς έκθεση. Μία τέτοια προσέγγιση που υποστηρίζει την παρουσίαση εκθέσεων εκπαιδευτικού περιεχομένου, ευνοεί την ενεργητική μάθηση στο μουσείο και μας οδηγεί στην υιοθέτηση μιας αντίστοιχης εκπαιδευτικής προσέγγισης, της κονστрукτιβιστικής. Ο κονστрукτιβισμός ως εκπαιδευτικό μοντέλο, αντιλαμβάνεται τη γνώση ως σύνθετη διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον μαθητευόμενο και το κοινωνικό περιβάλλον. Υποστηρίζει ότι δεν δυνατόν να αποφύγουμε την υποκειμενική ερμηνεία, καθότι είναι μέρος της ουσίας της γνώσης. Για το λόγο αυτό, ενθαρρύνει την ενεργητική



συμμετοχή του επισκέπτη στην παραγωγή της γνώσης στα πλαίσια των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου.

Επιπρόσθετα, ένα προνομιακό εκπαιδευτικό μέσο και ερμηνευτικό εργαλείο αποτελούν τα διαδραστικά πολυμέσα στο εκθεσιακό περιβάλλον. Οι νέες τεχνολογίες στην υπηρεσία της μουσειακής πρακτικής, έχουν τη δυνατότητα να απαντήσουν ικανοποιητικά στις διάφορες απαιτήσεις των προβλημάτων της έκθεσης για την «Εργάνη», που αναδείξαμε στο κεφάλαιο αυτό: να διευκολύνουν την πολλαπλότητα των ερμηνειών από τους επισκέπτες, να ευνοήσουν την ενεργητική μάθηση στο μουσείο και να υποστηρίξουν ικανοποιητικά την παρουσίαση των εκθέσεων εκπαιδευτικού περιεχομένου. Αναφέραμε τέλος, τις βασικές κατευθύνσεις για την καλή πρακτική εφαρμογή τους.

3.2.6 Σενάριο και Ενότητες της Έκθεσης, το Σχεδιάγραμμα της Φυσικής Έκθεσης

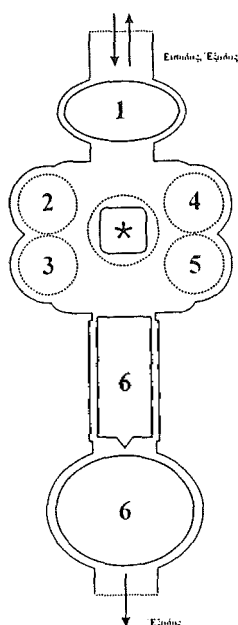
Σύμφωνα με την μουσειολογική προσέγγιση που υιοθετήσαμε, θα μπορούσαμε να φανταστούμε την έκθεση ως ένα ανοιχτό κείμενο που οι επισκέπτες καλούνται να «αναγνώσουν» μέσω της συναισθηματικής λειτουργίας της κίνησης (της αντίληψης του χώρου) και της εστιασμένης, στοχαστικής παρατήρησης των εκθεμάτων, με τη σειρά που αυτοί επιλέγουν. Από αυτή την άποψη θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε την έκθεση ως ένα δίκτυο, που επιτρέπει την πλοήγηση μεταξύ των κόμβων που το απαρτίζουν σύμφωνα με τις επιλογές των επισκεπτών. Οι επισκέπτες θα επιλέγουν ποια εκθέματα θα δουν, τη σειρά με την οποία θα τα προσεγγίσουν και τον ρυθμό της επίσκεψης, αξιοποιώντας την οργάνωση των εκθεμάτων στον χώρο με βάση την εγγύτητα και την προσπελασιμότητά τους, αλλά και το ενδιαφέρον τους για αυτά¹⁰¹.

Από την πλευρά της εμπρόθετης επικοινωνίας του επιμελητή, το βασικό νοηματικό άξονα της έκθεσης αποτελούν οι έννοιες της επιχειρηματικότητας-καινοτομίας στο Β.Α Αιγαίο τον 19^ο-20^ο αιώνα. Είναι οι δύο έννοιες που διατρέχουν όλες τις επιμέρους ενότητες και εκφράζονται με πολλαπλά μέσα σε κάθε επιμέρους πεδίο, με κεντρική/συντονιστική κορύφωσή τους, την παρουσίαση της «προνομιούχου ελαιοκομιστικής μηχανής Εργάνη». Κάθε ενότητα επιχειρεί να αναπαραστήσει τις συστατικές έννοιες στις οποίες αναφέρεται και ταυτόχρονα αποτελεί μια αυτόνομη ολότητα που παράλληλα διατηρεί τη δυνατότητα να αναλυθεί σε επιπλέον υποενότητες. Πρόκειται για μια δομή που παραπέμπει στην οργανωτική μορφή του δικτύου. Τα δίκτυα συνιστούν «επιδόσεις» για την επίτευξη

¹⁰¹ Δάλλας, Κ. 2002. Πολιτισμική Πληροφορική. Εκπαιδευτικές Σημειώσεις, Αθήνα, Πάντειο Παν/μιο.

συγκεκριμένων στόχων. Αποτελούνται από κόμβους που ο καθένας τους έχει ένα ειδοποιό χαρακτηριστικό, ένα σύνολο «πρακτικών» που εκχωρεί στο δίκτυο ως συμβολή για την επίτευξη της επιδιωκόμενης επίδοσης. Οι ειδικές όψεις της επίδοσης που συνεισφέρουν οι κόμβοι αποτελούν τους συνδετικούς ιστούς και τους αιτιακούς παράγοντες της δικτύωσης¹⁰². Ο χώρος που σχηματίζει το δίκτυο είναι ένας «χώρος ροών», όπου οι όλες οι πρακτικές μπορούν να ασκούνται ταυτόχρονα, χωρίς να προϋποθέτουν την τοπική τους γειτνίαση. Η αρχιτεκτονική του «χώρου» αυτού, παίρνει δύο μορφές: την «ετεραρχική δόμηση» και «την οριζόντια ιεραρχία»¹⁰³. Η δεύτερη μορφή που μας ενδιαφέρει, μοιάζει με πλανητικό σύστημα, όπου ένας κεντρικός κόμβος έχει αναλάβει το ρόλο του συντονιστή των υπολοίπων. Οι υπόλοιποι συντονίζονται διατηρώντας την λειτουργική τους αυτονομία.¹⁰⁴

Μια χωροταξική διάταξη της έκθεσης και των ενότητων της¹⁰⁵, που θα μπορούσε να ανταποκριθεί στην εμπρόθετη επικοινωνία του επιμελητή, στην αυτόνομη «ανάγνωση» του επισκέπτη και την κεντρική ανάδειξη της έννοιας επιχειρηματικότητας-καινοτομίας μέσω της μηχανής Εργάνης, παίρνει έτσι τη μορφή ενός δικτύου οριζόντιας ιεραρχίας:



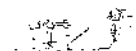
¹⁰² Τσιβάκου, Ι. 2002. *Οργανωσιακά Δίκτυα*. Εκπαιδευτικές Σημειώσεις. Αθήνα, Πάντειο Παν/μίο.

Επίσης Castells, M. 1996. *The Rise of the Network Society*. Oxford, Blackwell, 28-51.

¹⁰³ Τσιβάκου, Ι. 2002. *Οργανωσιακά Δίκτυα*. Εκπαιδευτικές Σημειώσεις. Αθήνα, Πάντειο Παν/μίο.

¹⁰⁴ Τσιβάκου, Ι. 2002. *Οργανωσιακά Δίκτυα*. Εκπαιδευτικές Σημειώσεις. Αθήνα, Πάντειο Παν/μίο.

¹⁰⁵ Όσον αφορά τον κεντρικό χώρο μελέτης και ανάπαυσης των επισκεπτών που το σχεδιάγραμμα προβλέπει, αυτός βρίσκεται στο σημείο εκείνο που επιτρέπει την κατά βούληση είσοδο στις εκθεσιακές-θεματικές ενότητες της έκθεσης. Η σειρά με την οποία ο επισκέπτης αποφασίζει να εισέλθει σε κάθε αυτόνομη ενότητα είναι αποτέλεσμα της δικής του απόφασης και αφορά τα ιδιαίτερα γνωστικά και αισθητικά του ενδιαφέροντα.



Ενότητες

Οι προτεινόμενες ενότητες της έκθεσης για την «προνομιούχο ελαιοκομιστική μηχανή Εργάνη» είναι οι εξής:

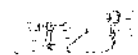
1. Το Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου «Εργάνη» (εισαγωγική ενότητα)
2. Οι Έλληνες επιχειρηματίες στην Οθωμανική αυτοκρατορία (τρόπος ζωής, δραστηριότητες)
3. Το αρχοντοαστικό στρώμα της Λέσβου (τρόπος ζωής και δραστηριότητες).
4. Η οικογένεια Κουρτζή (τρόπος ζωής, δραστηριότητες)
5. Μήτσας Κουρτζής
6. Η προνομιούχος Ελαιοκομιστική Μηχανή Εργάνη (σύλληψη, κατασκευή, αξιοποίηση).

1. Εισαγωγική ενότητα

Εκτός από τις πέντε βασικές ενότητες που αναλύουν το θέμα της επιχειρηματικότητας-καινοτομίας στις επιμέρους εκφάνσεις του, υπάρχει η εισαγωγική ενότητα, που αντιπροσωπεύει την «φωνή» του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου και τη «φωνή» του επιμελητή της έκθεσης. Αρχικά θα πληροφορεί τον επισκέπτη για την ταυτότητα, τις δραστηριότητες και τους στόχους του Αρχείου. Έπειτα θα εισάγει τον επισκέπτη στο θέμα, θα τον προετοιμάζει όχι μόνο για το τι θα δει αλλά και το πώς αυτό παρουσιάζεται.

2. Οι Έλληνες επιχειρηματίες στην Οθωμανική αυτοκρατορία

Η ενότητα αναφέρεται στην ελληνική αστική οθωμανική τάξη με στόχο: α) να παρουσιάσει το ιστορικό της δημιουργίας της και της διασπορά της στην Ανατολική Μεσόγειο, β) να παρουσιάσει τις δραστηριότητές της και τη γεωγραφική τους απεικόνιση στις επιμέρους περιοχές της Αυτοκρατορίας. Οι νέες τεχνολογίες θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στην οπτικοποίηση των στοιχείων αυτών λόγω της έλλειψης αντικειμένων/αρχείων διαθέσιμων προς έκθεση. Με το συνδυασμό εικόνας, βίντεο, ήχου/αφήγησης και κειμένων θα μπορούσαν να αναπαραστήσουν το εύρος της επιχειρηματικής δραστηριότητας των Ελλήνων-Οθωμανών και να το μεταφράσουν γεωγραφικά. Επίσης η διαβάθμιση των πληροφοριών που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες, θα μπορούσε να ανταποκριθεί στο ενδιαφέρον για μεγαλύτερη εμβάθυνση, που θα επιδείκνυαν συγκεκριμένες ομάδες επισκεπτών.



3. Το αρχοντοαστικό στρώμα της Λέσβου.

Η ενότητα παρουσιάζει το αρχοντοαστικό στρώμα της Λέσβου τον 19^ο-20^ο αιώνα, τις επιχειρηματικές δραστηριότητες και τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής του. Αυτή η ενότητα μπορεί να συνδυάσει το παρόν και το παρελθόν της ζωής των κατοίκων του νησιού. Είναι γεγονός ότι ο επισκέπτης του νησιού και της πόλης της Μυτιλήνης εντυπωσιάζεται από τα υπέροχα αρχοντικά σπίτια των αστών, τα «μνημεία» της εποχής αυτής που διατηρούνται πράγματι σε καλή κατάσταση. Με φόντο τις σύγχρονες φωτογραφικές αναπαραστάσεις τους, μια κατάλληλη εφαρμογή συγκεκριμένων διαδραστικών πολυμέσων¹⁰⁶ θα μπορούσε να «προσθέσει» στα σύγχρονα αυτά κτήρια τη ζωή των αλλοτινών κατοίκων τους, τις συνήθειες και τις δραστηριότητές τους. Μία προσωποποιημένη αναφορά στην καθημερινότητά τους, πιστεύουμε ότι θα ήταν ιδιαίτερα ελκυστική για τους επισκέπτες. Η ανακατασκευασμένη αφήγηση μικρών προσωπικών ιστοριών των ανθρώπων της εποχής σε συνδυασμό με φυσικούς ήχους και εικόνες¹⁰⁷, θα ήταν ένας ενδιαφέρων τρόπος αναπαράστασης του ιστορικού παρελθόντος. Μέσα από τις προσωπικές ιστορίες που συνδέονται άρρηκτα με το ευρύτερο κοινωνικό-ιστορικό πλαίσιο στο οποίο παράγονται, θα είχαμε τη δυνατότητα να ακούσουμε και να δούμε διαφορετικές όψεις του κοινού τους παρελθόντος. Θα μας επέτρεπε να γνωρίσουμε τον διαφορετικό τρόπο πρόσληψης και χρήσης των εννοιών της «επιχειρηματικότητας και καινοτομίας» στο νησί, από ανθρώπους διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων. Τι σήμαινε για τον αστό της Μυτιλήνης η ελαιοκαλλιέργεια και η χρήση της γης και τι για αυτόν που καλλιεργούσε την ελιά στα χωράφια του. Ο επισκέπτης της έκθεσης θα έχει τη δυνατότητα να ενεργοποιεί τις ιστορίες αυτές, οι οποίες θα διατηρούνται αποθηκευμένες σε αρχεία ήχου και εικόνας, χρησιμοποιώντας φιλικές και εύχρηστες διαδραστικές εφαρμογές. Αυτές θα έχουν επιπλέον τη δυνατότητα να καταγράφουν τις προτιμήσεις των χρηστών και τις όψεις της ιστορίας που επιλέγουν και ακολούθως να προσανατολίζουν την περαιτέρω έρευνα των

¹⁰⁶ The Digicult Report, Technological Landscapes for Tomorrow's Cultural Economy, European Commission-Directorate General for the Information Society (<http://www.digicult.info/pages/report.php>). Επίσης

Meta-Museum: A Supportive Augmented Reality Environment for Knowledge Sharing (<http://citeseer.nj.nec.com/mase96metamuseum.html> & <http://www.archimuse.com/>).

¹⁰⁷ Η χρήση/προβολή των ερασιτεχνικών κινηματογραφικών ταινιών του Μήτσα Κουρτζή θα ήταν πολύτιμη εδώ, όπως και η έκθεση επιλεγμένων αυθεντικών αρχείων (εφημερίδες, έγγραφα, κτλ) που έχουν τη δυνατότητα να αναδείξουν τις διαστάσεις και το εύρος των κοινωνικών-οικονομικών δραστηριοτήτων των κατοίκων της πόλης.

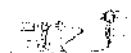
επιμελητών και των ερευνητών του Αρχείου, σε θέματα που ενδιαφέρουν περισσότερο τους επισκέπτες της έκθεσής τους¹⁰⁸.

4. Η οικογένεια Κουρτζή.

Η ενότητα που αναφέρεται στην οικογένεια Κουρτζή είναι αυτή που παρουσιάζει την μεγαλύτερη ευκολία παρουσίασης αφού διατίθεται προς έκθεση πλήθος αντικειμένων/αρχείων. Η χρήση του πλούσιου φωτογραφικού και κινηματογραφικού αρχείου, τα μοναδικής αξίας αντικείμενα που σώζονται στο σπίτι των απογόνων της οικογένειας στη Μυτιλήνη, το πλήθος εγγράφων, σχεδίων και ημερολογίων μπορούν να αξιοποιηθούν ως εκθέματα. Οι δραστηριότητες της οικογένειας σε πρώτο πλάνο και μια σύντομη παρουσίαση των βασικών πρωταγωνιστών της είναι εφικτή. Το πλήθος των πεδίων ανάπτυξης των δραστηριοτήτων της οικογένειας, η ιστορία της δημιουργίας αυτής της τεράστιας περιουσίας και η κρίση της με την Επανάσταση το 1912 και τη Μικρασιατική καταστροφή, είναι ένας κεντρικός άξονας που μπορεί να καλύψει η έκθεση. Η προσωπικότητα των πρωταγωνιστών του Αρχείου, μέσα από τα προσωπικά τους αντικείμενα και τα αρχεία της δράσης τους, θα αποκαλύπτει το δυναμικό χαρακτήρα της Μυρσινιώς Κουρτζή και την ισχυρή θέση της γυναίκας στη λεσβιακή κοινωνία. Η φιγούρα του Πάνου Κουρτζή, του ικανού και ξεχωριστού επιχειρηματία, θα αναδύονταν από τα πλούσια τεκμήρια που έχουν διασωθεί. Για παράδειγμα θα μπορούσε να επιχειρηθεί η ανακατασκευή του γραφείου του σε φυσικό μέγεθος, με τη χρήση αυθεντικών αντικειμένων. Να επενδυθεί επίσης με τις θαυμάσιες οροφωγραφίες που διασώζονται στο κτήριο της οδού Ισαύρων και απεικονίζουν τις επιχειρήσεις των Κουρτζήδων: την Ατμοπλοία Αιγαίου, τα ορυχεία κάρβουνου της Ποντοηράκλειας, τα ελαιοκτήματα και τα εργοστάσια της Μυτιλήνης. Μια αντίστοιχη ανακατασκευή των δωματίων και των προσωπικών χώρων άλλων μελών της οικογένειας είναι εξίσου εφικτή. Με το τρόπο αυτό, ποικίλες και πλούσιες συλλογές αντικειμένων καθημερινής χρήσης θα επανεπιδείκνυντο στο φυσικό τους χώρο, δίνοντας έτσι την αισθητική, το χρώμα της εποχής και του χώρου που ανασυνθέτουν. «Εφήμερα» είδη που μαρτυρούν με ενάργεια την ανθρώπινη δραστηριότητα¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Για παράδειγμα η εμμονή επισκεπτών σε αφηγήσεις των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων της περιόδου θα διευκόλυνε μία κοινωνική ιστορία παρά μία ιστορία των ελίτ και ενδεχομένως θα οδηγούσε στην επαναπροσδιορισμό, σε ένα λογικό βάθος χρόνου, ολόκληρης της εκθεσιακής ενότητας.

¹⁰⁹ Ελληνικό Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο, Εκθέσεις: Το οδοιπορικό της Αθήνας (<http://www.elia.org.gr>).



5. Μήτσας Κουρτζής.

Η ενότητα που αναφέρεται στο Μήτσα Κουρτζή, τον εφευρέτη της Εργάνης. Πρόθεσή της είναι να παρουσιάσει τον πολυσχιδή χαρακτήρα του, τον κινηματογραφιστή, λογοτέχνη, διανοούμενο, επιχειρηματία και εφευρέτη, αυτόν που υπηρετεί το «όνειρο του μεσογειακού κοσμοπολίτη». Μπορούν να παρουσιαστούν εδώ τα προσωπικά του αντικείμενα, αποσπάσματα από τα γραπτά του, προβολές των ερασιτεχνικών ταινιών του, φωτογραφίες, διάφορα αρχεία από τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες. Αναφορά επίσης στο ιστορικό των πλούσιων εφευρέσεών του και των καινοτόμων εφαρμογών του στην ελαιοκαλλιέργεια στο «Κτήμα» τη δεκαετία του 1930.

6. Η προνομιούχος Ελαιοκομιστική Μηχανή Εργάνη (σύλληψη, κατασκευή, αξιοποίηση).

Η ενότητα που αφορά την ελαιοκομιστική μηχανή Εργάνη είναι η πιο κεντρική. Τοποθετείται σε κεντρικό σημείο του εκθεσιακού χώρου και θα μπορούσε να θεωρηθεί η απόληξη των κεντρικών εννοιών της επιχειρηματικότητας και καινοτομίας που πραγματεύονται οι άλλες ενότητες. Ωστόσο αυτή διατηρεί μία γραμμικότητα στην παρουσίασή της που ενδεχομένως δεν συναντούμε στις υπόλοιπες. Ο επισκέπτης ακολουθεί τα βήματα του Μήτσα, την λογική ακολουθία της έμπνευσης, κατασκευής και αξιοποίησης της «προνομιούχου ελαιοκομιστικής μηχανής»:

Έμπνευση

Σταθμός στην ιστορία αυτή ο Μάρτης του 1924, όταν ένα βράδυ ο Μήτσας φτιάχνει το πρώτο πρόχειρο εργαλείο από χαρτόνι και την επόμενη μέρα κατεβαίνει στην πόλη για να το κάνει από μέταλλο και ξύλο σε εργαστήρια ντόπιων τεχνιτών. Εδώ η ύπαρξη του ημερολογίου της Εργάνης που διατηρούσε ο εφευρέτης προσφέρει τη δυνατότητα μιας βιωματικής αφήγησης/παρουσίασης σε πρώτο πρόσωπο. Αναμφίβολα ο Μήτσας ασκεί ιδιαίτερη γοητεία σε όσους έχουν δει τα γραπτά του. Ο ενεστώτας που χρησιμοποιεί στο ημερολόγιό του, καταφέρνει να μας μεταφέρει το εφευρετικό του πάθος και τη δημιουργική του αγωνία. Η ανακατασκευή-ηχητική τους απόδοση, θα μπορούσε να είναι καλός οδηγός της προσπάθειας του επισκέπτη της έκθεσης, να βιώσει αυτή τη πρώτη διαδικασία της δημιουργίας. Με τις κατάλληλες τεχνολογικές εφαρμογές που προσομοιώνουν τους πρώτους πειραματισμούς με την Εργάνη και τη χρήση αληθινών μοντέλων, ο επισκέπτης θα άρχιζε να βιώνει πράττοντας,

δοκιμάζοντας και βρίσκοντας ίδιες ή παρόμοιες λύσεις με αυτές που έδωσε ο Μήτσας, εκείνες τις μέρες του 1924 στη Μυτιλήνη.

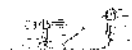
Κατασκευή

Το επόμενο σημείο είναι η κατασκευή της Εργάνης στην Αυστρία. Η ύπαρξη του εμπρόσθιου μέρους της, που έχει διασωθεί από αυτή τη προσπάθεια, μπορεί να αποτελέσει τη βάση για μία ψηφιακή ανακατασκευή. Αυτή θα εξηγήι ταυτόχρονα το πώς λειτουργούσε η Εργάνη καθώς και τα οφέλη που επέφερε στην ελαιοκαλλιέργεια σε συνδυασμό με την παρουσίαση των εργοστασιακών σχεδίων που έχουν διασωθεί.

Αξιοποίηση

Ακολουθεί η παρουσίαση της Εργάνης στον Τύπο και οι δημόσιες επιδείξεις της. Εδώ μπορεί να χρησιμοποιηθεί το φωτογραφικό και κινηματογραφικό υλικό από τις επιδείξεις αυτές που έλαβαν χώρα τον Οκτώβρη του 1924 και το πλήθος των αποκομμάτων των εφημερίδων που έχουν διασωθεί. Σε μια από αυτές τις παρουσιάσεις, το περιστατικό με την αναμέτρηση του παραδοσιακού ραβδιστή και του εργάτη που χειρίζονταν την Εργάνη αποτελεί καλή αφορμή για την οργάνωση ενός εκπαιδευτικού εργαστηρίου (workshop) που απευθύνεται σε μαθητές. Μία πιστή ανακατασκευή της Εργάνης από ελαφρύ υλικό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την αναπαράσταση της σκηνής αυτής, σε μian ελιά, στην αυλή ενός μελλοντικού μουσείου. Θα ενέπλεκε τους επισκέπτες-μαθητές έτσι, σε μια ενεργητική σχέση με το θέμα και θα διευκόλυνε τον μουσειοπαιδαγωγό στην βιωματική μετάδοση των γνώσεών του.

Τα ταξίδια του Μήτσα στην Ευρώπη και οι επιδείξεις που οργάνωσε στο Παρίσι και τη Ρώμη μπορούν να πλαισιώσουν επίσης την ενότητα αυτή και να ενσωματώσουν τη διεθνή διάσταση της εφεύρεσής του. Έπειτα, η αφήγηση για την αξιοποίηση της Εργάνης μπορεί να συνεχιστεί αναφερόμενη στις προσπάθειες της εμπορικής της εκμετάλλευσης και στα προβλήματα που συνάντησε η παραγωγή στην Ιταλία. Να «παιξει» εδώ με την έννοια του μυστηρίου: «il mistero Ergani». Να δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως το περιβάλλον στο οποίο ο επισκέπτης θα αναζητούσε τα αίτια του τέλους της ιστορίας της Εργάνης και την μη-υιοθέτησή της στην πρακτική της ελαιοκαλλιέργειας.



Κατευθύνσεις

Τέλος, μια αποτίμηση της σημασίας του καινοτομικού στοιχείου που έφερε η Εργάνη, θα πρέπει συνδυαστεί με την ανάγκη αντίστοιχων καινοτομικών δράσεων που πρέπει να αναλαμβάνονται στη σύγχρονη εποχή και θα έχουν σαν σκοπό την πλήρη αξιοποίηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της Λέσβου. Η φυσική έξοδος και η κατάληξη της συγκεκριμένης ενότητας με αυτό το γραμμικό χαρακτήρα, είναι στραμμένη στην Ανατολή. Αυτό είχαμε κατά νου σχεδιάζοντας αυτό το σχήμα και αυτό αποτελεί επιδίωξη των ανθρώπων του Αρχείου, όταν μελλοντικά αναπαλαιωθούν τα Λουτρά Κουρτζή και εγκατασταθεί εκεί κάποια σχετική μουσειακή έκθεση. Ο συμβολισμός εδώ είναι σαφής: Η ανάκαμψη της οικονομίας του νησιού, η επανάκτηση της καινοτομικής δράσης από τους κατοίκους της, κοιτάζει προς την Ανατολή και επιδιώκει την ειρηνική συνεργασία με τους κατοίκους των Μικρασιατικών παραλίων.

3.2.7 Κατάρτιση Σχεδίου Προώθησης της Έκθεσης - Βασικές Κατευθύνσεις.

Μέρος των κατευθύνσεων που προτείνονται στην εργασία αυτή, για την οργάνωση μουσειακής έκθεσης για την «Εργάνη», αφορούν την προώθηση της έκθεσης με την αξιοποίηση εργαλείων μάρκετινγκ που τα τελευταία χρόνια βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στην μουσειολογική πρακτική.

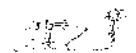
Το μάρκετινγκ είναι πρώτα απ' όλα μια συναλλαγή. Στο πλαίσιο αυτό, το μουσείο προσφέρει κάτι (για παράδειγμα μια έκθεση), και δέχεται κάτι από το κοινό του σε ανταπόδοση (εισιτήριο εισόδου, κτλ). Η συναλλαγή περιλαμβάνει στοιχεία που είναι απτά (χρήματα, πληροφορίες), και μη απτά (ενημέρωση, εκπαίδευση, ψυχική ανάταση και ικανοποίηση) ή και τα δύο. Το σχετικό σχέδιο μάρκετινγκ (marketing plan) που συντάσσει και αναπτύσσει ένας πολιτιστικός οργανισμός είναι μια στρατηγική και συστηματική προσέγγιση στην ανάπτυξη του κοινού του. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει τον προσδιορισμό, τη πρόβλεψη και ικανοποίηση των απαιτήσεων των επισκεπτών με ταυτόχρονα κερδοφόρα αποτελέσματα, στα πλαίσια όμως που θέτει η αποστολή του συγκεκριμένου πολιτιστικού οργανισμού¹¹⁰.

Κάθε μουσείο πρέπει επίσης να αποφασίσει τι είδους οργανισμός επιθυμεί να γίνει και πώς αυτό θα προσληφθεί απ' το κοινό. Κανένα μουσείο δεν μπορεί να είναι όλα τα πράγματα για όλο τον κόσμο. Κατά συνέπεια, το μουσείο πρέπει να προσδιορίσει την ιδιαιτερότητά του, να βρει τη δική του διακριτή θέση (niche market)

¹¹⁰ Runyard, S. – French, Y. 1999. *The Marketing & Public Relations Handbook for Museums, Galleries & Heritage Attractions*. London, The Stationary Office, 1-9.

Επίσης Kelly, R. 1993. «Marketing in Museum». *Muse*, Vol. XI No. 2

(www.museums.ca/publications/muse/1993/summer93/kelly.htm). Χρήσιμες πληροφορίες για το marketing των μουσείων Museum Marketing Tips (<http://www.museummarketingtips.com>).



που θα του δώσει τη δυνατότητα να προσεγγίσει τις πιο κοντινές σε αυτό ομάδες-στόχους. Στο μάρκετινγκ αυτό ονομάζεται *positioning*. Ο υπεύθυνος του μουσείου για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του μάρκετινγκ, προσπαθεί να προσδιορίσει πόσο καλά τα αιτήματα των δυνητικών επισκεπτών ικανοποιούνται και πόσο κατά πόσο είναι δυνατόν να καλύψει κάποια κενά που παρουσιάζουν άλλοι οργανισμοί που απευθύνονται στο ίδιο κοινό¹¹¹.

Ο προσδιορισμός του *positioning* για ένα μουσείο, προϋποθέτει την ανάγκη για εσωτερικό και εξωτερικό περιοδικό έλεγχο. Προς αυτή τη κατεύθυνση, η *Swot Analysis*¹¹² βοηθά έναν οργανισμό να εκτιμήσει τις δυνάμεις του, τις αδυναμίες του, τις ευκαιρίες και τις απειλές του εξωτερικού του περιβάλλοντος. Ο σκοπός είναι να ανακαλύψει αυτές τις ποιότητες που τού προσδίδουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, και να αποφύγει προβλήματα που σχετίζονται με τις αδυναμίες του¹¹³.

Στην ιδανική του εκδοχή το μάρκετινγκ αποτελεί πάντα ευθύνη της διεύθυνσης του μουσείου και του προσωπικού του, αν και δεν είναι σπάνιες εκείνες οι περιπτώσεις όπου εξειδικευμένοι εξωτερικοί συνεργάτες καλούνται να σχεδιάσουν μια πολιτική μάρκετινγκ για ένα μουσείο.

Η στρατηγική *marketing* αναφέρεται σε συγκεκριμένους στόχους και θέτει τη συνολική προσέγγιση. Λαμβάνει υπόψη το *positioning* της έκθεσης (Το *positioning statement* βασίζεται στην ανάλυση της έκθεσης και είναι μια περίληψη των μηνυμάτων τηματοποιημένων για κάθε ομάδα κοινού), τις συνθήκες περιβάλλοντος, τις τακτικές προσέγγισης του κοινού, την κατάρτιση του αναγκαίου προϋπολογισμού, το χρονοδιάγραμμα δράσης και την αξιολόγηση της όλης διαδικασίας. Ο σχεδιασμός της στρατηγικής *marketing* ενός μουσείου μπορεί να αποτελεί σύνθεση πολλών επιμέρους *marketing plans* που αναφέρονται σε επιμέρους δραστηριότητες, όπως σε μία έκθεση, στο πωλητήριο του μουσείου ή στις εκδοτικές του δραστηριότητες κτλ. Τα αναγκαία βήματα που περιλαμβάνονται σε κάθε τέτοιο σχεδιασμό είναι τα εξής¹¹⁴:

- Περιγραφή του «προϊόντος» (της έκθεσης), ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων του (*positioning*)
- Περιγραφή του περιβάλλοντος (*swot analysis*)

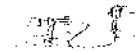
¹¹¹ Kelly, R. 1993. *Marketing in Museum*. Muse, Vol. XI No. 2

(www.museum.ca/publications/muse/1993/summer93/kelly.htm). Χρήσιμες πληροφορίες για το marketing των μουσείων *Museum Marketing Tips* (<http://www.museummarketingtips.com>).

¹¹² Πρόκειται για τα αρχικά των λέξεων *strengths, weaknesses, opportunities, threats*.

¹¹³ Runyard, S. 1994. *The Museum Marketing Handbook*. London, HMSO, 8-10.

¹¹⁴ Runyard, S. – French, Y. 1999. *The Marketing & Public Relations Handbook for Museums, Galleries & Heritage Attractions* London, The Stationary Office, 1-9. Επίσης Runyard, S. 1994. *The Museum Marketing Handbook*. London, HMSO, 7-17.



- Προσδιορισμός του δυνητικού κοινού - Τμηματοποίηση του κοινού
- Ανάπτυξη του marketing mix¹¹⁵
- Προϋπολογισμός

Περιγραφή της έκθεσης

Αρχικά συντάσσεται μια γραπτή περιγραφή της έκθεσης. Η σύνταξη του κειμένου αυτού, αναπόφευκτα δανείζεται στοιχεία από τον κεντρικό σχεδιασμό της έκθεσης, όπως, για παράδειγμα έχει παρουσιαστεί στα προηγούμενα κεφάλαια (δες σελ.), αλλά αυτή τη φορά οι πληροφορίες διαχωρίζονται και προσαρμόζονται ανάλογα με τις ανάγκες και τους στόχους του μάρκετινγκ της έκθεσης. Κατά τη διαδικασία αυτή, ενδιαφέροντα στοιχεία και μικρές ιστορίες αναδεικνύονται και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προώθηση της έκθεσης. Για παράδειγμα, το «μυστήριο της Εργάνης» θα μπορούσε να ήταν μία ενδιαφέρουσα ιστορία την οποία θα εκμεταλλευόταν μια έξυπνη προώθηση εντείνοντας το ενδιαφέρον του κοινού. Η περιγραφή της έκθεσης έχει στόχο να βοηθήσει τους υπεύθυνους μάρκετινγκ να προσδιορίσουν εκείνα τα στοιχεία που την κάνουν ιδιαίτερη και προστιμή στις ομάδες στόχου-κοινού.

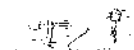
Περιγραφή του περιβάλλοντος.

Το positioning της έκθεσης είναι το σημείο συνάντησης των στόχων της με τις συνθήκες της εξωτερικής πραγματικότητας. Η καταγραφή αυτής της πραγματικότητας προκύπτει από την Swot ανάλυση, που μετρά τις εσωτερικές και εξωτερικές δυνάμεις και αδυναμίες της έκθεσης. Προς αυτή τη κατεύθυνση μερικές ερωτήσεις για την έκθεση πρέπει να απαντηθούν¹¹⁶:

- Υπάρχει κάτι μοναδικό ή νέο σε αυτήν την έκθεση;
- Αυτό το στοιχείο έχει τοπικό, εθνικό ή διεθνές ενδιαφέρον;
- Πότε έγινε κάτι αντίστοιχο και τι επιτυχία είχε;
- Ποιος θα ταξίδευε δύο ώρες ή τριάντα λεπτά για να επισκεφτεί την έκθεση;
- Η έκθεση θα ξεκινήσει την στιγμή που έχει ανακοινωθεί;

¹¹⁵ Το marketing mix, είναι ο απαραίτητος σε κάθε περίπτωση συνδυασμός διαφορετικών τακτικών προώθησης για την προσέγγιση των επιμέρους ομάδων στόχου. Η δράση αυτή οφείλει να εντάσσεται στα πλαίσια εξυπηρέτησης του στρατηγικού στόχου marketing του πολιτιστικού μας οργανισμού.

¹¹⁶Runyard, S. – French, Y. 1999. *The Marketing & Public Relations Handbook for Museums, Galleries & Heritage Attractions* London, The Stationary Office, 1-9. Επίσης Runyard, S. 1994. *The Museum Marketing Handbook*. London, HMSO, 7-17.



- Είναι η χρονική συγκυρία της έκθεσης (timing) σωστή ή λανθασμένη;
- Είναι οι ώρες λειτουργίας βολικές για το κοινό; Ποιος μπορεί να επισκεφθεί την έκθεση τις ώρες αυτές και ποιος όχι;
- Ποια είναι η ποιότητα της εμπειρίας από την επίσκεψη; Θα υπάρχει ένα θετικό «word of mouth» στους επισκέπτες;
- Είναι οι στόχοι της έκθεσης ρεαλιστικοί;
- Είναι η τιμή εισόδου ικανοποιητική για το επιθυμητό κοινό;
- Πρέπει το μουσείο να παρέχει επιπρόσθετες υπηρεσίες για να εντείνει την εμπειρία του επισκέπτη;

Προσδιορισμός του δυνητικού κοινού, Τμηματοποίηση

Οι απαντήσεις σε κάποιες από τις παραπάνω ερωτήσεις θα ξεκινήσουν να περιγράφουν το ποιος είναι διαθέσιμος να επισκεφθεί την έκθεση αυτή, αλλά η πιο σημαντική ερώτηση είναι «ποιος θα ενδιαφερθεί;» Η απάντηση αποτελείται από μια λίστα διαφορετικών τύπων ανθρώπων, με διαφορετικά ενδιαφέροντα και τα αντίστοιχα επίπεδα πληροφόρησής. Πρέπει να συμπεριλάβουμε κάθε άτομο που μπορούμε να φανταστούμε. Σημειώνεται ότι μέρος της προσπάθειας μας θα είναι απλά να τραβήξουμε τη προσοχή για τις δραστηριότητες του μουσείου. Όποιος ενημερώνεται για μια έκθεση, δεν σημαίνει ότι την επισκέπτεται αυτόματα, αλλά μαθαίνει ότι ενδιαφέροντα πράγματα συμβαίνουν εκεί... Αυτό συμβάλλει στη δημιουργία θετικών εντυπώσεων για το μουσείο. Την τμηματοποίηση του κοινού συνιστά μία λεπτομερής λίστα των πιθανών επισκεπτών και την ανάλυσή τους σε επιμέρους κατηγορίες:

Για την «Εργάνη» θα μπορούσε ενδεχομένως να πάρει την εξής μορφή:

- Υπάρχοντες επισκέπτες του Αρχείου
- Επισκέπτες άλλων μουσείων και γκαλερί στο νησί
- Μέλη διαφόρων πολιτιστικών συλλόγων
- Φιλότεχνοι
- Ξένοι και Έλληνες Τουρίστες στη Μυτιλήνη
- Ξένοι και Έλληνες Τουρίστες στην υπόλοιπη Λέσβο
- Τουρίστες με πολιτιστικά ενδιαφέροντα
- Φοιτητές
- Καθηγητές
- Ερευνητές
- Οικογένειες με παιδιά σχολικής ηλικίας
- Τουρίστες με παιδιά σχολικής ηλικίας
- Ομάδες παιδιών (πρόσκοποι, αθλ.σωματεία κτλ)
- Οργανωμένες σχολικές τάξεις που ζουν στην Μυτιλήνη
- Οργανωμένες σχολικές τάξεις που ζουν στην υπόλοιπη Λέσβο

Ανάπτυξη του marketing mix

Η ανάπτυξη του marketing mix αναφέρεται στην εφαρμογή των τακτικών εκείνων που θα μας επιτρέψουν να προσεγγίσουμε τις επιμέρους ομάδες κοινού όπως προσδιορίστηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Αυτό επιτυγχάνεται με τη χρήση των δημοσίων σχέσεων, τη διανομή φυλλαδίων, την αποστολή προσκλήσεων, τη διαφήμιση και τις αφίσες, και γενικότερα μια σειρά τεχνικών δράσεων, ένα «μίγμα» διαφορετικών συστατικών που στόχο έχουν να προσελκύσουν τις ομάδες στόχου της έκθεσης. Το «μίγμα» καθορίζεται από τον τρόπο που έχουμε επιλέξει να προσεγγίσουμε τις διαφορετικές ομάδες κοινού, κάποιες μέθοδοι μπορεί να είναι πιο αποτελεσματικές για ένα συγκεκριμένο κοινό και κάποιες άλλες όχι. Υπάρχουν πολλά συστατικά τέτοιου είδους, διαθέσιμα σε ένα σύγχρονο πολιτιστικό οργανισμό. Αναφέρουμε τα εξής:¹¹⁷

Δημόσιες σχέσεις: σχέσεις με τον Τύπο και τα ηλεκτρονικά μέσα, διαμόρφωση της κοινής γνώμης, γενικές δημόσιες σχέσεις.

Διαφήμιση: καταχωρήσεις στον έντυπο Τύπο, ραδιόφωνο και τηλεόραση, διαφήμιση σε δημόσια μέσα μεταφοράς, αφισκοκόλληση, πανό σε δημόσιους χώρους κτλ.

Έντυπο υλικό: flyers, φυλλάδια, κατάλογοι, προσκλήσεις.

Υλικό promotion-προώθησης: σελιδοδείκτες, αναμνηστικές κάρτες, καρτ ποστάλ και διάφορες άλλες δημιουργικές ιδέες.

Promotion-Προώθηση σε τουριστικούς φορείς: προώθηση σε τουριστικές εκθέσεις και συνέδρια, ενημέρωση του προσωπικού των τουριστικών εταιριών και των δημόσιων τουριστικών οργανισμών για τις δραστηριότητες του πολιτιστικού μας οργανισμού, direct mail σε τουρίστες.

Συνεργασίες: συμμετοχή σε κοινά σχήματα marketing με άλλους πολιτιστικούς φορείς, ξενοδοχεία, αεροπορικές εταιρίες κτλ

Direct marketing: σύνταξη και χρήση ολοκληρωμένων διευθυνσιογράφων.

¹¹⁷ Runyard, S. – French, Y. 1999. *The Marketing & Public Relations Handbook for Museums, Galleries & Heritage Attractions*. London, The Stationary Office, 42. Επίσης Ambrose, T. – Paine, Cr. 1993. *Museum Basics*. London, Routledge, 27-30.



Αλλα μέσα: αποστολή πληροφοριακού υλικού σε δημοφιλείς ιστοσελίδες, δημιουργία του δικού μας ιστοχώρου¹¹⁸.

Τιμή εισόδου: Η διαχείριση ενός μουσείου επιβαρύνεται με έξοδα προσωπικού, εκθεμάτων, εκθέσεων, συντήρησης, αρχειοθέτησης, προώθησης και όλες τις άλλες ευθύνες που περιλαμβάνει ένα μουσείο. Μερικά μουσεία αντιμετωπίζουν τα έξοδά τους με κρατικές επιχορηγήσεις ενώ άλλα στηρίζονται περισσότερο στα δικά τους έσοδα. Ο τρόπος με τον οποίο ένα μουσείο αντιμετωπίζει το λειτουργικό του κόστος, συνιστά ένα βασικό καθήκον της διαχείρισής του και κατά συνέπεια η τιμή που χρεώνεται για την είσοδο είναι ένα σημαντικό στοιχείο του marketing mix. Οι τιμές της επίσκεψης επηρεάζουν την συμπεριφορά και τα είδη των επισκεπτών ή την κατανάλωση μέσα στο μουσείο. Η στρατηγική σημασία της τιμής πρέπει να εκτιμηθεί σε μια τμηματική βάση, πράγμα που σημαίνει ότι κάθε ομάδα κοινού πρέπει να αντιμετωπίζεται διαφορετικά. Για παράδειγμα, μια τέτοια πολιτική μπορεί να εφαρμοστεί σε ντόπιους και τουρίστες επισκέπτες. Οι ντόπιοι εμφανίζουν συνήθως μια ελαστική ζήτηση να επισκεφθούν το μουσείο, σε αντίθεση με τους τουρίστες που η ζήτηση τους παρουσιάζεται ανελαστική, γεγονός που μπορεί να καθορίσει την τιμή του εισιτηρίου εισόδου¹¹⁹.

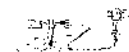
Προϋπολογισμός

Η απόφαση για τον προϋπολογισμό αφορά το μέρος του συνολικού προϋπολογισμού του μουσείου το οποίο θα κατευθυνθεί στον τομέα του μάρκετινγκ. Τρεις είναι κατηγορίες εξόδων που αντιστοιχούν σε επιμέρους προϋπολογισμούς:

¹¹⁸ Η δημιουργία ιστοχώρου ενός σύγχρονου πολιτιστικού οργανισμού οφείλει να πληροί τις εξής προϋποθέσεις:

1. Να προβάλλει με ειλικρινή, πειστικό και θετικό τρόπο τη φυσιογνωμία του μουσείου. Κρίσιμες είναι εδώ οι αξιακές συσχετίσεις που ανακαλεί ο ιστοχώρος μέσα από την ποιότητα της αισθητικής, της διαδραστικής λειτουργικότητας και του περιεχομένου του.
2. Να προσφέρει εύκολη, σαφή και πλήρη πληροφόρηση για τα στοιχεία του πολιτιστικού οργανισμού και τις δραστηριότητες του και την έκθεση που παρουσιάζει: για την ιστορία του, τη φυσική του υποδομή και θέση, το πρόγραμμα της έκθεσης και το περιεχόμενό της (εκθέματα, ωράριο λειτουργίας, συνοδευτικές δραστηριότητες, συμβαλλόμενοι φορείς και επιμελητές).
3. Να παρέχει τη δυνατότητα επικοινωνίας με το μουσείο, πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινού (ερωτήσεις, πληροφορίες, αγορά εισιτηρίων), έκφρασης γνώμης για τις δραστηριότητες του και την οργάνωση της έκθεσης. Να προσφέρει επίσης τη δυνατότητα συμμετοχής σε συλλογικές δραστηριότητες και κοινωνικά δίκτυα που συνδέονται με αυτόν (σύλλογοι φίλων, συνδρομητές ενημερωτικών δελτίων κτλ). Δάλλας, Κ. 2002. *Πολιτισμική Πληροφορική*. Εκπαιδευτικές Σημειώσεις. Αθήνα, Πάντειο Παν/μίο.

¹¹⁹ Kelly, R. 1993. Marketing in Museum. *Muse*, Vol. XI No. 2 (<http://www.museums.ca/publications/muse/1993/summer93/kelly.htm>)



Προϋπολογισμός προσωπικού: Εδώ υπολογίζονται οι μισθοί και αμοιβές για τους εργαζόμενους. Ο αριθμός του προσωπικού υποστήριξης για το τμήμα marketing πρέπει να ληφθεί υπόψη, κάτι που συχνά υποτιμάται, αν και συνιστά μια εντατική εργασία με δυσκολίες και περιορισμένες χρονικές προθεσμίες.

Προϋπολογισμός εργασίας: Η κατηγορία αυτή αφορά έξοδα που καλύπτουν τα υλικά εκτύπωσης και το σχεδιασμό τους, τα αναλώσιμα γραφείων και τα έξοδα διαφήμισης, τις δημόσιες σχέσεις κ.τ.λ

Προϋπολογισμός του προϊόντος: Στη κατηγορία αυτή εντάσσονται τα έξοδα που καλύπτουν τις ανάγκες προγραμματισμού, τις ανάγκες των υπηρεσιών του μουσείου και των εγκαταστάσεων που απαιτούνται για την ολοκλήρωση του έργου.

Γενικότερα η διαχείριση του προϋπολογισμού του μουσείου που θα κατευθυνθεί στις ανάγκες μάρκετινγκ μιας έκθεσης, αναφέρεται στην εναρμόνιση των στόχων και των διαθέσιμων μέσων για την επίτευξή τους. Η οργάνωση και ανάπτυξη όλων των απαιτούμενων δράσεων βάσει των διαθέσιμων πόρων και στη βάση ενός ρεαλιστικού χρονοδιάγραμματος, συνιστά την αναγκαία προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση του marketing της έκθεσης και γενικότερα του πολιτιστικού μας οργανισμού.

Βασικές οδηγίες για το μάρκετινγκ των μουσειακών εκθέσεων

Αναφέρουμε, τέλος, μερικές βασικές οδηγίες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την κατάρτιση του σχεδίου μάρκετινγκ (marketing plan) μιας έκθεσης¹²⁰:

1. Η λήψη αποφάσεων για το marketing plan στο μουσείο απαιτεί αφοσιωμένο προσωπικό. Είναι πολύ πιο σημαντικό να μάθει ένας εργαζόμενος του μουσείου τις τεχνικές μάρκετινγκ παρά το αντίστροφο: κάποιος πρέπει να έχει μια συνολική κατανόηση των λόγων της ύπαρξης και λειτουργίας του μουσείου και ποιοι άλλοι στόχοι πέραν του οικονομικών εσόδων εμπλέκονται στην προσφορά των υπηρεσιών στο κοινό.
2. Πρέπει να διερευνήσουμε τις απαιτήσεις των ομάδων στόχου και να τις ικανοποιήσουμε στο μέτρο που δεν υποβαθμίζουν την ποιότητα του «προϊόντος».

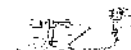
¹²⁰ Kelly, R. 1993. Marketing in Museum. Muse, Vol. XI No. 2
(<http://www.museums.ca/publications/muse/1993/summer93/kelly.htm>).

Επίσης Γασπαρινάτος, Κ. – Ιωαννίδης, Ι. – Γουλή, Ε. 1999. *Ενημερωτικός και Χρηστικός Οδηγός για το Σχεδιασμό και την Υλοποίηση Επιτυχημένων Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων*. Αθήνα, Υπό Δημοσίευση.

3. Η πιο έξυπνη στρατηγική marketing δεν μπορεί να υπερκαλύψει τη μετριότητα ενός προϊόντος, το marketing αποδίδει όταν υπάρχει ένα καλό «προϊόν».
4. Δεν πρέπει να θεωρούμε την τιμή-εισόδου ως μια υπολειπόμενη απόφαση, πρέπει να χρησιμοποιείται για να αποφέρει έσοδα και όχι να κατοπτρίζει το κόστος.
5. Πρέπει να λαμβάνεται υπόψη πάντα το αθροιστικό μήνυμα της επικοινωνίας μας: Η συνολική εντύπωση από προηγούμενες δράσεις είναι πιο σημαντική από οποιαδήποτε τρέχουσα και επηρεάζει σημαντικά τις αντιλήψεις και την συμπεριφορά του κοινού σε ένα μουσείο.
6. Δεν πρέπει να διαχωρίζουμε ποτέ τις δημόσιες σχέσεις, τη δημοσιότητα και όλες τις λειτουργίες του μουσείου και της ανάπτυξής του: Αυτό σημαίνει την δημιουργία ενός marketing plan που προέρχεται από το γενικότερο στρατηγικό πλάνο του πολιτιστικού οργανισμού.
7. Δεν υπάρχουν γεωγραφικά όρια που να περιορίζουν την ύπαρξη του κοινού μας. Πρέπει να σιγουρευτούμε όμως ότι το κοινό είναι πράγματι εκεί: Οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν μια σημαντική ευκαιρία για να διευρύνει ένα πολιτιστικός οργανισμός την παρουσία του και να υπερκεράσει τους γεωγραφικούς του περιορισμούς.
8. Κάθε επισκέπτης είναι μοναδικός. Η πρόκληση είναι να προσφέρουμε υπηρεσίες που υπηρετούν τις ατομικές ανάγκες μέσα σε οικονομικά πλαίσια.
9. Το κοινό μας δεν μας εγκαταλείπει όταν εγκαταλείπει την αίθουσα: συνεχίζει να εμπλέκεται σε δραστηριότητες, και γνωστικές διαδικασίες που επηρεάζουν διαρκώς την απόφασή του να επισκεφθεί το μουσείο. Οι παράγοντες αυτοί που επιδρούν θετικά πρέπει να αναζητούνται έτσι έξω από το μουσείο.

Ανακεφαλαιώνοντας, το μάρκετινγκ θεωρείται απαραίτητο βήμα για την επιτυχημένη οργάνωση και παρουσίαση κάθε μουσειακής έκθεσης και την ενίσχυση του προφίλ του αντίστοιχου πολιτιστικού οργανισμού. Η συστηματική προσέγγιση και η προσεκτική χρήση των δυνατοτήτων του, απαιτεί τη σύνταξη του marketing plan και την ανάληψη συγκεκριμένων δράσεων που περιλαμβάνουν: την ανάδειξη των ιδιοτεροτήτων της έκθεσης, την περιγραφή των συνθηκών περιβάλλοντος στα πλαίσια του οποίου δρα ο πολιτιστικός μας οργανισμός, και τέλος τον του δυνητικού κοινού της σχεδιαζόμενης έκθεσης. Όταν όλα αυτά τα στοιχεία έχουν αποσαφηνιστεί, το marketing plan οφείλει να προσδιορίσει τις επιμέρους τακτικές

που θα ακολουθηθούν για να προσελκυσθεί κάθε επιθυμητή ομάδα στόχου. Το marketing plan οφείλει να σχεδιάζεται στα μέτρα ενός συγκεκριμένου προϋπολογισμού και στο πλαίσιο ενός αυστηρού χρονοδιαγράμματος. Στη περίπτωση της έκθεσης για την «ελαιοκομιστική μηχανή Εργάνη», η ενότητα που προηγήθηκε δεν περιγράφει ένα άμεσα εφαρμόσιμο σχέδιο προώθησης, αλλά συνιστά έναν χρήσιμο οδηγό: Προτείνει τις βασικές κατευθύνσεις και τις καλές πρακτικές που θα βοηθήσουν τους οργανωτές της έκθεσης στην επιτυχημένη προώθησή της.



ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν πιστεύουμε ότι ο αναγνώστης απέκτησε μία ολοκληρωμένη εικόνα για το Αρχείο Κουρτζή και την αξία των περιεχομένων του. Είχε την ευκαιρία να γνωρίσει και να κατανοήσει τους ιστορικούς όρους της διαμόρφωσής του και μέσα από αυτό να γνωρίσει την ιστορία της οικογένειας Κουρτζή. Μία οικογένεια καινοτόμων επιχειρηματιών που άκμασε σε μια μικρή αλλά δυναμική νησιώτικη κοινωνία του Β.Α Αιγαίου, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}. Είναι μία ιστορία για τις εντυπωσιακές δραστηριότητες των μελών της οικογένειας, το δυναμισμό, την ικανότητα, την επιχειρηματικότητα και τη καινοτομική τους δράση. Ένα τέτοιο μέλος ήταν ο Μήτσας Κουρτζής, επιχειρηματίας, καλλιτέχνης και εφευρέτης της Εργάνης, της Προνομιούχου Ελαιοκομιστικής Μηχανής. Μια μηχανή παράξενη, καινοτομική αλλά και μυστηριώδης, την ιστορία της οποίας αφηγηθήκαμε χρησιμοποιώντας άγνωστο ως τώρα αρχειακό υλικό.

Στη συνέχεια εξετάσαμε τις δυνατότητες αξιοποίησης του αρχείου στα πλαίσια της ευρύτερης πολιτιστικής κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης του τόπου που το φιλοξενεί, τη Λέσβο. Προσπαθήσαμε να διαμορφώσουμε ένα πλαίσιο δράσεων προς την κατεύθυνση αυτή, προτείνοντας την αξιοποίηση του αρχείου με την οργάνωση μιας μουσειακής έκθεσης για την «Εργάνη, την Προνομιούχο Ελαιοκομιστική Μηχανή». Λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες εξελίξεις στην μουσειολογική θεωρία και πρακτική σχεδιάσαμε έναν χρήσιμο γενικό οδηγό, διαθέσιμο στους ανθρώπους του Ιστορικού Αρχείου Αιγαίου, που κατέχει και διαχειρίζεται το αρχείο Κουρτζή.

Κλείνοντας την εργασία αυτή, πιστεύουμε ότι οι προθέσεις μας και οι συγκεκριμένοι στόχοι που θέσαμε εξαρχής, θα ικανοποιηθούν πλήρως εάν μελλοντικά επιβεβαιωθεί η πρακτική χρησιμότητά της. Εάν γίνει δηλαδή ένα πραγματικά χρήσιμο εργαλείο στα χέρια ανθρώπων που αγαπούν το νησί και εργάζονται για την ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Ανδρέου, Α. 1996. *Ιστορία, Μουσείο και Σχολείο*. Θεσσαλονίκη, Εκδ. Δεδούση.

Βαλέτας, Γ. 1986. «Πρόλογος», *Λεσβιακή Παροικία*, 95, 3-5.

Βενιζέλος, Ε. 1999. *Διαχρονία και Συνέργεια, Μια Πολιτική Πολιτισμού*. Αθήνα, Καστανιώτης.

Βεργόπουλος, Κ. 1977. *Κράτος και Οικονομική Πολιτική τον 19^ο αιώνα*. Αθήνα, Εξάντας.

Γασπαρινάτος, Κ. – Ιωαννίδης, Ι. – Γουλή, Ε. 1999. *Ενημερωτικός και Χρηστικός Οδηγός για το Σχεδιασμό και την Υλοποίηση Επιτυχημένων Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων*. Αθήνα, Υπό Δημοσίευση.

Γκαζή, Α. 1999. «Η Έκθεση των Αρχαιοτήτων στην Ελλάδα». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 73, 45-46.

Γουίτλοκ-Καϊτατζή, Σ. 2003. *Η Επικράτεια των Πληροφοριών*. Αθήνα, Κριτική.

Δάλλας, Κ. 2003. *Πολιτισμική Πληροφορική*. Εκπαιδευτικές Σημειώσεις. Αθήνα, Πάντειο Παν/μιο.

Eco, Um. 1994. *Πως Γίνεται μια Διπλωματική Εργασία*. Αθήνα, Νήσος.

Ελληνικό Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο, Εκθέσεις (<http://www.elia.org.gr>)

Hobsbawn, E. 1994. *Η Εποχή του Κεφαλαίου, 1848-1875*. Αθήνα, ΜΙΕΤ.

Hooper-Greenhill, E. 1999. «Σκέψεις για τη Μουσειακή Εκπαίδευση και Επικοινωνία στη Μεταμοντέρνα Εποχή». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 47-49.

Κόνσολα, Ντ. 1990. *Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Αθήνα, Παπαζήσης.

Κόνσολα, Ντ. 1992. «Πολιτιστικές Διαδρομές: Περιφερειακή-Εθνική-Ευρωπαϊκή Διάσταση». *Επιστημονική Επετηρίδα Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης*. Αθήνα.

Merriman, N. 1999. «Ανοίγοντας τα Μουσεία στο Κοινό». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 43-46.

Μούλιου, Μ. – Μπούνια, Α. 1999. «Μουσειακές Εκθέσεις». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 53-58.

Μουσσούρη, Θ. 1999. «Έρευνα Κοινού και Αξιολόγηση στα Μουσεία». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 56-58.

Μπιανκίни, Φρ. (επιμ.) 1994. *Πολιτιστική Πολιτική και Αναζωογόνηση Πόλεων, Η Εμπειρία της Δυτικής Ευρώπης*. Αθήνα, ΕΤΕΕΑ.

Νάκου, Ε. 2001. *Μουσεία: Εμείς τα Πράγματα και ο Πολιτισμός*. Αθήνα, Νήσος.

Οικονόμου, Μ. 1999. «Μουσεία για τους Ανθρώπους ή τα Αντικείμενα;». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 50-55.

Πανσέληνος, Α. 1974. *Τότε που Ζούσαμε..* Αθήνα, Κέδρος.

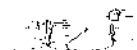
Παντάνο-Ρόκου, Φ. 2002. *Διαδραστικές Εφαρμογές Πολυμέσων*. Αθήνα, Κριτική.

Ρούσου, Μ. 1994. *Τεχνολογία και Πολιτιστική Κληρονομιά. Εκπαιδευτικές Σημειώσεις*. Αθήνα, ΚΕΚ Παντείου Παν/μίου.

Σιφναίου, Ε. 1996. *Λέσβος, Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία (1840-1912)*. Μυτιλήνη, Τροχαλία-Δήμος Μυτιλήνης.

Σιφναίου, Ε. – Κομμαρής, Κ. 2002. *Ευρετήριο Αρχείου Κουρτζή, Δελτίο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών*. Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών.

Σιφναίου, Ε. 2001. «Ο Επιχειρηματίας ως Ερασιτέχνης Κινηματογραφιστής ή όταν ο Ελεύθερος Χρόνος Γίνεται Ιστορία», *Αιολικά Χρονικά*, Γ-2001, 90.



Σκαλτσά, Μ. (επιμ.) 2001. *Η Μουσειολογία στον 21ο αιώνα: Θεωρία και Πράξη*. Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Θεσσαλονίκη, 21-24 Νοεμβρίου 1997. Θεσσαλονίκη, Εντευκτήριο.

Σπιλάνης, Ι. 1995. «Τουρισμός και Περιβάλλον στις Νησιωτικές Κοινωνίες: Η Τουριστική Ανάπτυξη της Λέσβου με την Αξιοποίηση των Πολιτιστικών και Φυσικών Πόρων». Συνέδριο για τον Τουρισμό και το Περιβάλλον στις Νησιωτικές Περιφέρειες, Ηράκλειο, 17-19/3/1995.

Τζωρτζάκη, Ν. – Νικηφορίδου, Α. 1999. «Κάθε Χρόνο Τέτοια Μέρα». *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 73, 59-64.

Τσαούσης, Δ. (επιμ.) 1998. *Ελληνισμός-Ελληνικότητα*. Αθήνα, Εστία.

Τσουκαλάς, Κ. 1977. *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή*. Αθήνα, Θεμέλιο.

Τσιβάκου, Ι. 2003. *Οργανωσιακά Δίκτυα*. Εκπαιδευτικές Σημειώσεις. Αθήνα, Πάντειο Παν/μιο.

Φουκώ, Μ. 1987. *Εξουσία, Γνώση και Ηθική*. Αθήνα, Ύψιλον.

Ξενογλώσση

Ambrose, T. – Paine, Cr. 1993. *Museum Basics*. London, Routledge.

Barrett, E. -- Marie Redmond, M. (eds.) 1995. *Contextual Media: Multimedia and Interpretation*. Cambridge US, The MIT Press.

Cameron, D. 1970. «Museums and the World of Today. Museum Reform in the 1950s and 1960s». *ICOM News*, 23 (2), 41-45.

Castells, M. 1996. *The Rise of the Network Society*. Oxford, Blackwell.

Cleere, H. 1984. *Approaches to the Archaeological Heritage*. Cambridge, Cambridge University Press.

Creating Digital Resources for the Visual Arts: Standards and Good Practice
(vads.ahds.ac.uk/guides/creating_guide/sect85.html).

Dean, D. 1994. *Museum Exhibition : Theory and Practice*. London, Routledge.

Dean, D. – Edson, G. 1996. *The Handbook of Museums*. London, Routledge.

Dussek, N. 2002. «Virtual Reality». *Museums Journal*, May 2002, 30.

Economou, M. 1998. «Multimedia for Museums: Key Questions». *Museum Practice*, 9, 40-43.

European Commision-Directorate General for the Information Society, The Digicult Report, Technological Landscapes for Tomorrows Cultural Economy (<http://www.digicult.info/pages/report.php>).

Fahy, A. (ed.) 1995. *Collections Management*. London, Routledge.

Falk, J. – Dierking, L. 1992. *The Museum Experience*. Washington, Whalesback Books.

Gondikas, D. – Issawi, C. (eds.) 1999. *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism : Politics, Economy and Society in the Nineteenth Century*. Princeton-New Jersey, The Darwin Press.

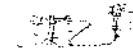
Grogan, D. – Mercer, C. 1995. *The Cultural Planning Handbook. An Essential Australian Guide*. Sydney, Allen & Unwin.

Gunther, K. - Van Leeuwen, T. 1996. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London, Routledge.

Hein, G. 1995. «The Constructivist Museum». *JEM*, 16, 21-23.

Hooper-Greenhill, E. 1992. *Museums and the Shaping of Knowledge*. London.

Hooper-Greenhill, E. 1996 *Museums and their Visitors*. London, Routledge.



Hooper-Greenhill, E. (ed.) 1996. *The Educational Role of the Museum*. London, Routledge.

Issawi, Ch. 1980. *The Economic History of Turkey 1800-1914*. Chicago, University of Chicago Press.

Kelly, R. 1993. «Marketing in Museum». *Muse*, Vol. XI No. 2
(<http://www.museums.ca/publications/muse/1993/summer93/kelly.htm>)

Konsola, D. (ed.) 1993. *Culture Environment and Regional Development*. Athens, Regional Development Institut.

Maygene, D. - Walch, T. (eds.) 1984. *A Modern Archives Reader: Basic Readings on Archival Theory and Practice*. Washington, DC: National Archives Trust Fund Board.

Meta-Museum: A Supportive Augmented Reality Environment for Knowledge Sharing
(<http://citeseer.nj.nec.com/mase96metamuseum.html> & <http://www.archimuse.com/>).

Museum Marketing Tips (<http://www.museummarketingtips.com>).

Oma, E. 1993. «Interaction: Liberation or Exploration?». *Museums Journal*, February 1993, 27-28.

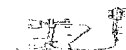
Pearce, S. (ed.) 1996. *Interpreting Objects and Collections*. London, Routledge.

Points of Departure: Curators and Educators collaborate to Prototype a "Museum of the Future", ichim 01
(http://www.archimuse.com/ichim2001/abstracts/prg_115000640.html).

Runyard, S. 1994. *The Museum Marketing Handbook*. London, HMSO.

Runyard, S. – French, Y. 1999. *The Marketing & Public Relations Handbook for Museums, Galleries & Heritage Attractions*. London, The Stationary Office.

Throsby, D. 2001. *Economics and Culture*. Cambridge, University Press.



Verhaar, J. – Meeter, H. 1989. *Project Model Exhibitions*. Leiden, Reinwardt Academie.

Vergo, P. 1989. *The New Museology*. London, Reaktion Books.

Warren, S. (ed.) 1999. *Introduction to Archival Organization and Description, Access to Cultural Heritage*. Oxford USA, Oxford University Press.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΙΔΡΥΣΕΩΣ

ΚΑΙ

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΑΣΤΙΚΗΣ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΜΕ ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΥΡΩ 1100.

Στην Μυτιλήνη σήμερα 6 Απριλίου, 2002, οι υπογράφωντες το παρόν :

1. Αχιλλέας Μητσός, του Ιωάννη, Οικονομολόγος, Γενικός Διευθυντής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κάτοικος Βρυξελλών, 29 Avenue Val d'Or, Brussels 1150, Αρ. Διαβατηρίου Κ 292842/ Νομαρχία Αν. Αττικής / 30.12.1994
2. Ευρυδίκη Σιφναίου, του Απόστολου, Ιστορικός, Ερευνήτρια Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών του Ε.Ι.Ε, κάτοικος Π. Φαλήρου, Μουσών 28, ΤΚ 17562, Αρ. Δ.Τ. Σ618795/ ΑΤ Π. Φαλήρου / 23.4.1998, ΑΦΜ 027122967, ΔΟΥ Π. Φαλήρου.
3. Κρίστης Κονναρής του Κωστάκη, Ιστορικός, Ερευνητής, κάτοικος Μυτιλήνης, Γιαννισών 6, Τ.Κ 81 100, Αρ. Δ.Τ. 700485/ Ασ.Τ. Λεμεσού Κύπρου/ 25.5.1984, ΑΦΜ 047574281, ΔΟΥ Μυτιλήνης.
4. Χρήστος Λάζος του Γεωργίου, Πολιτικός Επιστήμονας, Διευθυντής Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, κάτοικος Αθηνών, Λυσίου 2, ΤΚ 10556, Αρ.Δ.Τ. Ξ025246/ ΙΔ Ας.Τ. Αθηνών/ 29.6.1987, ΑΦΜ 020795667, ΔΟΥ Ε' Αθηνών.
5. Δημήτρης Δεμερτζής του Ηλία, Παλαιοπώλης, κάτοικος Μυτιλήνης, Ταρπακαριά, Αρ.Δ.Τ. Ν904694 /ΑΤ. Μυτιλήνης / 24.10.1985, ΑΦΜ 046583753, ΔΟΥ Μυτιλήνης.
6. Μιχαήλ Κουρτζής του Παναγιώτη, Μηχανολόγος, Επιχειρηματίας, κάτοικος Κηφισιάς Αττικής, Φαιστού 8, ΤΚ 14561, Αρ.Δ.Τ Ρ 592913/ ΠΑ Κηφισιάς/ 25.1.1995, ΑΦΜ 009724100, ΔΟΥ Κηφισιάς.
7. Φαίδων Χατζησάββας του Κωνσταντίνου, Μηχανικός, Επιχειρηματίας, κάτοικος Γλυφάδας Αττικής, Αγαμέμνωνος 3, ΤΚ 16676, Αρ. Διαβατηρίου Β 151237/ Υπ. Εσ. Κύπρου/ 29.5.1979, ΑΦΜ 024026311, ΔΟΥ Γλυφάδας.
8. Γιώργος Νικολακάκης του Ιωάννη, Ανθρωπολόγος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης, κάτοικος Ηρακλείου Κρήτης, Δαιδάλου 16, ΤΚ71202, Αρ. Δ.Τ Θ 429520/ΑΤ Ηρακλείου/ 18.9.1969, ΑΦΜ 028947232, ΔΟΥ Ηρακλείου.
9. Γιώργος Παπαναγιώτου του Θωμά, Κοινωνιολόγος, Ερευνητής, κάτοικος Μυτιλήνης, Θεοκρίτου 16, ΤΚ 81 100, Μυτιλήνη, Αρ.Διαβ. Ν430808/ Νομαρχία Λέσβου, 15.12.1998, ΑΦΜ 047573665, ΔΟΥ Μυτιλήνης.
10. Λεμονιά Πετριά, Εκπαιδευτικός, κάτοικος Βαρείας Μυτιλήνης, ΤΚ 81 100, Αρ. Δ.Τ., Φ 296317/ ΑΤ Μυτιλήνης/ 22/11/2000, ΑΦΜ 100695969, ΔΟΥ Μυτιλήνης.
11. Στέλιος Βουλγαράκης, Καθηγητής Αγγλικών, Ειδικός Ερευνητής Πανεπιστημίου Αιγαίου, κάτοικος Μυτιλήνης, Σατωβριάνδου 17, ΤΚ 81 100, Αρ. Δ.Τ. Μ 919791/ ΑΤ Μυτιλήνης/ 16/2/1986, ΑΦΜ 043623682, ΔΟΥ Μυτιλήνης.

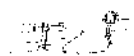
Δηλώνουν, συμφωνούν και συναποδέχονται τα ακόλουθα:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΙΔΡΥΤΙΚΟ ΘΕΜΕΛΙΟ

Συνίσταται με το παρόν αστική μη κερδοσκοπική εταιρία με νομική προσωπικότητα, η οποία ρυθμίζεται από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα (άρθρα 784 επ) και το Καταστατικό της, το οποίο έχει ως ακολούθως.





ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' **ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ**

ΑΡΘΡΟ 1 – ΕΠΩΝΥΜΙΑ

Η εταιρία θα έχει την επωνυμία «Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου -Εργάνη». Ο διακριτικός τίτλος της εταιρίας είναι «Εργάνη». Στις δραστηριότητες και σχέσεις της εταιρίας στο εξωτερικό θα χρησιμοποιείται η επωνυμία σε πιστή μετάφραση, δηλαδή 'Historical Archives of the Aegean - Ergani' και ο διακριτικός τίτλος 'Ergani'.

ΑΡΘΡΟ 2 – ΕΔΡΑ

Έδρα της εταιρίας ορίζεται ο Δήμος Μυτιλήνης. Τα γραφεία της εταιρίας θα στεγάζονται προσωρινώς στο Παλαιοπωλείο «Το Παρελθόν», Ταμπακαριά, Μυτιλήνη μέχρι αποπερατώσεως, στο πλαίσιο των σκοπών της εταιρίας, της αναπαλαίωσης της οικίας Κουρτζή επί της οδού Ισαύρων, καθώς και των Λουτρών Κουρτζή, οπότε και θα μεταφερθούν σε ένα εκ των δύο κτιρίων.

Η εταιρία μπορεί να ιδρύει γραφεία και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας ή του εξωτερικού.

ΑΡΘΡΟ 3 – ΔΙΑΡΚΕΙΑ

Η διάρκεια της εταιρίας ορίζεται αόριστη.

ΑΡΘΡΟ 4 - ΣΚΟΠΟΣ

Σκοποί της εταιρίας είναι:

1. Η προστασία, διαφύλαξη και διάσωση του αρχαιικού πλούτου της Λέσβου και τεκμηρίων που διασώζουν την ιστορική μνήμη (φωτογραφικό, κινηματογραφικό και έντυπο υλικό) και αναδεικνύουν τον ρόλο και τη σημασία της Λέσβου στην οικονομική και πολιτιστική ζωή της ευρύτερης περιοχής (Μικρά Ασία, Ανατολική Μεσόγειος, Βαλκάνια, Εύξεινος Πόντος και Μαύρη Θάλασσα).
2. Η αναζήτηση, καταγραφή, συγκέντρωση, συντήρηση, ψηφιοποίηση, έκδοση, δημιουργία βάσεων δεδομένων των αρχείων οικογενειών, επιχειρήσεων, φυσικών ή νομικών προσώπων που συνέβαλαν στην οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη της Λέσβου και της ευρύτερης της περιοχής.
3. Η δημιουργία Κέντρου Έρευνας και Μελετών, σκοπός του οποίου είναι να διασφαλίσει την συστηματική ενσωμάτωση των αποτελεσμάτων της έρευνας τα οποία αναδύονται μέσα από την μελέτη του υλικού του αρχείου με τα τρέχοντα ερευνητικά ενδιαφέροντα και εξελίξεις στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες.
4. Η ενθάρρυνση, προώθηση και διάδοση των αποτελεσμάτων της έρευνας στους παραπάνω τομείς και η συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα, συνέδρια και ανταλλαγές.
5. Η διάσωση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της ευρύτερης περιοχής όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από το υλικό του αρχείου.
6. Η ανάπτυξη, προαγωγή και υποστήριξη κάθε πρωτοβουλίας μορφωτικών και πολιτιστικών δράσεων και ανταλλαγών σχετικής με τα παραπάνω αντικείμενα.
7. Η ενίσχυση των πολιτιστικών και μορφωτικών δεσμών του Νομού Λέσβου με άλλες περιοχές.

ΑΡΘΡΟ 5 – ΜΕΣΑ

Μέσα για την επίτευξη των σκοπών της εταιρίας είναι :

1. Η δημιουργία ερευνητικών προγραμμάτων αυτόνομα ή σε συνεργασία με άλλους επιστημονικούς φορείς και ιδρύματα και η συμμετοχή σε προγράμματα που οργανώνονται και χρηματοδοτούνται από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από φορείς κρατικούς ή μη της ημεδαπής ή της αλλοδαπής έτσι ώστε να αναδειχθεί

- ο ρόλος της Εταιρείας ως πόλος έλξης ερευνητών τόσο σε εθνικό όσο και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.
2. Η ανάδειξη και αποκατάσταση ιστορικών χώρων, ακινήτων και τοπίων που συνδέονται με την ιστορική μνήμη και την αστική, λαϊκή ή βιομηχανική αρχιτεκτονική.
3. Η σύσταση ή συμμετοχή σε ευρωπαϊκά ή διεθνή δίκτυα για την ενίσχυση των πολιτιστικών ανταλλαγών, της συνεργασίας και του διαλόγου σε θέματα που άπτονται του σκοπού της εταιρείας.
4. Η διοργάνωση ημερίδων, συνεδρίων, επιστημονικών συναντήσεων σχετικών με τους εταιρικούς σκοπούς και η συμμετοχή σε αντίστοιχες δραστηριότητες.
5. Η διοργάνωση κάθε μορφής πολιτιστικών εκδηλώσεων, εκθέσεων, παρουσιάσεων, προβολών, δρώμενων, καθιερώσεις βραβείων κλπ.
6. Η έκδοση φυλλαδίων, βιβλίων, μεταφράσεων, περιοδικών σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή και εν γένει πάσης φύσεως εντύπων και πολυμέσων, σχετικών με τους εταιρικούς σκοπούς καθώς επίσης και η παραγωγή οπτικού και ή ακουστικού υλικού όπως ντοκιμαντέρ, καθώς επίσης και η συμμετοχή σε ομάδες παραγωγής οπτικοακουστικού υλικού για εκπαιδευτικούς και πολιτιστικούς σκοπούς σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.
7. Η συνεργασία με πολιτιστικούς και επιστημονικούς-ερευνητικούς φορείς που επιδιώκουν παρεμφερείς με την εταιρία σκοπούς σε τοπικό, εθνικό, μεσογειακό, και ευρωπαϊκό επίπεδο, με σκοπό την αποκατάσταση της πολιτιστικής συνέχειας και των ανταλλαγών με τον μικρασιατικό αιγιαλό, τις μεσογειακές και παρευξείνιες χώρες.
8. Η συνεργασία με δημόσιες αρχές και υπηρεσίες, με όργανα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Πανεπιστήμια και γενικά κάθε αρμόδιο ιδιωτικό ή κρατικό φορέα της ημεδαπής και της αλλοδαπής.
9. Η ενημέρωση του κοινού για τις δραστηριότητες της εταιρείας με την οργάνωση συνεντεύξεων στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση και γενικά όλα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Επικοινωνίας.
10. Κάθε άλλο μέσο για την προώθηση των σκοπών της εταιρείας.

ΑΡΘΡΟ 6 - ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

1. Για την πληρέστερη και αποτελεσματικότερη δράση σε πανελλήνια κλίμακα, δύναται να δημιουργούνται παραρτήματα της εταιρείας σε άλλες πόλεις της χώρας μετά από απόφαση της Γενικής Συνέλευσης.
2. Η έγκριση για την ίδρυση του παραρτήματος δίνεται από τη Γενική Συνέλευση.
3. Η εγγραφή των μελών και το ύψος της ετήσιας συνδρομής των μελών των παραρτημάτων καθορίζεται από το Διοικητικό Συμβούλιο.

ΑΡΘΡΟ 7 – ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το αρχικό κεφάλαιο της εταιρείας ανέρχεται σε 1100 ευρώ. Κάθε μέλος συνεισέφερε σήμερα το ποσό των 100 ευρώ.

ΑΡΘΡΟ 8 – ΠΟΡΟΙ

Πόροι της εταιρείας είναι το ως άνω αρχικό κεφάλαιό της, οι εισφορές, τακτικές και έκτακτες των ιδρυτικών και νέων μελών της, και η ετήσια συνδρομή των μελών της όπως καθορίζονται με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου, τα έσοδα από την εκμετάλλευση της περιουσίας και από τις διάφορες δραστηριότητες της εταιρείας και η οικονομική ενίσχυση των μελών της ή τρίτων, φυσικών ή νομικών προσώπων, ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου, ημεδαπών ή αλλοδαπών, οι κρατικές ή ιδιωτικές επιχορηγήσεις και ενισχύσεις και οι επιχορηγήσεις ευρωπαϊκών, διεθνών και περιφερειακών οργανισμών και ταμείων και γενικά όλα τα περιουσιακά στοιχεία τα οποία αποκτά η εταιρία κατά τη λειτουργία της.

ΑΡΘΡΟ 9 - ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ

Τα εισοδήματα και η περιουσία της εταιρίας από όπου κι αν προέρχονται, θα χρησιμοποιούνται αποκλειστικά και μόνον για την προώθηση των σκοπών της, όπως αυτοί προσδιορίζονται στο παρόν καταστατικό, και ουδέν απολύτως μέρος της θα διατίθεται ή διανέμεται αμέσως ή εμμέσως, υπό μορφή μερισμάτων, δώρων ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο, υπό μορφή κέρδους στα μέλη της εταιρίας.

Η εταιρία δεν εμποδίζεται από τους ανωτέρω περιορισμούς και έχει το δικαίωμα να πληρώνει εύλογες αμοιβές σε κάθε πρόσωπο για υπηρεσίες που παρέχονται στην εταιρία.

ΑΡΘΡΟ 10 - ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ - ΕΥΘΥΝΗ ΕΤΑΙΡΩΝ

Η εταιρία είναι αστική εταιρία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με νομική προσωπικότητα (άρθρο 784 ΑΚ). Τα μέλη της ουδεμία απολύτως ατομική ευθύνη έχουν έναντι της εταιρίας, εκτός από την υποχρέωση καταβολής των αναφερομένων στο άρθρο 8 του παρόντος εισφορών.

Τα μέλη δεν υπέχουν καμία προσωπική ευθύνη έναντι τρίτων πλέον του ποσού των εισφορών τους για υποχρεώσεις που δημιουργούνται ως αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων της εταιρίας.

ΑΡΘΡΟ 11 - ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

1. Τα ιδρυτικά μέλη της εταιρίας είναι τα συμβαλλόμενα στο παρόν φυσικά και νομικά πρόσωπα.
2. Μπορούν να γίνουν δεκτά ως τακτικά μέλη της εταιρίας φυσικά ή νομικά πρόσωπα που αποδέχονται τους σκοπούς της, εφόσον με την δραστηριότητά τους συντελούν στην προαγωγή των σκοπών αυτών.
3. Επίτιμα μέλη χωρίς δικαίωμα ψήφου μπορούν να γίνουν φυσικά ή νομικά πρόσωπα, ημεδαπά και αλλοδαπά, τα οποία μπορούν να προσφέρουν πολύτιμες υπηρεσίες στην εταιρία, στο πλαίσιο των σκοπών της ή λόγω της συνεισφοράς τους προς την εταιρία και τους σκοπούς της.
4. Η εισδοχή τακτικού και επίτιμου μέλους εγκρίνεται με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης.

ΑΡΘΡΟ 12 - ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

Τα δικαιώματα των μελών της εταιρίας είναι τα ακόλουθα:

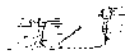
- α) Να λαμβάνουν μέρος και να ψηφίζουν στις συνεδριάσεις της Γενικής Συνέλευσης.
- β) Να εκλέγονται στα Όργανα Διοίκησης της εταιρίας.
- γ) Να συμμετέχουν στις δραστηριότητες της εταιρίας σύμφωνα με τους όρους που καθορίζουν τα αρμόδια όργανα.
- δ) Να ενημερώνονται σε τακτική βάση με τον δέοντα τρόπο όσον αφορά τις δραστηριότητες της εταιρίας.
- ε) Να ζητούν τη σύγκληση έκτακτης γενικής συνέλευσης, σύμφωνα με τους όρους του παρόντος καταστατικού.
- στ) Να παραιτούνται της ιδιότητάς τους ως μελών με συστημένη επιστολή απευθυνόμενη στο Διοικητικό Συμβούλιο, η οποία θα έχει άμεση ενέργεια.

Σε κάθε περίπτωση η εταιρία εξακολουθεί να λειτουργεί μεταξύ των λοιπών μελών.

ΑΡΘΡΟ 13 - ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

Οι υποχρεώσεις των μελών της εταιρίας είναι οι ακόλουθες:

- α) Να καταβάλουν την ετήσια εισφορά, που προσδιορίζεται, στην αρχή κάθε έτους με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου λαμβανομένη με πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των ψήφων.
- β) Να αποδέχονται και να επιτελούν τα αξιώματα της εταιρίας για τα οποία τυχόν θα εκλεγούν, εκτός αν υπάρχει κάποιο δέοντως δικαιολογημένο κώλυμα.
- γ) Να τηρούν το καταστατικό της εταιρίας και να συμβάλλουν με τη δραστηριότητά τους στην προβολή και στην πρόδοό της, καθώς και στην επίτευξη των σκοπών για τους οποίους έχει συσταθεί.
- δ) Να αποδέχονται και να εξασφαλίζουν την εκπλήρωση των αποφάσεων της Γενικής Συνέλευσης και του Διοικητικού Συμβουλίου.



ΑΡΘΡΟ 14 - ΑΠΟΒΟΛΗ – ΕΞΟΔΟΣ ΜΕΛΩΝ

1. Κάποιο μέλος μπορεί να αποβληθεί με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης η οποία λαμβάνεται σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 16 και 17 του παρόντος σε περίπτωση που αθετεί τις υποχρεώσεις του σύμφωνα με το άρθρο 13 του παρόντος ή παρεμποδίζει ή παρακωλύει την ομαλή λειτουργία της εταιρίας ή βλάπτει το έργο της.
2. Κάθε μέλος της εταιρίας δύναται να καταγγείλει την εταιρική σύμβαση, καθόσον αφορά αυτό και μόνο και να αποχωρήσει της εταιρίας, η οποία συνεχίζει την λειτουργία της μεταξύ των λοιπών μελών.
3. Εξερχόμενο ή αποβληθέν μέλος της εταιρίας δικαιούται να λάβει μόνο το ποσό της εισφοράς του, απόκως, εφόσον σώζεται και δεν έχει αναλωθεί από ζημιές ή έξοδα της εταιρίας.

ΑΡΘΡΟ 15 - ΟΡΓΑΝΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

Τα όργανα διοίκησης της εταιρίας είναι τα ακόλουθα:

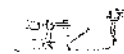
- α) Η Γενική Συνέλευση.
- β) Το Διοικητικό Συμβούλιο.
- γ) Το Ελεγκτικό Συμβούλιο.

ΑΡΘΡΟ 16 - ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

1. Τη Γενική Συνέλευση απαρτίζουν όλα τα μέλη της εταιρίας και αποτελεί το ανώτατο και κυρίαρχο όργανο διοίκησής της.
Η Γενική Συνέλευση δικαιούται να αποφασίζει για κάθε εταιρική υπόθεση και οι νόμιμα λαμβανόμενες αποφάσεις της δεσμεύουν όλα τα μέλη και αυτά ακόμη που διαφωνούν ή απουσιάζουν.
2. Τα φυσικά πρόσωπα - μέλη της εταιρίας εκπροσωπούνται στη Γενική Συνέλευση με μία ψήφο.
3. Η Γενική Συνέλευση είναι μόνη αρμόδια να αποφασίζει:
 - α) Για την εκλογή, αντικατάσταση και ανανέωση της θητείας Διοικητικού Συμβουλίου καθώς και τον καθορισμό της διάρκειας της θητείας του.
 - β) Για την τροποποίηση του καταστατικού.
 - γ) Για τη συγχώνευση ή λύση της εταιρίας.
 - δ) Για την εισδοχή και αποβολή τακτικών και επίτιμων μελών.
 - ε) Για κάθε άλλη περίπτωση που προβλέπεται ρητώς από το καταστατικό της εταιρίας.

ΑΡΘΡΟ 17 - ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ

1. Η Γενική Συνέλευση συνέρχεται στην έδρα της εταιρίας ή οπουδήποτε αποφασίσει το Δ.Σ. της εταιρίας.
2. Η Τακτική Γενική Συνέλευση συγκαλείται από τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου εντός των πρώτων έξι (6) μηνών κάθε ημερολογιακού έτους. Η Τακτική Γενική Συνέλευση εγκρίνει το πρόγραμμα δράσης της εταιρίας για το εκάστοτε έτος, τον ισολογισμό και τις οικονομικές καταστάσεις του προηγούμενου έτους, την έκθεση του Διοικητικού Συμβουλίου, την κρίση του Ελεγκτικού Συμβουλίου και εκλέγει τους αξιωματούχους των Οργάνων Διοίκησης.
Έκτακτη Γενική Συνέλευση μπορεί να συγκληθεί από τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου με απόφαση τεσσάρων τουλάχιστον μελών του ή από μέλη της εταιρίας που αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον σαράντα τοις εκατό (40%) του συνολικού αριθμού των μελών, κάθε φορά που το θεωρούν αναγκαίο και το δηλώνουν με επιστολή τους στην οποία θα προσδιορίζουν τα θέματα της ημερησίας διάταξης, τον τόπο και την ώρα της συνεδρίασης.
3. Ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου προεδρεύει των συνεδριάσεων της Γενικής Συνέλευσης με τη βοήθεια ενός γραμματέα, ο οποίος εκλέγεται από τη Γενική Συνέλευση.
4. Τα μέλη προσκαλούνται στην τακτική Γενική Συνέλευση με επιστολή ή τηλετύπο ή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου τα οποία ορίζουν τα θέματα της ημερησίας διάταξης, τον τόπο, την ημέρα και ώρα της συνεδρίασης τουλάχιστον δέκα ημέρες πριν από τη Συνέλευση.
Σε περίπτωση τροποποίησης του καταστατικού της εταιρίας, η πρόσκληση για τη Γενική Συνέλευση πρέπει επίσης να περιλαμβάνει το προτεινόμενο κείμενο των τροποποιήσεων.
5. Η Γενική Συνέλευση μπορεί να συνέλθει, εκτός εάν πρόκειται για τροποποίηση του καταστατικού, χωρίς την τήρηση των ανωτέρω διατυπώσεων αν όλα τα μέλη είναι παρόντα.



6. Η Γενική Συνέλευση βρίσκεται σε απαρτία και συνεδριάζει εγκύτως αν παρίστανται σ' αυτή τα 3/5 τουλάχιστον από τα μέλη της εταιρίας. Σε περίπτωση κατά την οποία η Γενική συνέλευση ματαιωθεί λόγω ελλείψεως απαρτίας, συνέχεται εκ νέου, χωρίς ατομική πρόσκληση στα μέλη, στον ίδιο τόπο, την ίδια ημέρα και ώρα της επόμενης εβδομάδας, με τα ίδια θέματα της ημερήσιας διάταξης. Στην περίπτωση αυτή θεωρείται ότι βρίσκεται σε απαρτία όποιος και αν είναι ο αριθμός των παρόντων μελών με την επιφύλαξη των διατάξεων της παραγράφου 9 του παρόντος άρθρου.

7. Η ψηφοφορία είναι φανερή, εκτός αν κάποιο μέλος που παρίσταται στη συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης ζητήσει μυστική ψηφοφορία.

8. Εκτός των περιπτώσεων που αναφέρονται στην επόμενη παράγραφο, οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των παρισταμένων.

9. Απαιτείται απαρτία και πλειοψηφία των τριών τετάρτων (3/4) του συνολικού αριθμού όλων των εταιρών στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) Για την εισδοχή και αποβολή μελών.

β) Για την τροποποίηση του παρόντος Καταστατικού και τη λύση της εταιρίας.

10. Κάθε μέλος μπορεί να αντιπροσωπευθεί από κάποιο άλλο μέλος στη Γενική Συνέλευση. Η αντιπροσώπευση αυτή ανακοινώνεται με επιστολή ή τηλετύπο μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου τα οποία αναφέρουν το όνομα εκείνου στον οποίο έχει ανατεθεί η αντιπροσώπευση. Σε κάθε περίπτωση το πρωτότυπο της επιστολής πρέπει να προσκομίζεται μέχρι την έναρξη των εργασιών της Γενικής Συνέλευσης.

11. Η πρώτη τακτική Συνέλευση της Εταιρίας, η οποία θα εκλέξει το Διοικητικό Συμβούλιο θα πραγματοποιηθεί εντός του τρέχοντος έτους.

ΑΡΘΡΟ 18 - ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

1. Το Διοικητικό Συμβούλιο είναι πενταμελές και εκλέγεται από τη Γενική Συνέλευση για θητεία την διάρκεια της οποίας αποφασίζει η Γενική Συνέλευση της εταιρίας.

2α. Το Διοικητικό Συμβούλιο απαρτίζεται από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο, τον Γραμματέα, τον Ταμία και ένα μέλος.

β. Το Διοικητικό Συμβούλιο εκλέγει τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο τον Γραμματέα και τον ταμία του.

3. Το Διοικητικό Συμβούλιο είναι το όργανο το οποίο καθορίζει τη στρατηγική επίτευξης των στόχων της εταιρίας, συντάσσει τους ετήσιους απολογισμούς, διορίζει τους υπαλλήλους της εταιρίας και γενικώς διαχειρίζεται τις εταιρικές υποθέσεις και είναι αρμόδιο να λαμβάνει κάθε απόφαση, εκτός εκείνων για τις οποίες σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος Καταστατικού αποκλειστικώς αρμόδια είναι η Γενική Συνέλευση.

4. Για την ύπαρξη απαρτίας κατά τις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου απαιτείται να είναι παρόντα τα τρία πέμπτα (3/5) τουλάχιστον του συνόλου των μελών του.

Οι αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία των παρισταμένων μελών του.

5. Το Διοικητικό Συμβούλιο συνέχεται τουλάχιστον μια φορά ανά τρίμηνο, εκτάκτως δε οπότε το θεωρήσει αναγκαίο ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου ή το ζητήσουν δύο (2) τουλάχιστον μέλη του. Οι προσκλήσεις στις ανωτέρω συνεδριάσεις κοινοποιούνται στα μέλη με επιστολή ή τηλετύπο ή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου τουλάχιστον δέκα ημέρες πριν από τη συνεδρίαση.

Το Διοικητικό Συμβούλιο μπορεί να συνεδριάσει χωρίς να τηρηθούν οι ανωτέρω διατυπώσεις, αν είναι παρόντα όλα τα μέλη του.

6. Με απόφαση του Δ.Σ. μπορεί να ορίζονται ως επίτιμος Πρόεδρος και επίτιμα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της εταιρίας, ιδρυτικά μέλη της εταιρίας λόγω της ιδιαίτερης συνεισφοράς τους στους σκοπούς της εταιρίας. Ο επίτιμος Πρόεδρος και τα επίτιμα μέλη συμμετέχουν στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου της εταιρίας χωρίς δικαίωμα ψήφου και ασκούν τις αρμοδιότητες που τους ανατίθενται με σχετική απόφαση και εξουσιοδότηση του Διοικητικού Συμβουλίου.

ΑΡΘΡΟ 19 – ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ

Το Διοικητικό Συμβούλιο μπορεί να προσλάβει έναν ή περισσότερους υπαλλήλους και διευθυντή, ο οποίος μπορεί να είναι μέλος της εταιρίας.

ΑΡΘΡΟ 20 - ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

Η εταιρία εκπροσωπείται νόμιμα από τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου και αναλαμβάνει υποχρεώσεις ενώπιον κάθε Δικαστικής, Διοικητικής ή άλλης Αρχής και γενικά ενώπιον κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου με την υπογραφή του Προέδρου ή οποιουδήποτε μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου έχει ειδικώς εξουσιοδοτήσει ο Πρόεδρος. Η Γενική Συνέλευση δύναται να αποφασίσει ειδικούς όρους και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες θα πραγματοποιείται η ανάληψη χρηματικών υποχρεώσεων και πληρωμών ποσών.

ΑΡΘΡΟ 21 - ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

1. Το ελεγκτικό συμβούλιο αποτελείται από δύο (2) λογιστές τους οποίους διορίζει το Διοικητικό Συμβούλιο.
2. Το Ελεγκτικό Συμβούλιο είναι αρμόδιο :
 - α) Να ασκεί έλεγχο όσον αφορά τους λογαριασμούς τής εταιρίας και να εποπτεύει την σύννομη δράση των οργάνων της.
 - β) Να γνωμοδοτεί κατά τον δέοντα χρόνο επί του ισολογισμού των Οικονομικών Καταστάσεων και των Ετήσιων Εκθέσεων που συντάσσει το Διοικητικό Συμβούλιο.

ΑΡΘΡΟ 22 - ΒΙΒΛΙΑ - ΠΡΑΚΤΙΚΑ- ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ

Η εταιρία θα τηρεί όλα τα οριζόμενα από το Νόμο λογιστικά βιβλία και στοιχεία, καθώς και επίσης και πρακτικά των Γενικών Συνελεύσεων και των συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου.

Η εταιρία θα διατηρεί Τραπεζικό Λογαριασμό στο όνομά της μέσω του οποίου θα πραγματοποιούνται όλες οι συναλλαγές της.

ΑΡΘΡΟ 23 – ΛΥΣΗ

Η εταιρία λύεται στις περιπτώσεις που προβλέπει ο νόμος καθώς και όταν ζητηθεί από τα μέλη με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης λαμβανομένη με ψήφους υπέρ των τριών τετάρτων (3/4) τουλάχιστον του συνολικού αριθμού των μελών τής εταιρίας.

ΑΡΘΡΟ 24 – ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ

1. Από τη στιγμή της λύσεως της εταιρίας η εκκαθάριση διενεργείται εξωδίκως από το Διοικητικό Συμβούλιο εκτός αν υπάρχει αντίθετη περί αυτού απόφαση της Γενικής Συνέλευσης.
2. Πλην αντθέτου διατάξεως νόμου, η υπάρχουσα περιουσία τής εταιρίας, μετά την πληρωμή όλων των χρεών θα έχει τον προορισμό που προσδιορίζεται από τους σκοπούς της εταιρίας. Σε καμία περίπτωση όμως δεν μπορεί να αποφασισθεί η διανομή τής περιουσίας μεταξύ των μελών.

ΑΡΘΡΟ 25 - ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Μέχρι τη σύγκληση της Τακτικής Γενικής Συνέλευσης, η οποία πρέπει να γίνει το αργότερο μέσα σε δύο (2) μήνες από την κατάθεση του παρόντος καταστατικού στο Πρωτοδικείο, καθήκοντα Διοικητικού Συμβουλίου εκτελούν οι συμβαλλόμενοι στο παρόν:

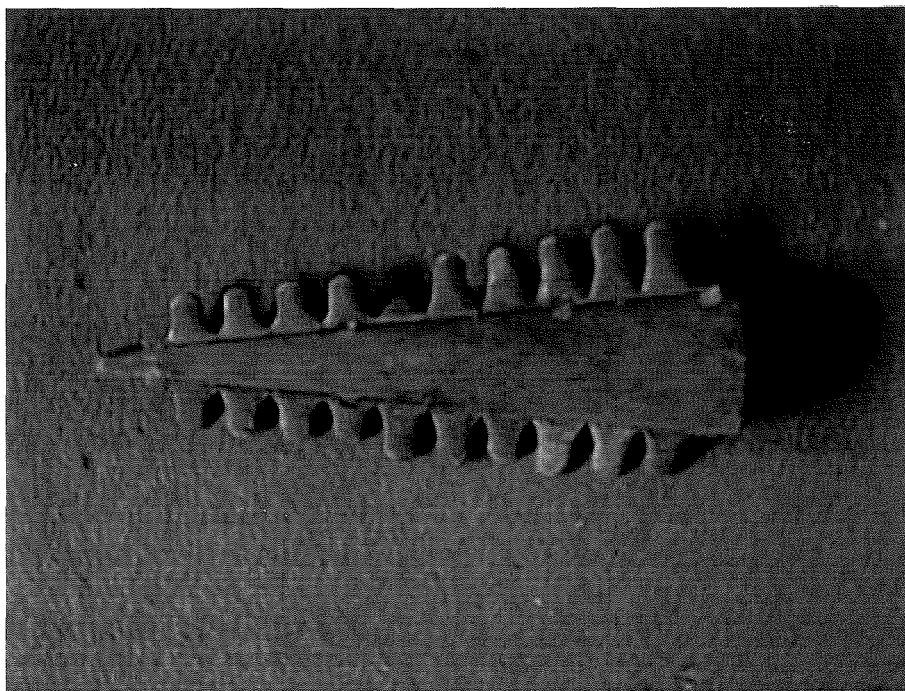
Α)Αχιλλέας Μητσός

Β)Ευρυδίκη Σιφναίου

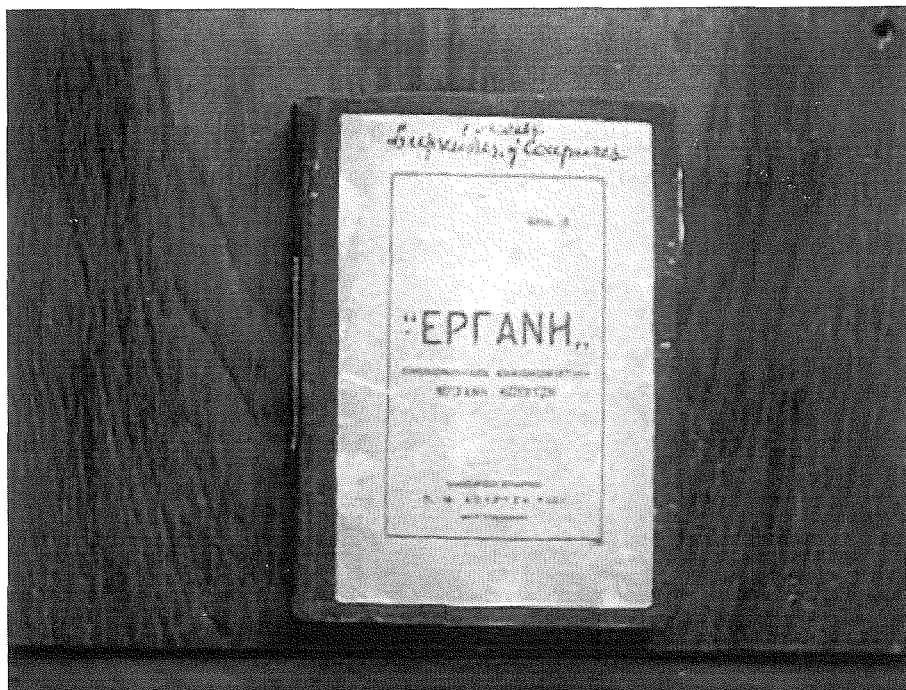
Γ)Κρίστης Κονναρής, οι οποίοι από κοινού ή ο καθένας ξεχωριστά θα προβούν σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες για την κατάθεση του παρόντος καταστατικού στο Πρωτοδικείο Μυτιλήνης, καθώς και σε οποιαδήποτε άλλη ενέργεια κρίνουν απαραίτητη για την προώθηση των σκοπών της εταιρίας έως την σύγκληση της πρώτης Γενικής Συνέλευσης.

ΟΙ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΟΙ

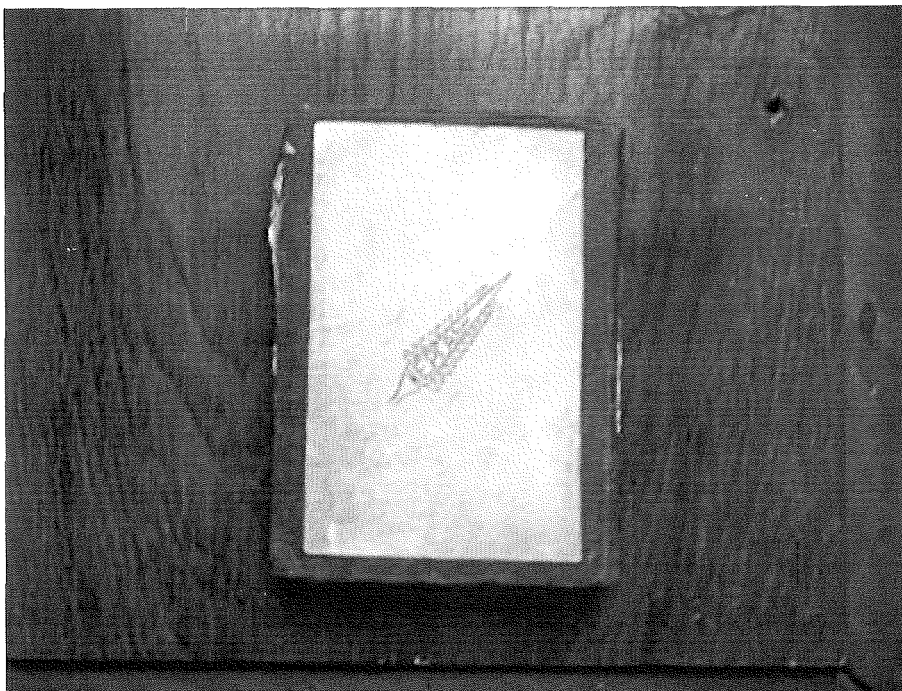
«Ο κώνος της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.



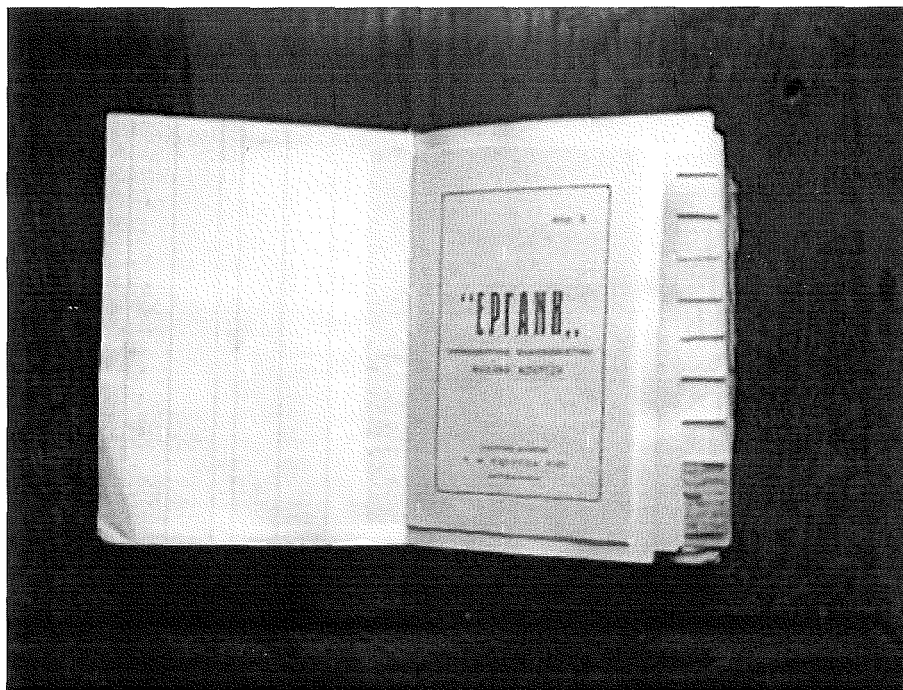
«Το ημερολόγιο της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου



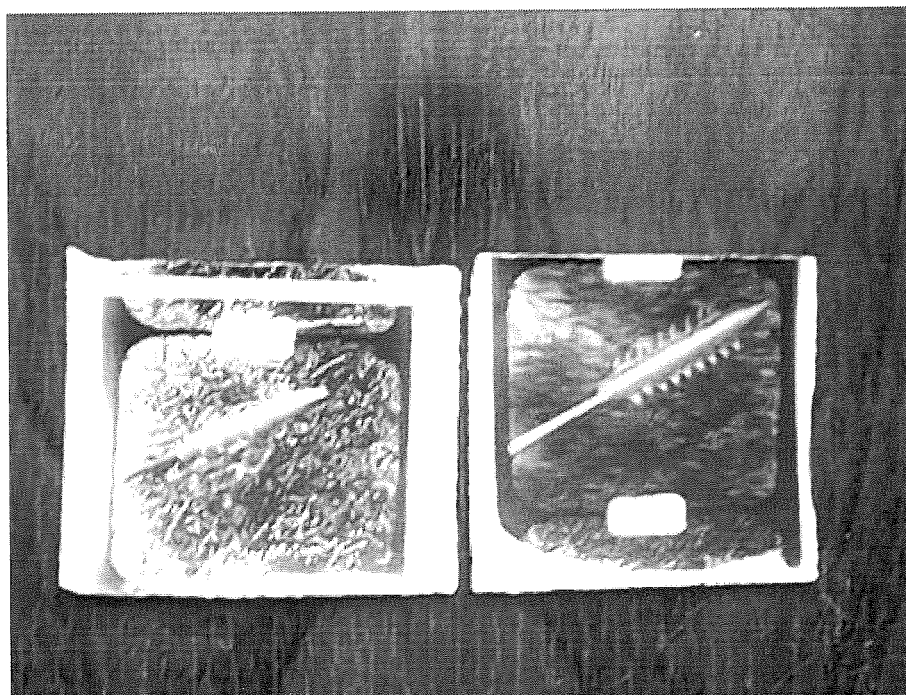
«Το ημερολόγιο της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου



«Το ημερολόγιο της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου



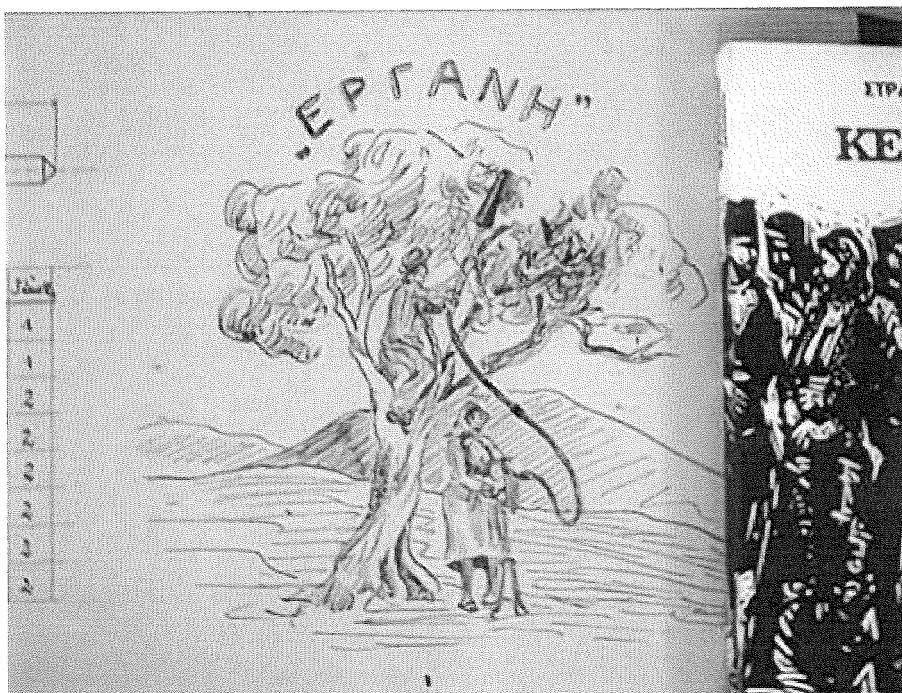
« Οι φωτογραφίες της Εργάνης », Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.



«Οι φωτογραφίες της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου



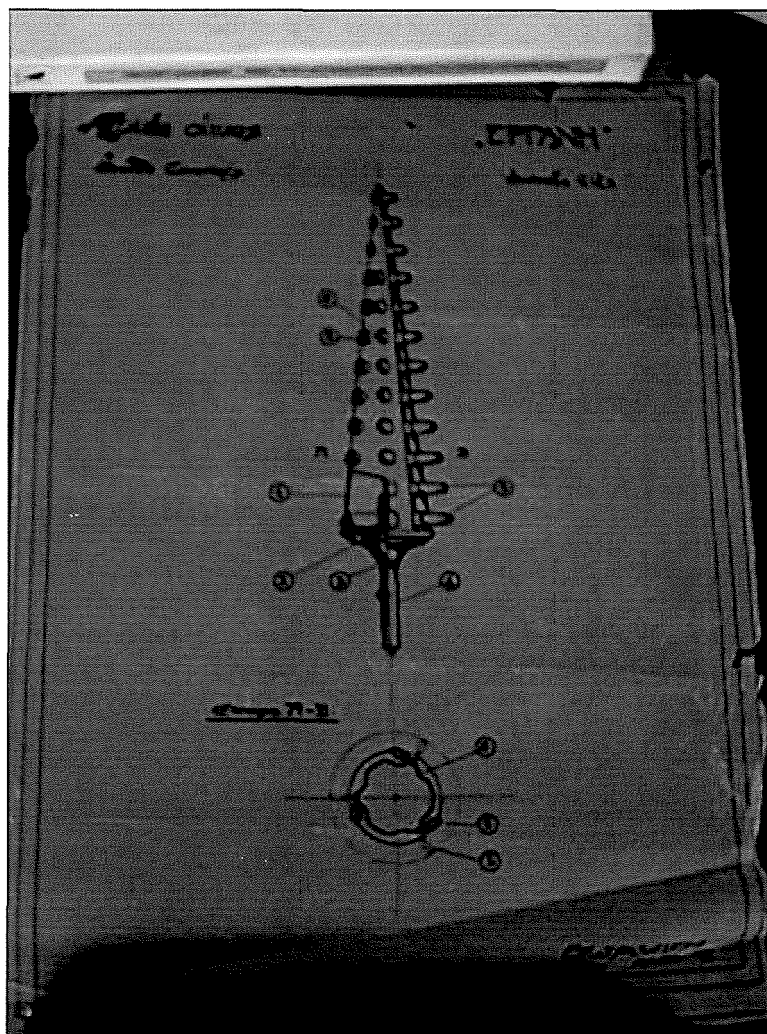
«Διαφημιστικό υλικό της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.



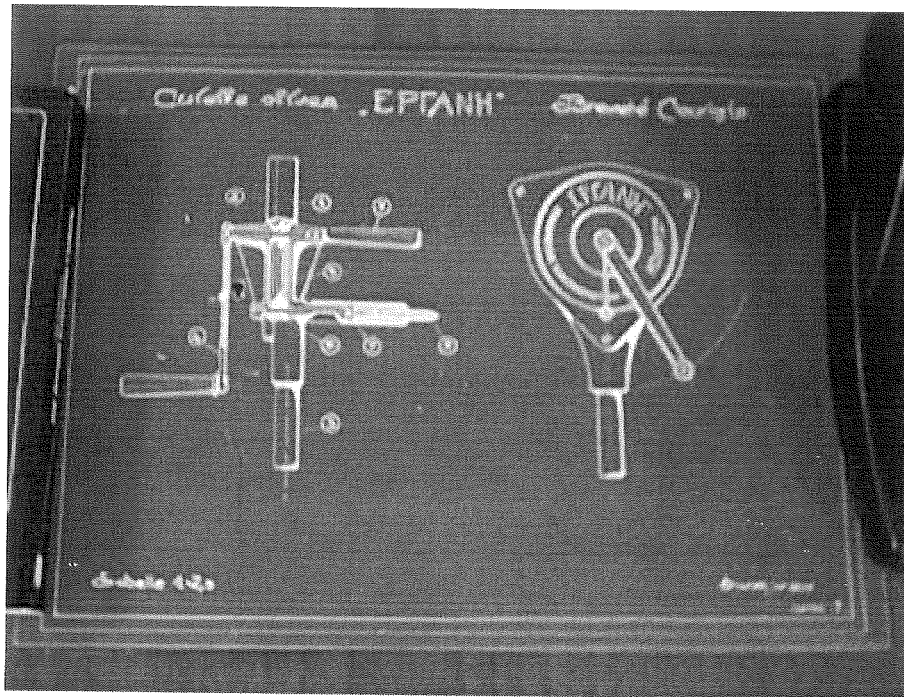
«Διαφημιστικό υλικό της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.

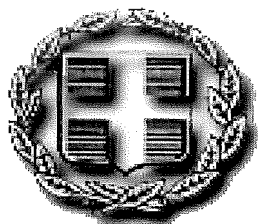


«Τα σχέδια της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.



«Τα σχέδια της Εργάνης», Αρχείο Κουρτζή, Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου.





Γ' ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ» 2000-2006

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ: 1 - ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΜΕΤΡΟ: 1.3 ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ, ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ



ΤΕΧΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑΣ ΕΡΓΟΥ

ΤΕΛΙΚΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ «ΕΡΓΑΝΗ»
ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥ ΕΡΓΟΥ
Δημιουργία και Αξιοποίηση Θεματικής Ψηφιακής Συλλογής για την Νεότερη Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία του Βορειοανατολικού Αιγαίου, 1870-1930

Αρ. Πρόσκλησης 65
(Αρ.Πρωτ. Α.Π.151.715/ΚτΠ 3618-B1, 10/6/2003)

Σκοπός εγγράφου

Το παρόν έντυπο έχει σκοπό να συμπληρώσει με ποιοτικά στοιχεία το Τεχνικό Δελτίο Έργου – Υποέργου (ΤΔΕ /Υ). Σε αυτό το έντυπο ο δυνητικός Τελικός Δικαιούχος έχει τη δυνατότητα δώσει σημαντικές πληροφορίες για το πολιτιστικό περιεχόμενο που κατέχει ή/ και διαχειρίζεται και καθώς και για το προτεινόμενο έργο. Στη συνέχεια καλείται να αναπτύξει τα στοιχεία που συμπλήρωσε συνοπτικά στο ΤΔΕ-Υ και αφορούν στην ωριμότητα και σκοπιμότητα του προτεινόμενου έργου.

Σε μερικές ερωτήσεις δίδονται παραδείγματα σε παρένθεση στα πεδία συμπλήρωσης με στόχο να καθοδηγήσουν τους υποψήφιους σε ενιαίο τρόπο απάντησης.

Οι ερωτήσεις που δεν σχετίζονται με το προτεινόμενο έργο δύνανται να μείνουν αναπάντητες. Σε αυτή την περίπτωση ο φορέας καλείται να συμπληρώσει στο αντίστοιχο πεδίο Δ.Α.(Δεν απαντάται)

1. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1.1 Γενικά

Προϋπολογισμός σε €	356.000
Ημερομηνία έναρξης έργου	01/01/04
Ημερομηνία λήξης έργου	30/06/05

1.2 Υποκατηγορίες πράξεων της πρόσκλησης στις οποίες εντάσσεται το έργο.

Συμπληρώστε τη λέξη **ΝΑΙ** στη στήλη "Επιλογή" για όλες τις υποκατηγορίες πράξεων της πρόσκλησης στις οποίες εμπίπτει το προτεινόμενο έργο ή μέρη του (δυνατότητα πολλαπλής επιλογής).

Υποκατηγορία	Επιλογή
1.2 Μελέτες εφαρμογής που εξειδικεύουν και προσαρμόζουν γενικές και ειδικές λειτουργικές και τεχνολογικές προδιαγραφές για ομάδες έργων και δράσεων που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο της πράξης (π.χ. για υιοθέτηση κοινών μεθοδολογιών και προτύπων)	
1.3 Δημιουργία γεωγραφικών και θεματικών μονάδων τεκμηρίωσης που θα αναλάβουν τη δημιουργία, ανάπτυξη και συντήρηση μεγάλων θεματικών ψηφιακών συλλογών του πολιτιστικού αποθέματος	
1.4 Ανάπτυξη ολοκληρωμένων πρωτογενών ψηφιακών πολιτιστικών συλλογών	ΝΑΙ
2.1 Δημιουργία και προώθηση ηλεκτρονικών πολύγλωσσων εκδόσεων που παρουσιάζουν σημαντικά Μουσεία και Πινακοθήκες της χώρας	
2.2 Δημιουργία και προώθηση ηλεκτρονικών πολύγλωσσων εκδόσεων που παρουσιάζουν, αναδεικνύουν και προβάλλουν διάφορες σύνθετες πτυχές του ελληνικού πολιτισμού σε εθνικό και διεθνές επίπεδο	
2.3 Ανάπτυξη πολύγλωσσων εκπαιδευτικών πολιτιστικών εφαρμογών με θέματα γύρω από την πολιτιστική κληρονομιά και τον σύγχρονο πολιτισμό	ΝΑΙ
2.5 Δημιουργία κόμβων πληροφόρησης των σημαντικότερων και πλέον επισκέψιμων Μουσείων και χώρων της Ελλάδας, ανάπτυξη θεματικών Διαδικτυακών τόπων και δημιουργία - προώθηση καθολικών ψηφιακών πολιτιστικών οδηγών με τουριστικής φύσεως πληροφόρηση για πολιτιστικά αξιοθέατα και χώρους της Ελλάδας	ΝΑΙ
2.8 Ανάπτυξη προηγμένων συστημάτων Πληροφόρησης του κοινού στα πλέον επισκέψιμα Μουσεία και χώρους	
2.9 Ανάπτυξη συστημάτων Μετάδοσης και Προβολής σε πραγματικό χρόνο πολιτιστικών εκδηλώσεων σε χώρους ανά την Ελλάδα όπου είναι δυνατή η προβολή στο ευρύ κοινό	
3.3 Ανάπτυξη αυτόματων συστημάτων πώλησης εισιτηρίων και διαχείρισης και ελέγχου των εισόδων του κοινού σε σημαντικά Μουσεία και Αρχαιολογικούς Χώρους.	

1.3 **Κατηγορία δικαιούχων στην οποία ανήκει ο φορέας.** Επιλέξτε μια από τις δύο κατηγορίες δυνητικών τελικών δικαιούχων.

Κατηγορία δυνητικών τελικών δικαιούχων	Επιλογή
Α. Πολιτιστικοί φορείς και οργανισμοί (ΝΠΙΔ και ΝΠΔΔ) εποπτευόμενοι από το Υπουργείο Πολιτισμού	
Β. Δημόσιοι φορείς και φορείς του ευρύτερου Δημόσιου Τομέα καθώς και ιδιωτικοί μη κερδοσκοπικοί φορείς, Ακαδημαϊκά Ερευνητικά Ιδρύματα που κατέχουν ή διαχειρίζονται σημαντικές σε αριθμό και αξία συλλογές και αρχεία πολιτιστικών τεκμηρίων του Ελληνικού Πολιτισμού ή αναπτύσσουν σημαντική πολιτιστική δραστηριότητα	X

2. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις που είναι επιλέξιμες για μια ή περισσότερες υποκατηγορίες πράξεων στις οποίες εμπίπτει το προτεινόμενο έργο ή μέρη του.

Α. Ερωτήσεις σχετικές με το πολιτιστικό περιεχόμενο που κατέχει ή/ και διαχειρίζεται ο φορέας

Στην ενότητα αυτή γίνεται αναφορά στο πολιτιστικό περιεχόμενο που κατέχει ή/και διαχειρίζεται ο φορέας και στην πολιτιστική δραστηριότητα που αναπτύσσει, στοιχεία που τον καθιστούν εν δυνάμει τελικό δικαιούχο της παρούσας πρόσκλησης. Ειδικότερα εξετάζονται θέματα που αφορούν σε ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία του πολιτιστικού περιεχομένου, σε χρήστες και ενδιαφερόμενο κοινό.

Ερώτηση 2.1	Αναφέρετε και αξιολογήστε συνοπτικά το πολιτιστικό περιεχόμενο (μουσειακά αντικείμενα, οπτικοακουστικά και άλλα τεκμήρια, πολιτιστικές εκδηλώσεις, εκθέσεις, εκδόσεις κλπ.) που διαχειρίζεται ο φορέας ή έχει στην κατοχή του.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Ο φορέας κατέχει και διαχειρίζεται σπάνια αρχεία που αναδεικνύουν σημαντικές πλευρές της ελληνικής και ευρωπαϊκής ιστορίας τέλη 19 ^{ου} -αρχές 20 ^{ου} (αναφέρεται ενδεικτικά το ερασιτεχνικό κινηματογραφικό υλικό της περιόδου 1925-1927, σπάνια έγγραφα κοινωνικής –οικονομικής φύσεως, σημαντικά έντυπα και αντικείμενα της περιόδου).									

Ερώτηση 2.2	Περιγράψτε το πολιτιστικό περιεχόμενο (κινητά και ακίνητα μνημεία, οπτικοακουστικά και άλλα τεκμήρια, πολιτιστικές εκδηλώσεις κλπ.) που πρόκειται να είναι διαθέσιμο μέσω των αποτελεσμάτων του έργου.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Η ψηφιοποιημένη συλλογή θα προσφέρει πρόσβαση σε οπτικοακουστικό υλικό της περιόδου (κιν. ταινίες, φωτογραφίες), επιλεγμένα ψηφιοποιημένα έγγραφα και έντυπα που συνολικά περιγράφουν με σαφήνεια και πληρότητα την κοινωνική και οικονομική ιστορία του ΒΑ Αιγαίου την περίοδο 1870-1930									

Ερώτηση 2.3	Αναφέρετε την ποσότητα των πολιτιστικών αντικειμένων / τεκμηρίων (π.χ., αριθμός εικαστικών έργων, αρχαιολογικών ευρημάτων, μουσικών έργων, παραστάσεων, φωτογραφιών, οπτικοακουστικών και άλλων τεκμηρίων, κλπ.) πρόκειται να γίνουν διαθέσιμα σε ψηφιακή μορφή μέσω των αποτελεσμάτων του έργου;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (μια γραμμή ανά είδος/κατηγορία αντικειμένων - προσθέστε όσες γραμμές χρειάζονται)										
	< 50			50 – 1000			1000 – 5000			> 5000
	Φωτογραφικό υλικό			500						
	Ερασιτεχνικές κιν.ταινίες 1925-27			43						
	Έντυπα (εφημερίδες, περιοδικά)			332						

Ερώτηση 2.3	Αναφέρετε την ποσότητα των πολιτιστικών αντικειμένων / τεκμηρίων (π.χ., αριθμός εικαστικών έργων, αρχαιολογικών ευρημάτων, μουσικών έργων, παραστάσεων, φωτογραφιών, οπτικοακουστικών και άλλων τεκμηρίων, κλπ.) πρόκειται να γίνουν διαθέσιμα σε ψηφιακή μορφή μέσω των αποτελεσμάτων του έργου;									
	Εγγραφα(τραπεζικά, ναυτιλιακά, δημόσια, ιδιωτικά)				625					

Ερώτηση 2.4	Πόσα άτομα από το γενικό κοινό (επισκέπτες, θεατές) είχαν πρόσβαση στην τριετία 2000-2002 σε πολιτιστικό περιεχόμενο που πρόκειται να είναι διαθέσιμο μέσω των αποτελεσμάτων του έργου;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (επιλέξτε)	< 1000		1000 – 10,000		10,000 – 50,000			> 50,000		
	~2000									

Ερώτηση 2.5	Πόσοι μελετητές (ερευνητές, ειδικοί) είχαν πρόσβαση στο διάστημα 2000-2002 πολιτιστικό περιεχόμενο που πρόκειται να είναι διαθέσιμο μέσω των αποτελεσμάτων του έργου;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (επιλέξτε)	< 5		5 – 10		10 - 50		> 50			
	10									

Ερώτηση 2.6	Αναφέρετε τις τρεις σημαντικότερες επιστημονικές εκδόσεις με βάση καθιερωμένο πρότυπο (π.χ. για βιβλίο: Επώνυμο αρχικό ονόματος συγγραφέα, (χρονολογία), τίτλος, τόπος έκδοσης, εκδότης) (καταλόγους, μονογραφίες, επιστημονικές εργασίες), στην ελληνική ή σε ξένες γλώσσες, που αφορούν στο πολιτιστικό περιεχόμενο που θα είναι διαθέσιμο μέσω των αποτελεσμάτων του έργου. Επισυνάψτε τις εκδόσεις αυτές στην πρότασή σας, αν είναι διαθέσιμες.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (βιβλιογραφικά στοιχεία έως 3 εκδόσεων)	❖ Σιφναίου Ε., (1996) <i>Λέσβος: Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία 1840-1912</i>, Τροχαλία. ❖ (2001) «Ο επιχειρηματίας ως ερασιτέχνης κινηματογραφιστής ή όταν ο ελεύθερος χρόνος γίνεται Ιστορία», <i>Λεσβιακά Χρονικά</i>, Τομ., Γ, σ. 84-91. ❖ Σιφναίου Ε., και Κονναρής Κ., (2002) <i>Ευρετήριο Αρχείου Κουρτζή</i>, Δελτιόριο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών.									

Ερώτηση 2.7	Αναφέρετε τυχόν εμπόδια που υφίστανται σήμερα για την επαρκή πρόσβαση (του κοινού και των μελετητών) στο πολιτιστικό περιεχόμενο που θα είναι διαθέσιμο μέσω των αποτελεσμάτων του έργου.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			

Β. Ερωτήσεις σχετικές με το προτεινόμενο έργο για τα αναμενόμενα αποτελέσματα και την εμβέλειά του.

Στην ενότητα αυτή δίνονται στοιχεία για τον σκοπό, τους στόχους και τα αναμενόμενα αποτελέσματα του έργου, τη συμπληρωματικότητά και τη συνέργια του με άλλα έργα του φορέα.

Ερώτηση 2.9	Ιεραρχήστε τα αναμενόμενα αποτελέσματα του προτεινόμενου έργου. Αναφέρετε ποσοτικούς δείκτες, αν επιθυμείτε.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 8 γραμμές)			.			.	.			
	Τα αναμενόμενα αποτελέσματα του έργου περιλαμβάνουν τα εξής:									
	❖ Ψηφιακή βάση δεδομένων ❖ Διαδικτυακή πύλη ❖ Παραγωγή-διάθεση DVD									
	Μέσα από την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων αναμένεται να ωφεληθούν άμεσα ή έμμεσα οι εξής ομάδες χρηστών:									
	❖ Ερευνητές (2.000) ❖ Μαθητές / Σπουδαστές/εκπ.προσωπικό (50.000) ❖ Ευρύ κοινό (30.000) ❖ Δημόσιοι και Ιδιωτικοί Πολιτιστικοί Φορείς (500) ❖ Ελληνική ομογένεια (100.000)									

Ερώτηση 2.10	Με ποιον Τρόπο εκτιμάται ότι το προτεινόμενο έργο θα συνεισφέρει στην εκπλήρωση της αποστολής και των στόχων του φορέα;									
Σχετικές	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Υποκατηγορίες			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Οι κυριότεροι στόχοι της αστικής μη-κερδοσκοπικής εταιρείας «Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου Έργα» είναι η διαφύλαξη και διάσωση του αρχαιολογικού πλούτου, η τεκμηρίωση και διαχείριση του, η προώθηση ερευνητικών δραστηριοτήτων με βάση το εν λόγω υλικό και η ανάδειξη της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο φορέας θα αποκομίσει σημαντική τεχνογνωσία διαχείρισης ψηφιακών συλλογών και επικοινωνίας με το ευρύτερο κοινό ώστε να εξασφαλιστεί η απόκτηση εμπειρίας εξυπηρέτησης σε πολλαπλές ομάδες χρηστών για τη διάδοση των σκοπών του, ενώ παράλληλα δημιουργούνται υποδομές ψηφιακής διαχείρισης και προβολής που συνεισφέρουν στους στόχους του σε μακροπρόθεσμη βάση.									

Ερώτηση 2.11	Ποια συγκεκριμένα αποτελέσματα προβλέπεται να έχει το προτεινόμενο έργο στα αρχεία και στις διαδικασίες επιστημονικής τεκμηρίωσης και διαχείρισης των συλλογών που κατέχει ή επιμελείται ο φορέας;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)		•	•	•	•	•	•	•		
	-Η ψηφιοποίηση θα εντείνει την αξία των αρχείων εμπλέκοντας νέες μεθόδους έρευνας και διδασκαλίας(OCR, κα) -Η εισαγωγή πρότυπων και ευέλικτων πληροφοριακών συστημάτων θα συμβάλλει στην ταχύτερη διοικητική διαχείριση της συλλογής αλλά και στην επιστημονική τεκμηρίωση αφού θα επιτρέπει την αναπαράσταση των πληροφοριών με τέτοιο τρόπο, ώστε να σχετίζονται σημασιολογικά πολλαπλασιάζοντας τις δυνατότητες επεξεργασίας από τον ερευνητή-χρήστη.									

Ερώτηση 2.12	Ποια συγκεκριμένα αποτελέσματα προβλέπεται να έχει το προτεινόμενο έργο στην αξιοποίηση των συλλογών που κατέχει ή επιμελείται ο φορέας από το γενικό κοινό, την εκπαιδευτική και την ερευνητική κοινότητα;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	❖ Γενικό κοινό: γενική πληροφόρηση μέσα από εφαρμογές της νέας τεχνολογίας σχετική με την κοινωνική και οικονομική ιστορία του Β.Α. Αιγαίου στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο και το πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής. ❖ Μαθητές - φοιτητές: παροχή διαδραστικών εκπαιδευτικών εφαρμογών σχετικές με την ιστορία του Βόρειου Αιγαίου από τον 19^ο αιώνα μέχρι και σήμερα. ❖ Ερευνητές: πρόσβαση σε ερευνητές σε μεγάλο και σημαντικό αρχειακό υλικό που αφορά την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ιστορίας της Νεώτερης Ελλάδας, της Ευρώπης και της Νοτιοανατολικής Μεσογείου.									

Ερώτηση 2.13	Ποιες άλλες δράσεις ή προϋποθέσεις πρέπει να εκπληρωθούν μετά την ολοκλήρωση του προτεινόμενου έργου προκειμένου τα αποτελέσματά του να είναι πλήρως αξιοποιήσιμα;									
Σχετικές	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Υποκατηγορίες			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Τα αποτελέσματα από το προτεινόμενο έργο θα είναι πλήρως αξιοποιήσιμα χωρίς να απαιτούνται άλλες δράσεις ή προϋποθέσεις.									

Ερώτηση 2.14 Αναφέρετε το όνομα, την ιδιότητα και το ρόλο έως τριών ειδικών που θα συμμετάσχουν στο προτεινόμενο έργο εκ μέρους του φορέα, όπως και το ποσοστό του χρόνου που θα διαθέτουν στο έργο.										
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 3 ονόματα)	Ονοματεπώνυμο		Ιδιότητα		Ρόλος στο έργο		% χρόνου			
	Σιφναίου Ευρυδίκη		Ιστορικός, Ερευνήτρια ΕΙΕ		Επιστημονικός Υπεύθυνος		30			
	Κονναρής Κρίστης		Ιστορικός, Ερευνήτης		Ερευνήτης – Υπεύθυνος έργου		75			
	Νικολακάκης Γεώργιος		Αναπληρωτής Καθηγητής Παν. Κρήτης		Ερευνήτης – Εσωτερικός Αξιολογητής		20			

[illegible]

Ερώτηση 2.19	Πώς είναι τεκμηριωμένα τα πολιτιστικά αντικείμενα / οι συλλογές που πρόκειται να ψηφιοποιηθούν στο πλαίσιο του έργου; Για κάθε είδος αρχείου που τηρείται (π.χ., ευρετήριο εισαγωγής, δελτιοκατάλογος), αναφέρετε επίσης το φυσικό του υπόβαθρο (χειρογραφικό, ψηφιακό αρχείο, βάση δεδομένων), τις ιδιότητες (πεδία π.χ. .αριθμός ευρετηρίου, είδος, τεχνική, δημιουργός, τόπος κατασκευής, περίοδος, χρονολογία κ.ο.κ.) που περιλαμβάνει για κάθε εγγραφή και τον αριθμό διαθέσιμων εγγραφών των αντικειμένων που πρόκειται να ψηφιοποιηθούν.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (μια γραμμή για κάθε είδος αρχείου τεκμηρίωσης)	Είδος αρχείου		Υπόβαθρο		Ιδιότητες (πεδία)			Εγγραφές		
	Προσαρμοσμένο Δελτίο προτύπου MDA		Χειρογραφικό		Ταυτότητα, περιγραφή, αποθήκευση, τεκμηρίωση, συντήρηση, βιβλιογραφία, παρατηρήσεις			1500		
	Δελτιοκατάλογος προτύπου MDA		Χειρογραφικό		Εγγραφα, οπτικοακουστικό υλικό, έντυπα, αντικείμενα			1		

Ερώτηση 2.20	Ποια αρχεία αναλογικών ή ψηφιακών υποκαταστάτων-αναπαραγωγών των πολιτιστικών αντικειμένων / τεκμηρίων που πρόκειται να ψηφιοποιηθούν (π.χ., φωτογραφικό αρχείο, αρχείο διαφανειών, ηχοθήκη, βιντεοθήκη, αρχείο μικροφίλμ) είναι διαθέσιμα και από πόσα τεκμήρια αποτελούνται; Η ποιότητα των αναπαραγωγών είναι επαρκής ώστε να είναι αξιοποιήσιμες στο προτεινόμενο έργο;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (μια γραμμή για κάθε είδος αρχείου, προσβάσιμο ή όχι)	Είδος αρχείου		Αριθ. τεκμηρίων		Ποιότητα και δυνατότητα αξιοποίησης					
					Δεν είναι αξιοποιήσιμα					

Ερώτηση 2.21	Αναφέρετε πρότυπα που έχει αναπτύξει ή υιοθετήσει ο φορέας στο πλαίσιο των διαδικασιών επιστημονικής και διαχειριστικής τεκμηρίωσης των συλλογών που κατέχει ή διαχειρίζεται.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
		•	•	•	•	•	•	•		
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Πρότυπο διαχείρισης και τεκμηρίωσης MDA.									

Ερώτηση 2.22	Από τα έργα που έχει ολοκληρώσει επιτυχώς ο φορέας, αναφέρετε έως τρία που παρουσιάζουν συνάφεια με το προτεινόμενο έργο και αξιολογήστε σύντομα τα αποτελέσματά τους.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Έργο / έτος ολοκλήρωσης						Αξιολόγηση αποτελεσμάτων			
	Ο φορέας έχει συμμετάσχει με την παραχώρηση μέρους του αρχαιικού υλικού της στη παραγωγή του Ντοκιμαντέρ «Η Δική μου Μυτιλήνη 1925-1927», η οποία χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Αιγαίου και υλοποιήθηκε από το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, την αστική εταιρεία «Αρχιπέλαγος» και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών (2001). Η παραγωγή παρουσιάστηκε στη διάρκεια ειδικής εκδήλωσης που οργάνωσε το Υπουργείο Αιγαίου στο Δημοτικό Θέατρο Μυτιλήνης και στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (2002) και προβλήθηκε στην NET στις 3/1/2002						Η συνεισφορά του υλικού που παραχωρήθηκε από την Εργάνη συνέβαλε σημαντικά στην οπτικοποίηση των ιστορικών αναφορών της παραγωγής, προσφέροντας μοναδικής ιστορικής αξίας οπτικό υλικό για την τεκμηρίωση του ντοκιμαντέρ.			

Ερώτηση 2.23	Αναφέρετε πώς το προτεινόμενο έργο συνδέεται με άλλες δράσεις που υλοποιεί ή προγραμματίζει ο φορέας. Δηλώστε σε ποιο στάδιο βρίσκονται οι δράσεις αυτές και αν αποτελούν προϋπόθεση για την υλοποίηση του προτεινόμενου έργου.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)			•			•	•			
Ο φορέας βρίσκεται στο στάδιο διαβουλεύσεων και υπογραφής Προγραμματικής Σύμβασης Συνεργασίας μεταξύ των: Υπουργείου Αιγαίου, Ιερά Μητρόπολη Μυτιλήνης, το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ) και Ιστορικό Αρχείο Αιγαίου – «Εργάνη». Στόχος της συμφωνίας είναι η υλοποίηση προγράμματος, που περιλαμβάνει τη δημιουργία ψηφιακής βάσης δεδομένων Εθνικού και Τοπικού Τύπου, τη δημιουργία μόνιμου εκθετηρίου στη Μυτιλήνη καθώς και την εκπόνηση ερευνητικού έργου με βάση πρότυπο αρχειακό υλικό για την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ιστορία του Βορείου Αιγαίου από τον 15^ο μέχρι και τον 21^ο αιώνα. Ακόμη, η «Εργάνη» συνεργάζεται με το Τμήμα Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου στα πλαίσια του Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ για την ολοκλήρωση της διαδικασίας τεκμηρίωσης και καταγραφής του αρχειακού της υλικού.										

Ερώτηση 2.24	Αναφέρετε με ποια κριτήρια και ποια διαδικασία προβλέπεται να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα του προτεινόμενου έργου.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Κριτήρια αξιολόγησης αποτελεσμάτων: Προσβασιμότητα στο νέο πληροφοριακό σύστημα του αρχείου, αριθμός χρηστών, αύξηση της υπάρχουσας γνώσης για το πολιτιστικό του περιεχόμενο. Διαδικασία αξιολόγησης: Θέσπιση αναλυτικών δεικτών και ποσοτικοποίηση / βαθμός επίτευξης στόχων. Η παρακολούθηση της υλοποίησης και η διαδικασία αξιολόγησης θα επιτευχθούν μέσα από το μηχανισμό παραλαβής και ελέγχου των παραδοτέων των Υποέργων που προβλέπεται να υλοποιηθεί στο πλαίσιο του Υποέργου 5.									

Γ. Οι ερωτήσεις που ακολουθούν αφορούν στη σκοπιμότητα υλοποίησης του έργου σε σχέση με το Μέτρο 1.3

Στην ενότητα αυτή αναλύονται η σκοπιμότητα του προτεινόμενου έργου, η συμβολή του στην επίτευξη των στόχων του Μέρους 1.3 ενώ γίνεται αναφορά στον ωφελούμενο πληθυσμό, τα άμεσα και έμμεσα αποτελέσματα

Ερώτηση 2.25	Με ποιον τρόπο εκτιμάται ότι το προτεινόμενο έργο θα συνεισφέρει στην εκπλήρωση των συνολικών στόχων του Μέρους 1.3;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Το προτεινόμενο έργο συμβάλλει: ❖ στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων σχετικά με την ανάπτυξη και διάθεση ψηφιακού αρχαιικού πολιτιστικού υλικού, ❖ στη ψηφιοποίηση και επιστημονική τεκμηρίωση σημαντικού πολιτιστικού αποθέματος το οποίο απευθύνεται στην παγκόσμια ερευνητική κοινότητα, ❖ στην βελτίωση της πρόσβασης σε πρωτογενές ψηφιακό υλικό για τη δημιουργία δευτερογενών ψηφιακών προϊόντων και υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας, ❖ στη διάσωση και διαφύλαξη σπάνιων οπτικοακουστικών αρχείων.									

Ερώτηση 2.26	Προσδιορίστε το είδος (ψηφιακές απεικονίσεις, βίντεο, ηχογραφήσεις κ.κ.), την ποσότητα (αριθμός οπτικών τεκμηρίων, χρονική διάρκεια βίντεο-ήχου) και την ποιότητα (ανάλυση, μορφότυπο) των ψηφιακών υποκαταστάτων πολιτιστικών τεκμηρίων που ο φορέας συμφωνεί ότι θα διαθέσει για ελεύθερη δημόσια χρήση από το γενικό κοινό και την εκπαιδευτική κοινότητα μέσω των παγκοσμίων δικτύων.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (για γραμμή για κάθε είδος ψηφιακών υποκαταστάτων που συμφωνεί-ται)	Είδος ψηφιακών υποκαταστάτων			Αριθμός / διάρκεια		Μορφότυπος/ ανάλυση / προδιαγραφές ποιότητας				
	Video (on line)			10/10min		Mpeg/352x288cif/ 300 KB ανά min				
	Φωτογραφικές απεικονίσεις			457		Jpeg/400dpi/100KB				

Ερώτηση 2.27	Προσδιορίστε το είδος (ψηφιακές απεικονίσεις, βίντεο, ηχογραφήσεις κ.κ.), την ποσότητα (αριθμός οπτικών τεκμηρίων, χρονική διάρκεια βίντεο-ήχου) και την ποιότητα (ανάλυση, μορφότυπο) των ψηφιακών υποκαταστάτων πολιτιστικών τεκμηρίων που ο φορέας προτίθεται να διαθέσει για χρήση από την ερευνητική κοινότητα.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (για γραμμή για κάθε είδος ψηφιακών υποκαταστάτων που συμφωνεί-ται να διατεθεί)	Είδος ψηφιακών υποκαταστάτων			Αριθμός / διάρκεια		Μορφότυπος / ανάλυση / προδιαγραφές ποιότητας				
	Video (on demand-offline)			43/50min		Mpeg/720x480 noninterlaced/7MB ανά min				
	Φωτογραφικές απεικονίσεις			1000		Tiff/1200dpi/2MB				

Ερώτηση 2.28	Προσδιορίστε το είδος (ψηφιακές απεικονίσεις, βίντεο, ηχογραφήσεις κοκ.), την ποσότητα (αριθμός οπτικών τεκμηρίων, χρονική διάρκεια βίντεο-ήχου) και την ποιότητα (ανάλυση, μορφότυπο) των ψηφιακών υποκαταστάτων πολιτιστικών τεκμηρίων που ο φορέας προτίθεται να διαθέσει επ' αμοιβή για την παραγωγή ψηφιακών πολιτιστικών προϊόντων.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (μια γραμμή για κάθε είδος ψηφιακών	Είδος ψηφιακών υποκαταστάτων			Αριθμός / διάρκεια		Μορφότυπος / ανάλυση / προδιαγραφές ποιότητας				

Ερώτηση 2.29	Αναφέρετε ποιες προβλέψεις υπάρχουν για την προσβασιμότητα και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων του έργου από άτομα με ειδικές ανάγκες.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Υπάρχει πλήρης πρόβλεψη στην προσβασιμότητα του δικτυακού τόπου για τα ΑμΕΑ (συμβατό με το πρότυπο WAI, επίπεδο Α), όπως τεκμηριώνεται αναλυτικά στην τεχνική περιγραφή του έργου.									

Ερώτηση 2.30	Ποια η προβλεπόμενη συνεισφορά του προτεινόμενου έργου στη δημιουργία των προϋποθέσεων για συγκεκριμένα έμμεσα οικονομικά οφέλη του φορέα;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	❖ Θα ισχυροποιήσει τη δυνατότητα του φορέα να συμμετέχει σε συνεργατικά δίκτυα σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. ❖ Θα αυξήσει την ικανότητα του να επιτύχει εξωτερικές χρηματοδοτήσεις για το έργο του (χορηγίες, επιχορηγήσεις)									

Ερώτηση 2.31	Αναφέρετε, κατά σειρά σημαντικότητας, τις κυριότερες ωφελούμενες ομάδες χρηστών (ατόμων, φορέων), το μέγεθος (αριθμό μελών) της κάθε ομάδας και το όφελος που προβλέπεται να αποκομίσει από την υλοποίηση του έργου.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (μια γραμμή για κάθε ομάδα)	Ομάδα χρηστών			Μέγεθος		Αξιολόγηση προβλεπόμενου οφέλους				
	Ερευνητές			2.000		Πρόσβαση σε πρωτότυπα και σπάνια ιστορικά τεκμήρια που στηρίζουν τη συστηματική/συγκριτική έρευνα.				
	Μαθητές/Σπουδαστές/εκπ.πρ οσωπικο			50.000		Χρήση αποτελεσματικών εκπαιδευτικών προϊόντων και καινοτόμων μεθόδων μάθησης				
	Δημόσιοι Πολιτιστικοί Φορείς (βιβλιοθήκες, μουσεία, πολιτιστικές εταιρείες, τουριστικές υπηρεσίες)			500		Χρήση των υπηρεσιών της «Εργάνης» για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής				
	Ευρύ κοινό & μη-κοινό.			50.000		Χρήση προϊόντων (με ψυχαγωγικό χαρακτήρα) για την κατανόηση της ιστορίας της περιοχής				

Ερώτηση 2.31	Αναφέρετε, κατά σειρά σημαντικότητας, τις κυριότερες ωφελοούμενες ομάδες χρηστών (ατόμων, φορέων), το μέγεθος (αριθμό μελών) της κάθε ομάδας και το όφελος που προβλέπεται να αποκομίσει από την υλοποίηση του έργου.			
	Ελληνική Διασπορά – Σύλλογοι Ομογενών στο εξωτερικό	100.000	Διατήρηση πολιτισμικών δεσμών με τη χώρα	

Ερώτηση 2.32	Εξηγήστε γιατί το προτεινόμενο έργο ανταποκρίνεται εύστοχα στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των σημαντικότερων ομάδων χρηστών.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)			•			•	•			
Το προτεινόμενο έργο ανταποκρίνεται με προσαρμοσμένα προϊόντα στις εξειδικευμένες ανάγκες ενός διαφοροποιημένου κοινού. Database, portal και DVD με την ευελιξία και την διαδραστικότητα που προσφέρουν ικανοποιούν αποτελεσματικά τις διαφορετικές ανάγκες.										

Ερώτηση 2.33	Ποια είναι η χρησιμότητα του προτεινόμενου έργου στην προστασία και διατήρηση ευπαθών πολιτιστικών τεκμηρίων που κινδυνεύουν από τη συχνότητα της φυσικής πρόσβασης και τη φθορά; Αν το έργο αποσκοπεί στη δημιουργία ψηφιακών υποκαταστάτων πολιτιστικών τεκμηρίων για λόγους διανοητικής διατήρησης των τεκμηρίων αυτών, πώς το επιτυγχάνει;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)			•							
Η υπάρχουσα κατάσταση περιορίζει την ερευνητική χρήση και αποκλείει την εκπαιδευτική. Η ψηφιοποίηση μας εξασφαλίζει από την καταστροφή υλικού, κυρίως αυτού για το οποίο μας ενδιαφέρουν συγκεκριμένες ποιότητές του (ενδεικτικά το κείμενο από ένα έγγραφο που απαιτεί διαφορετική προσέγγιση ψηφιοποίησης). Έχει προβλεφθεί επίσης η ψηφιοποίηση των τεκμηρίων να συνοδεύεται από όλες τις λεπτομερείς πληροφορίες για τις μεθόδους δημιουργίας του.										

Ερώτηση 2.34	Προβλέπεται μέσω του έργου η ανάδειξη σημαντικών θεμάτων ή τεκμηρίων που, παρά την πολιτιστική τους σημασία και αξία, δεν έχουν αξιοποιηθεί και προβληθεί επαρκώς μέχρι σήμερα;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)			•			•	•			
Όλο το προς ψηφιοποίηση υλικό είναι αναμφισβήτητης αξίας και σημαντικό πόρος πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής. Αναφέρουμε σπάνιες φωτογραφίες που δεν επιτρέπουν την έκθεσή τους. Η περιορισμένη δυνατότητα προβολής και χρήσης του θα επιλυθεί με την επιτυχή ολοκλήρωση του προγράμματος.										

Ερώτηση 2.35	Προβλέπονται συγκεκριμένα πολλαπλασιαστικά οφέλη του προτεινόμενου έργου στους τομείς του τουρισμού, της περιφερειακής ανάπτυξης, της εκπαίδευσης, της βιομηχανίας του ελεύθερου χρόνου ή της βιομηχανίας ψηφιακού περιεχομένου;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			

Ερώτηση 2.35	Προβλέπονται συγκεκριμένα πολλαπλασιαστικά οφέλη του προτεινόμενου έργου στους τομείς του τουρισμού, της περιφερειακής ανάπτυξης, της εκπαίδευσης, της βιομηχανίας του ελεύθερου χρόνου ή της βιομηχανίας ψηφιακού περιεχομένου;
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Τα πολλαπλασιαστικά οφέλη που προκύπτουν από το έργο αφορούν στην άρση του μειονεκτημάτων της περιφερειακότητας που αφορά στο χώρο τήρησης του αρχαικού υλικού (ΒΑ Αιγαίο, Μυτιλήνη), ενώ ταυτόχρονα επιτυγχάνεται η ανάδειξη και προβολή ενός σημαντικού πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής, το οποίο είναι σχεδόν ανεκμετάλλετο και δύσκολα προσβάσιμο. Ακόμη επιτυγχάνεται η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων με τη χρήση των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας, η δημιουργία καινοτόμου υλικού υποστήριξης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, και τέλος, η ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση του ψηφιακού αποθέματος πολιτιστικών αγαθών.

Ερώτηση 2.36	Αναφέρετε τις επιδράσεις του έργου σε άλλους τομείς, όπως π.χ. η προστασία και διατήρηση της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, η προώθηση της πολιτιστικής εκπαίδευσης, η ενεργοποίηση του πολιτιστικού ανθρώπινου δυναμικού, η ενίσχυση των συνθηκών προσφοράς της βιομηχανίας περιεχομένου κ.α.									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)			•			•	•			
	Το έργο θα συνδράμει αποφασιστικά στην προστασία και ανάδειξη ενός σημαντικού δείγματος της ακριτικής ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ακόμη, θα συνεισφέρει στην ποιοτική αναβάθμιση της πολιτιστικής εκπαίδευσης μέσα από τα πρότυπα και καινοτόμα μέσα παρουσίασης του πολιτιστικού υλικού (DVD με εκπαιδευτικό υλικό και εκπαιδευτικά παιχνίδια μάθησης). Τέλος, το έργο θα αποτελέσει τη βάση για μια μακροχρόνια εκμετάλλευση της ψηφιακής συλλογής. Παράλληλα, θα ενεργοποιήσει σημαντικό αριθμό ανθρώπινων πόρων στην κατεύθυνση της πολιτιστικής διαχείρισης και προβολής και θα δημιουργήσει σημαντικό κοινωνικό κεφάλαιο σε μια περιοχή που στηρίζει την ανάπτυξη της στην εκμετάλλευση των πολιτιστικών και φυσικών της πόρων.									

Ερώτηση 2.37	Αναφέρετε αν υπάρχει συνέργεια ή/και συμπληρωματικότητα του έργου με άλλα έργα του φορέα ή και άλλων φορέων ή με έργα που χρηματοδοτήθηκαν από το Β' ΚΠΣ μέσω του Προγράμματος «Τουρισμός – Πολιτισμός».									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)			•			•	•			
	Υπάρχει σημαντική συνέργεια και συμπληρωματικότητα με άλλα έργα που χρηματοδοτούνται από το Γ' ΚΠΣ μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός», αλλά και άλλων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, όπως αυτά παρουσιάζονται αναλυτικά στο Τεχνικό Δελτίο.									

Ερώτηση 2.38	Αναφέρετε τυχόν κλαδικές ή διεπιστημονικές συνεργασίες και συνέργειες που υπάρχουν ή εκτιμάται ότι θα αναπτυχθούν ως αποτέλεσμα υλοποίησης του προτεινόμενου έργου. Υπάρχουν καθιερωμένες συνεργασίες με τους ενδιαφερόμενους φορείς ή ομάδες που εμπλέκονται στην πρόταση;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			

Ερώτηση 2.38	Αναφέρετε τυχόν κλαδικές ή διεπιστημονικές συνεργασίες και συνέργειες που υπάρχουν ή εκτιμάται ότι θα αναπτυχθούν ως αποτέλεσμα υλοποίησης του προτεινόμενου έργου. Υπάρχουν καθιερωμένες συνεργασίες με τους ενδιαφερόμενους φορείς ή ομάδες που εμπλέκονται στην πρόταση;
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Ο φορέας έχει ήδη συνεργαστεί και βρίσκεται σε συχνή επαφή με άλλους ενδιαφερόμενους ερευνητικούς και πολιτιστικούς φορείς όπως το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, το Πάντειο Πανεπιστήμιο, το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, το Υπουργείο Αιγαίου και το Ελληνικό Λαογραφικό και Ιστορικό Αρχείο και αναμένουμε ότι με την υλοποίηση του έργου θα καταστεί να αναβαθμίσουμε την ποιοτική συνεισφορά του φορέα στις παρούσες και σε μελλοντικές διευρυμένες συνεργασίες.

Ερώτηση 2.39	Ποια είναι τα εκτιμώμενα οφέλη από την υλοποίηση του έργου για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των γνώσεων του ανθρώπινου δυναμικού του φορέα; Υπάρχουν άλλα σχέδια για την κατάρτιση του προσωπικού και την εν γένει ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	❖ Θα βελτιωθούν σημαντικά οι γνώσεις και η εμπειρία του ανθρώπινου δυναμικού του φορέα και θα βοηθήσουν την μακροχρόνια παρουσία και εξέλιξη του στο μέλλον. ❖ Εξετάζεται η δυνατότητα για την κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού της περιοχής σε θέματα πολιτιστικής διαχείρισης σε συνεργασία με κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης και με οργανισμούς απασχόλησης.									

Ερώτηση 2.40	Ποιοι μηχανισμοί προβλέπονται για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας του αποτελέσματος του έργου ;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)			•			•	•			
	❖ Σχεδιάζεται και θα αναπτυχθεί ένας υποστηρικτικός μηχανισμός και υποδομή αφοσιωμένη στην μακροχρονία διατήρηση του ψηφ.υλικού. ❖ Η καλή εφαρμογή του έργου εξασφαλίζεται από τη σημαντική εμπειρία μελών του φορέα (ακαδημαϊκοί, ερευνητές και ανώτατα στελέχη δημόσιων φορέων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο), και από τη στενή συνεργασία με έμπειρους φορείς διαχείρισης και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς (Ε.Λ.Ι.Α., Ε.Ι.Ε., ΕΚΕΒΙ)									

Ερώτηση 2.41	Πώς τεκμηριώνεται η σκοπιμότητα του προτεινόμενου έργου, από την πλευρά της σχέσης κόστους-οφέλους, με βάση το μέσο κόστος ψηφιοποίησης, τεκμηρίωσης και διαχείρισης κάθε ψηφιακού τεκμηρίου;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
			•			•	•			
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Το μέσο κόστος ψηφιοποίησης, τεκμηρίωσης και διαχείρισης κάθε ψηφιακού τεκμηρίου είναι κατά προσέγγιση 100 € ανά ψηφιακό τεκμήριο.									
	Έχει προβλεφθεί η πολιτιστική αξία του τεκμηρίων που θα ψηφιοποιηθούν να είναι ανάλογη του κόστους ψηφιοποίησης τους και τα προτεινόμενα προϊόν να είναι αποδεκτό με το χαμηλότερο δυνατό κόστος.									

Ερώτηση 2.42	Πώς τεκμηριώνεται η σκοπιμότητα του προτεινόμενου έργου, από την πλευρά της σχέσης κόστους-οφέλους, με βάση το μέσο κόστος ανά σθόνη / διεπαφή χρήσης, μονάδα κειμένου, ψηφιακή απεικόνιση, λεπτό βίντεο ή ηχογράφησης, κοκ.;									
Σχετικές Υποκατηγορίες	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.5	2.8	2.9	3.3
Απάντηση (έως 4 γραμμές)	Το μέσο κόστος ανά σθόνη / διεπαφή χρήσης, μονάδα κειμένου, ψηφιακό βίντεο και ψηφιακής παρουσίασης του αρχείου εκτιμάται 160 €.									
	Έχει προβλεφθεί η πολιτιστική αξία του τεκμηρίων που θα ψηφιοποιηθούν να είναι ανάλογη του κόστους ψηφιοποίησης τους και τα προτεινόμενα προϊόν να είναι αποδεκτό με το χαμηλότερο δυνατό κόστος.									

3. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Ποιες από τις κατηγορίες τεχνολογιών και συστημάτων του πίνακα χρησιμοποιούνται ήδη από τον φορέα ή/ και προβλέπεται να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο του προτεινόμενου έργου (συμπληρώστε **ΝΑΙ** σε όλα τα σχετικά πεδία);

Οι απαντήσεις θα αναδείξουν το υφιστάμενο επίπεδο τεχνολογικής υποδομής ή τη επιθυμία του φορέα για περαιτέρω ανάπτυξη υποδομών.

a/a	Κατηγορία τεχνολογιών και συστημάτων	Υπάρχει	Προβλέπεται
1.	Βασικός υπολογιστικός και δικτυακός εξοπλισμός	ΝΑΙ	ΝΑΙ
2.	Συστήματα αποθήκευσης ή/και περιφερειακές συσκευές ψηφιοποίησης		ΝΑΙ
3.	Συστήματα διαχείρισης περιεχομένου – διακομιστές εφαρμογών παγκόσμιου ιστού		ΝΑΙ
4.	Συστήματα τεκμηρίωσης ή/και διαχείρισης συλλογών (μουσείων, αρχείων)		ΝΑΙ
5.	Συστήματα αυτόματης μετάφρασης, συστήματα ανάλυσης και ανάκλησης κειμένου		ΝΑΙ
6.	Συστήματα εξασφάλισης πρόσβασης σε ΑΜΕΑ		ΝΑΙ
7.	Πολυμεσικά πληροφοριακά συστήματα		ΝΑΙ
8.	Εφαρμογές διαδραστικών πολυμέσων, ηλεκτρονικές εκδόσεις		ΝΑΙ
9.	Ολοκληρωμένα περιβάλλοντα λογισμικού που επιτρέπουν την ανάπτυξη εφαρμογών διαδραστικών πολυμέσων με την μορφή φυσικού μέσου (CD, DVD) ή/και μέσω του διαδικτύου		ΝΑΙ
10.	Στατικοί δικτυακοί τόποι με βασικές δυνατότητες δημοσίευσης και αναζήτησης πληροφοριών		
11.	Διαδικτυακές πύλες βασισμένες σε βάσεις δεδομένων ή συστήματα διαχείρισης συλλογών, με σύνθετους μηχανισμούς πρόσβασης στο περιεχόμενο (όπως δυνατότητες προσωποποίησης), δυνατότητες πολύπλευρης αναζήτησης πληροφοριών και συναλλαγών με το χρήστη		ΝΑΙ
12.	Εκπαιδευτικά πληροφοριακά συστήματα, συστήματα e-learning		ΝΑΙ
13.	Συστήματα διαχείρισης ψηφιακών πόρων (DAMS), συστήματα διαχείρισης πνευματικών δικαιωμάτων		ΝΑΙ
14.	Τερματικά συστήματα πληροφόρησης κοινού, infokiosks, διαδραστικά εκθέματα κλπ.		
15.	Συστήματα πληροφόρησης με κινητές συσκευές (PDA), τεχνολογίες RFID, smart labels, smart tags		
16.	Συστήματα διαχείρισης πελατειακών σχέσεων (CRM) ή τηλεφωνικής εξυπηρέτησης πελατών (call centre)		
17.	Άλλο:		

4. ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

4.1 Ποιες από τις παρακάτω υπηρεσίες / λειτουργίες παρέχονται ήδη, ή προβλέπεται να παρασχεθούν μετά την υλοποίηση του προτεινόμενου έργου;

Οι απαντήσεις θα αναδείξουν το υφιστάμενο επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών / λειτουργιών ή τη επιθυμία του φορέα για την περαιτέρω ανάπτυξή τους.

α/α	Υπηρεσία	Παρέχεται	Προβλέπεται
1.	Δυνατότητες πρόσβασης και αναζήτησης σε βάσεις δεδομένων		ΝΑΙ
2.	Προβολή ταυτότητας και δραστηριοτήτων φορέα μέσω του διαδικτύου		ΝΑΙ
3.	Προβολή σημαντικού μέρους του περιεχομένου στο διαδίκτυο		ΝΑΙ
4.	Προβολή σημαντικού μέρους του περιεχομένου σε μορφή CD ή DVD		ΝΑΙ
5.	Παροχή ηλεκτρονικών συναλλαγών με τον πολίτη ή άλλων υπηρεσιών στο διαδίκτυο		
6.	Υπηρεσίες πληροφόρησης επισκεπτών σε πολιτιστικούς χώρους		
7.	Συστήματα διαχείρισης εισιτηρίων / επισκεπτών		
8.	Υπηρεσίες εκπαίδευσης εξ αποστάσεως / ηλεκτρονικής μάθησης		
9.	Υιοθέτηση προτύπων τεκμηρίωσης-καταλογογράφησης πολιτιστικών αντικειμένων και προτύπων ψηφιοποίησης		ΝΑΙ
10.	Κατάλογοι καθιερωμένων όρων, θησαυροί, θεματικές γλώσσες, οντολογίες		ΝΑΙ
11.	Διαλειτουργικότητα με ετερογενή συστήματα ή εφαρμογές μέσω σταχυολόγησης μεταδεδομένων (metadata harvesting)		ΝΑΙ
12.	Υπηρεσίες υποστήριξης εικονικών πολιτιστικών κοινοτήτων		
13.	Άλλη:		

ΥΠΟΓΡΑΦΕΣ & ΗΜ/ΝΙΑ:

Ο υπεύθυνος έργου του Φορέα Υλοποίησης
Κρίστης Κονναρής

Ο Νόμιμος Εκπρόσωπος του Φορέα Υλοποίησης
Αχιλλέας Μητσός

